

# Immaterieel Erfgoed in Enschede

Cement van een hybride stad



# Immaterieel Erfgoed in Enschede

Cement van een hybride stad

Een initiatief van:



Bureau Siebe Rossel, december 2014

(Verkorte weergave van het eindverslag  
'Project Levend Erfgoed in Enschede', april 2014)

# Inhoudsopgave

<b>Inleiding</b>		4
<b>Ambachten</b>	Edwin Beunk Fortepiano	6
	Oogstdag Hof Espelo	10
<b>Dagelijks leven</b>	Stef-verhuur.nl	14
	Streektaalconsulent	18
<b>Eten</b>	Krekkels	22
	Proef-eet	24
<b>Evenementen</b>	Dragonheart Medieval Lifestyle	28
	Rentmeesterdag Hof Espelo	30
<b>Feesten</b>	Enschedese Karnavalsvereniging	34
	Enschedese Midwinterhoorn Blazers	42
<b>Kunsten</b>	Enscheder Spöllers en Daansers “De Krekkel”	48
	GOGBOT festival	52
<b>Natuur</b>	Bomen met cultuurhistorische betekenis	58
	Oneto Kleindierenshow	66
<b>Orale tradities</b>	Nasi Idjo	72
	Suryoye	78
<b>Rituelen</b>	Paasvuur Tweekelo	84
	Palmpasen Lonneker	90
<b>Sport</b>	Batavierenrace	94
	Military Boekelo	98

# Inleiding

De term 'Immaterieel Erfgoed' doet niet bij iedereen een belletje rinkelen. Toch kent iedereen het, want het is erfgoed dat volop in de samenleving aanwezig is. Je vindt het alleen niet in een museum of archief. Ligt oud gereedschap in musea, de kunde om het te hanteren bestaat buiten de objecten om. Dit geldt ook voor verhalen, dansen, muziek, taal, gerechten of sporten. Dit erfgoed leeft voort in gemeenschappen en wordt telkens overgedragen. Immaterieel erfgoed versterkt de saamhorigheid in de samenleving en geeft mensen identiteit. Hoewel immaterieel erfgoed continuïteit suggereert, is het 'levend' erfgoed. Het verandert mee met de omstandigheden en kan ongewild ook verdwijnen. De UNESCO nam in 2003 de Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage aan. In 2012 ratificeerde Nederland deze conventie en daarmee verplicht de overheid zich om immaterieel erfgoed in kaart te brengen en maatregelen te nemen voor het behoud ervan. In 2013 vonden in de gemeenten Enschede, Ommen en Olst-Wijhe pilotprojecten plaats om het immaterieel erfgoed in de provincie Overijssel te inventariseren. De uitvoering lag in handen van de IJsselacademie, die hierbij samenwerkte met het Historisch Centrum Overijssel en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. De provincie Overijssel en de betrokken gemeenten steunden het project. Er werden drie projectmedewerkers aangetrokken, die een keuze maakten uit het aanbod, een jaar lang activiteiten bezochten, interviews afnamen en al deze informatie aanvulden met andere gegevens.

De inventarisatie was bedoeld om het immaterieel erfgoed als een nieuw beleidsterrein op de kaart te zetten. Daarom is ook gekeken naar de wijze waarop gemeenschappen het voortbestaan van het erfgoed waarborgen en naar knelpunten daarbij. Zo kan de inventarisatie helpen bij het opzetten van beleid en kunnen erfgoedgemeenschappen de overheid wijzen op de inspanningsverplichtingen, die voortvloeien uit de UNESCO conventie. Voorts werd met de nieuwe site [www.traditiesinoverijssel.nl](http://www.traditiesinoverijssel.nl) aan erfgoedgemeenschappen een nieuw podium geboden om zich aan het publiek te presenteren. De duur van het onderzoek was beperkt. Hoewel in inwonertal en activiteiten vele malen groter dan Ommen of Olst-Wijhe, was ook voor Enschede het aantal te beschrijven cultuuruitingen vastgesteld op twintig. Deze inventarisatie maakt dan ook geen aanspraak op volledigheid. Wel kregen specifiek Enschedese vormen van immaterieel erfgoed de voorkeur boven algemene tradities als Sinterklaas. Er zijn 10 categorieën immaterieel erfgoed bekeken: ambachten, dagelijks leven, eten, evenementen, feesten, kunst, natuur, orale tradities, rituelen, en sport. Alle tradities moesten geworteld zijn in een gemeenschap en één keer op een andere generatie zijn overgedragen, dan wel 25 jaar bestaan. In de praktijk bleken categorieën als ritueel, feest of evenement moeilijk te scheiden. Dit maakt de indeling arbitrair. Ook waren tradities niet altijd in gemeenschappen geworteld, of werden zij gepresenteerd in een vorm die geen 25 jaar bestaat. Dit betekent echter niet dat het geen immaterieel erfgoed is.

De conclusie luidt dat niet elke vorm van immaterieel erfgoed even levensvatbaar is. Dat hangt af van de gemeenschap die het erfgoed draagt, de aansluiting bij de huidige tijd, en de plaats van handeling – binnenstad of buitengebied. Enschede is een hybride stad. Groot geworden als industriestad, lopen oude landgoederen als stadsparken tot aan de kern van de stad door. Niet alleen stad en platteland, ook tradities en moderniteit lopen door elkaar. De plattegrond van de stad weerspiegelt zich in het immaterieel erfgoed. De actuele combinatie van kunst en techniek van het GOGBOT festival typeert de stad evenzeer, als het traditionele Palmpasen in Lonneker. Zijn grote evenementen visitekaartjes voor de stad die bijdragen aan de economie, kleinere tradities verbinden mensen en geven hen een thuisgevoel. Immaterieel erfgoed is daarmee het cement, dat Enschede uitbouwt en bijeenhoudt.

# Categorie Ambachten.

## Restauratiebedrijf.

### Edwin Beunk Fortepiano.

#### Naam

*Edwin Beunk Fortepiano*

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Edwin Beunk Fortepiano*

*www.fortepiano.nl*

*workshop@fortepiano.nl*

*Edwin Beunk, eigenaar en restaurator*

*Johan Wennink, restaurator*

#### Openingstijden

Het restauratieatelier is alleen op afspraak te bezoeken.

#### Beschrijving

Beunk Fortepiano legt zich toe in de restauratie, verkoop en verhuur van fortepiano's, de voorlopers van de huidige concertvleugel. Chopin bespeelde geen moderne Steinway, maar componeerde op de Franse Erard en Pleyel piano's. Deze fortepiano's zijn geenszins mindere instrumenten dan de huidige concertvleugel.

Ze klinken echter lichter en transparanter en beantwoorden aan een andere smaak. Naast de genoemde pianobouwers in Parijs kenden ook Londen en Wenen in de 18e en 19e eeuw een aantal beroemde pianobouwers. Edwin Beunk en zijn mensen restaureerden in de loop der jaren alle modellen, die de belangrijkste centra van pianobouw destijds hebben voortgebracht.

Restauraties worden uitgevoerd in opdracht van eigenaren van een fortepiano, of voor kopers van piano's, die doorgaans in vervallen staat op klanten staan te wachten.

Edwin Beunk heeft daarnaast voor de verhuur een collectie antieke piano's opgebouwd uit de periode van 1780 tot 1870. Van het Weense 'Hammerklavier' uit de tijd van Mozart tot piano's uit de jaren van Brahms zijn dit precies de piano's, waarop alle bekende componisten hun muziek hebben gecomponeerd. De piano's reizen de hele wereld over en zijn te horen op bekende concertpodia en op ruim 200 klassieke platen- en CD 's.



## Geschiedenis

Na jaren moderne piano's te hebben gestemd en gerepareerd, begon Edwin Beunk in 1981 een eigen werkplaats voor het restaureren van fortepiano's. De aanleiding was de toevallige aankoop van een te restaureren tafelpiano, een aankoop die evenveel met de voorliefde voor oude meubels en antiek in het algemeen te maken had, als met de bekendheid met piano's.

In de uitvoeringspraktijk van klassieke muziek was in de jaren '60 en '70 al een eerste begin gemaakt met het spelen op authentieke instrumenten. Han de Vries, toenmalig hoboïst van het Amsterdamse Concertgebouw Orkest, maakte Beunk er op attent dat goed geres- taureerde, authentieke piano's die ontwikke- ling zouden kunnen stimuleren. Omgekeerd zou de authentieke uitvoeringspraktijk een op fortepiano's gespecialiseerde restauratie- werkplaats wellicht rendabel maken. Daarop besloot Beunk een oude stalruimte te huren en om te bouwen tot werkplaats.

In het begin waren de investeringen in werk- plaats en antieke piano's niet rendabel. Om- dat er geen school voor het restaureren van fortepiano's bestaat, moest alles voorzichtig en proefondervindelijk geleerd worden. Niets origineels mocht vervangen worden, ontbre- kende delen moesten nagemaakt worden van identieke instrumenten elders in de wereld, er moesten nieuwe technieken ontwikkeld worden om kromgetrokken klankkasten in oude staat te herstellen. Zelfs het tijdrovende handmatig politoeren was een techniek, die bijna nergens meer beoefend werd.

Het restaureren van een fortepiano duurt doorgaans 1300 tot 1400 uur. Omdat niet elke minutieus geres- taureerde fortepiano snel werd verkocht, werden de piano's ook ver- huurd voor concerten en opnamen. Dit bleek de gouden greep om de werkplaats rendabel te maken.

Er ontstond een collectie bespeelbare for- tepiano's, die de grootste ter wereld is. De verzameling bevat onder meer piano's van bouwers als Walter, Schantz, Rosenberger, Graf, Streicher, Broadwood, Erard, Pleyel en Blüthner.

Al vanaf 1985 werd de vooral op klank in- gestelde Beunk vergezeld door wiskundige Johan Wennink. Wennink bouwde in ruim dertig jaar een schat aan meetgegevens op, die het hele terrein van de fortepiano beslaat. Wennink ontwikkelde ook een methode om klankkasten, die door de afnemende sterkte van beenderlijm en de enorme trekkracht van de snaren waren kromgetrokken, weer recht te buigen. Dit is nodig, omdat de instrumenten anders niet te stemmen zijn en bijgeluiden produceren. Deze restauratie moet zonder moderne ingrepen als het inbouwen van een ijzeren frame uitgevoerd worden, omdat dit de authentieke klank ongewenst zou beïnvloe- den.

In latere jaren zouden nog twee mensen in het atelier gaan werken. Inmiddels zijn twee mensen met pensioen. Beunk is zelf inmid- dels 63 en weet niet hoe lang hij nog door wil gaan. Als het bedrijf zou stoppen, dan heeft de internationale muzikwereld een probleem. Zo ver is het echter nog niet. Alle instrumen- ten in de collectie verkeren in uitstekende conditie en zo lang de collectie bijeen blijft en er externe stemmers zijn om ze op toon te brengen, kan de verhuur van de piano's voortgezet worden.

Het restaureren van de fortepiano's en het vastleggen en doorgeven van alle opgebouw- de kennis en ervaring is een lastiger verhaal. Studenten van de opleiding pianotechniek in Amsterdam bleken niet genegen zich op de fortepiano toe te leggen, omdat ze daarvoor naar Enschede moeten.

## Historische achtergrond

In de jaren 1780 – 1870 veranderde er veel in zowel muziek als samenleving. In de muziek werd de Klassieke periode van Haydn en Mozart opgevolgd door de Romantische periode van Beethoven en Brahms. Vereist de muziek van Mozart een precies gedefinieerde, heldere toon, de piano's in de tijd van de romantiek moesten tonen produceren, die langer doorzongen. Als de composities van Mozart op een latere piano worden gespeeld, dan lopen de klanken in elkaar over en verdwijnt de precisie.

In de samenleving bracht de industrialisatie een middenklasse voort, die in telkens grotere aantallen concerten ging bijwonen. De concertzalen werden steeds groter en piano's moesten bij de overgang van salon naar concertzaal een al maar groter volume produceren. Hierdoor veranderde de klank van licht en helder naar zwaar en rond en kwam er meer nadruk op de bas- en middentonen te liggen.

De industrialisatie bracht ook technische veranderingen teweeg, die zich bij de piano manifesteerden in betere snaren en de introductie van een gietijzeren frame in de houten klankkast. Zo'n frame kan een grotere snarenspanning verdragen, zodat een piano hoger gestemd kan worden en meer volume wordt bereikt. Ook het aantal toetsen (en dus ook het aantal snaren) nam toe.

## Aantal belangstellenden

De fortepiano's van Edwin Beunk c.s. worden wereldwijd verkocht aan particulieren en concertzalen. Alleen al in de VS werden 20 fortepiano's afgeleverd, waarvan 5 aan concertzalen in San Francisco. Ook in Japan zijn piano's uit Enschede aangeschaft; er staat een fraai geornamenteerd instrument in het nagebouwde themapark Huis ten Bosch. Ook de verhuur van de piano's vindt wereldwijd plaats.

Optredens en muziekopnamen met fortepiano's van Edwin Beunk zijn uitgevoerd door pianisten als Andreas Staier, Malcolm Bilson, Paolo Giacometti, Robert Levin en Malvyn Tan en door orkestleiders als John Eliot Gardener en Philippe Herreweghe.

## Betrokken partijen

Edwin Beunk Fortepiano is een zelfstandig opererend bedrijf met veel contacten in de internationale wereld van klassieke pianisten, dirigenten en concertpodia.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

Edwin Beunk Fortepiano heeft geen subsidie- of sponsorrelaties.

## Eigen waardering

De authentieke uitvoeringspraktijk in de klassieke muziek had in de voorbije drie decennia niet zo'n vlucht had kunnen nemen, als Beunk's bedrijf er niet was geweest. Omgekeerd maakte deze praktijk zowel het bestaan van dit bedrijf als de redding van de bijna verloren gegane fortepiano's mogelijk.



## Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

Edwin Beunk Fortepiano is succesvol, zolang beide hoofdrolspelers hun werk voortzetten. Gezien hun leeftijd is het de vraag, hoe lang dit nog het geval zal zijn. Het verhuren van fortepiano's kan nog lang doorgaan als externe stemmers de piano's weer op stemming brengen. Voor het restaureren en het vastleggen en doorgeven van alle daarbij opgebouwde kennis en ervaring, bestaat geen plan. Hoewel meetgegevens geregistreerd zijn, een handboek met 'best practices' is opgesteld en een deel van het werk op film is vastgelegd, blijkt dit het meest kwetsbare deel van dit ambachtelijk erfgoed.

## Publiciteit

Edwin Beunk Fortepiano heeft een website en adverteerde in Tijdschrift Oude Muziek, Residence en Kunstschrift, maar moet het vooral hebben van de bekendheid in de wereld van de klassieke muziek. De Enschedese cineast Patrick Drijver maakte een documentaire over Edwin Beunk Fortepiano. Deze documentaire telt vier verhaallijnen: de reis van een piano voor een concert in Japan, de restauratie van een fortepiano van wrak tot topinstrument, de historische ontwikkeling van de fortepiano van huiskamerinstrument tot concertvleugel, en tot slot interviews met een aantal bekende pianisten.

# Categorie Ambachten.

## Oogstdag Hof Espelo.

### Naam

*Oogstdag Hof Espelo*

### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Bezoekerscentrum Koetshuis Hof Espelo*

*Weerseloseweg 259*

*7522 PS Enschede*

*<http://www.landschapoverijssel.nl/>*

*bezoekerscentrum-koetshuis-hof-espelo*

*Anneke Tip-Siebum, coördinator vrijwilligers*

*Landschap Overijssel*

*Huis "De Horte"*

*Poppenallee 39*

*7722 KW Dalfsen*

*tel: 0529 401 731*

*[info@landschapoverijssel.nl](mailto:info@landschapoverijssel.nl)*

### Openingstijden

De Oogstdag vindt altijd plaats aan het eind van juli, doorgaans op de vierde zondag van deze maand.

Bezoekerscentrum Koetshuis Hof Espelo is in het hoogseizoen (meivakantie t/m herfstvakantie) open op zondag en van maandag – woensdag en in het laagseizoen alleen op zondag.

### Beschrijving

Al sinds een jaar of tien organiseert Hof Espelo eind juli de jaarlijkse Oogstdag. Tijdens deze dag, die wordt georganiseerd door vrijwilligers van Landschap Overijssel (eigenaar van Hof Espelo) staan oude ambachten centraal. De op de akker staande rogge wordt met de hand geoogst en op de traditionele manier in schoven gebonden. Ook is te zien, hoe het ouderwetse dorsen van rogge in zijn werk gaat. Naast het oogsten en dorsen worden op het voorplein bij het koetshuis Twentse ambachten getoond. Gedemonstreerd wordt bijvoorbeeld, hoe objecten als een bijenkorf, een gevelteken of een goastok (een Twentse wandelstok van gekruld hout) worden gemaakt. Op de markt kunnen streekproducten worden geproefd. Om de Oogstdag extra luister bij te zetten, geven de Lonneker Boerendansers een presentatie van traditionele Twentse dansen.

Hof Espelo, plaats van handeling van de Oogstdag, is een minstens 800 jaar oud, kleinschalig Twents landgoed tussen Hengelo en Enschede.



Met een zeer oud loofbos, akker en weilanden, de Eschbeek, boerderijen, een landhuis en een koetshuis is het landgoed een zeer populair fiets- en wandelgebied. Het koetshuis is ingericht als bezoekerscentrum van stichting Landschap Overijssel, dat sinds 1984 de eigenaar is van Hof Espelo. Van dit oude landgoed Hof Espelo is een kaart uit 1759 bewaard gebleven, die nog altijd grote gelijkenis vertoont met het huidige landschap.

## Geschiedenis

Een 'Oogstdag' met agrarische en ambachtelijke werkzaamheden, streekproducten, boerendans en muziek bestond vroeger niet. Ook een oogstfeest was in Twente onbekend. Dat betekent niet dat het binnenhalen van de oogst vroeger geen heugelijk feit was, dat niet met ritueel werd omkleed. Tot in de jaren 1940 hulden Twentse vrouwen zich bij de rogge-oogst in de 'Sint Joapiksdracht'. De dracht is vernoemd naar Sint Jacobus, schutspatroon van de oogst en van molenaars. Zijn naamdag op 25 juli luidde de roggeoogst in. Een evenement werd op die dag echter niet georganiseerd en de oogst werd ook niet per definitie die dag binnengehaald; dat was afhankelijk van het weer. Op Hof Espelo wordt het verleden in een gecondenseerde vorm nagespeeld. De beleving van de bezoekers staat centraal en zij moeten in korte tijd veel kunnen zien; oogsten en dorsen op één dag. De getoonde ambachten, voorwerpen en kleding zijn authentiek, maar de Oogstdag als zodanig is een recent verschijnsel.

Het dorsen vond niet tijdens, maar na de oogst plaats. Boeren dorsten niet alleen in de herfst, maar ook in de winter. Bij het dorsen worden de graankorrels uit korenaren geslagen met een dorsvlegel. Ooit was dit één lange stok, maar later werden het twee stokken, die met ijzeren ringen verbonden zijn. De lange stok wordt met twee handen vastgehouden, de korte stok bungelt aan de ringen. Bij het slaan klapt de korte stok op aren. Het kaf – het vlies om de graankorrels – breekt en de korrels komen vrij. Daarna worden kaf

en koren gescheiden. Op de wan – een platte mand zonder rand – worden de korrels opgegooid, zodat de vliesjes verwaaien en de korrels in de wan achterblijven. Het dorsen was zwaar werk. In de winter deden de boeren dit in de vroege ochtend, als het te koud was om de slaap nog te vatten. Om de beurt sloegen zij met de vlegel op de aren. Om het werkritme vast te houden, zongen zij er liederen bij. Na te zijn opgewarmd zetten de boeren zich aan het ontbijt.

## Historische achtergrond

Hof Espelo dateert uit Middeleeuwen. In 1215 schreef paus Innocentius III dat Hof Espelo eigendom was van het kapittel van Sint Pieter in Utrecht. Mogelijk was het daarvoor in handen van de kerk van Anneschethe (Enschede; aan de grens). In dat geval zou het in 1119 door bisschop Godebold aan het kapittel van Sint Pieter zijn geschonken. Hoe dan ook, Hof Espelo bestaat in 2015 minstens 800 jaar. De hof was belangrijk voor de geschiedenis van Twente. Van hieruit beheerden hofmeiers landerijen van het Utrechtse kapittel in Twente en graafschap Bentheim. Op de hof gaven hofmeiers van 1215 tot 1770 leiding aan horige boeren en spraken zij recht als horigen de regels overtreden hadden. Eind 18e eeuw werd Hof Espelo particulier bezit en vanaf 1887 waren textielabrikanten eigenaar. In 1984 wist de stichting Overijssels Landschap het landgoed te verwerven en als één geheel te behouden.

## Aantal belangstellenden

Hof Espelo is een populair fiets- en wandelgebied. De Oogstdag trekt zo'n 1.500 – 2.000 bezoekers.

## Betrokken partijen

Hof Espelo is eigendom van de Stichting Landschap Overijssel. De bemensing van het Koetshuis en de organisatie van de Oogstdag is in handen van vrijwilligers. Vanuit de Stichting Aveleijn werken er ook mensen met een arbeidsbeperking op het landgoed. Dit betreft vooral activiteiten in de bosbouw. De Oogstdag wordt door vrijwilligers van Stichting Landschap Overijssel georganiseerd. Alle mensen die op die dag ambachten demonstreren of achter een kraam staan, doen dit op vrijwillige basis.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

Hof Espelo behoort tot de Stichting Landschap Overijssel. De stichting krijgt gelden van de Postcode Loterij, maar dat is niet bestemd voor activiteiten als de Oogstdag. De stichting leeft van donateurs. De vrijwilligers organiseren activiteiten als de Oogstdag om donateurs voor de stichting te werven. Alle mensen die op de markt staan of activiteiten ontplooiën, werken vrijwillig aan de Oogstdag mee.

Hof Espelo kan geen entree heffen, want de locatie is van alle kanten vrij toegankelijk en dat maakt controle onmogelijk. De kosten van de dag moeten vooral worden terugverdiend met de verkoop van koffie en pannenkoeken. Ook hopen de vrijwilligers bezoekers te verleiden om donateur te worden. Hof Espelo ontvangt geen geld van de gemeente Enschede en heeft evenmin relaties met sponsors.

## Eigen waardering

De vrijwilligers van Hof Espelo waarderen hun historiserende activiteiten, omdat dit bezoekers trekt die donateur van Stichting Landschap Overijssel zouden kunnen worden. Het accent ligt hiermee op het bijdragen aan en in stand houden van de stichting en daarmee de hof, niet op de activiteiten zelf.

## Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

Stichting Landschap Overijssel is afhankelijk van de naamsbekendheid en vooral van donateurs. Beide worden gestimuleerd door activiteiten als de Oogstdag. Het grootste knelpunt is het weer. Weet een Oogstdag bij goed weer 1.500 – 2.000 bezoekers trekken, bij slecht weer is alles voor niets geweest.

Tot nu toe weet Hof Espelo zonder problemen tientallen vrijwilliger te vinden die evenementen als de Oogstdag organiseren. Net als elders doet zich wel het probleem voor, dat veel vrijwilligers al wat ouder aan het worden zijn. Jongeren melden zich wel aan, maar zij zijn mobieler en onvoldoende op vaste dagen of dagdelen aanwezig om een vaste kracht te kunnen zijn.

## Publiciteit

De Stichting Landschap Overijssel heeft een website en een kwartaalblad voor donateurs. In dit blad is ook een activiteitenagenda opgenomen. Staat er iets bijzonders te gebeuren, dan worden er ook persberichten verzonden aan de regionale dag- en weekbladen.



# Categorie Dagelijks Leven. Levenslooprituelen en Seizoenrituelen. Stef-Verhuur.nl.

## Naam erfgoedgemeenschap

*Stef-Verhuur.nl. Feestwinkel & Ballondecoraties*

## Adresgegevens

*Stef-Verhuur.nl.*

*Feestwinkel & Ballondecoraties.*

*Oostveenweg 113*

*5733 VT Enschede*

*053 - 4305937*

*www.stef-verhuur.nl*

*Stef Spoelstra, winkelier en eigenaar*

*Lammerinkswönner*

*Ledeboerpark, Hengelosestraat / Van Heeksbleeklaan 68*

*Enschede*

*053 – 4351825*

*Ben van Nieuwenhuijsen, beheerder*

## Openingstijden

Stef-Verhuur.nl is geopend van dinsdag t/m zaterdag.

## Korte beschrijving

De winkel Stef-Verhuur.nl verkoopt en verhuurt artikelen voor levenslooprituelen, alsook partytafels, ballonnen, terraskachels etc. Begonnen als winkel met gordijnen en tapijten, werden vanaf 2006 ook feestartikelen aan de interieurtextiel toegevoegd. Dit kreeg snel de overhand. Toen in 2008 de crisis uitbrak en gelijk met de huizenmarkt ook de omzet van interieurtextiel inzakte, bleken feestartikelen het verlies te compenseren. “Nu het crisis is, grijpen mensen alles aan om een feest te vieren”, aldus Spoelstra. Zijn klantenkring komt uit heel Twente en is verspreid over alle lagen van de bevolking.

## Historische achtergrond levensloop- en seizoenrituelen

Levenslooprituelen waren vroeger ingebed in de traditionele noaberschap op het platteland. Volgens Ben van Nieuwenhuijsen, beheerder van het Lammerinkswönner in het Ledeboerpark, gingen naaste burenen een mondelinge



overeenkomst aan, waarbij zij afspraken om elkaar in voor- en tegenspoed bij te staan. Buren hielpen elkaar bij de oogst door materialen of trekdieren uit te lenen, en bij de slacht door samen worst te maken. De noaberschap speelde ook een rol bij een gedwongen verhuizing op boedeldag (1 november), als een boer de pacht niet kon voldoen en de boerderij moest verlaten.

Als iemand overleed, dan ging de naaste buur het overlijden 'aanzeggen' door alle andere buren af te gaan. Ook de begrafenis werd door de naaste buur georganiseerd. Was een huwelijk aanstaande, dan kondigden 'brulfteneugers' dit met versierde pet of hoed aan. Op elk adres dronken ze een borrel. Bij een geboorte gingen de buren 'kraomschudden' en werd er een krentewegge aangeboden. Een nieuwe buur werd opgenomen in de naaberschap, als hij een 'intrekkersmaal' met hapjes en een borrel voor alle buren organiseerde. Daarna werd de nieuwkomer door alle buren uitgenodigd om bij hen een borrel te drinken. Vanaf dat moment hoorde iemand bij de noabers en werd hij overal voor uitgenodigd. Een nieuwkomer kon ook voor eenvoudige relaties met de gemeenschap kiezen. Als hij er de voorkeur aan gaf om alleen directe buren uit te nodigen voor het intrekkersmaal, dan nodigde de noaberschap hem alleen uit voor de jaarlijkse nieuwjaarborel en niet voor andere evenementen.



Door verstedelijking, migratie en sociale voorzieningen verloor de noaberschap zijn betekenis. Toch merkt Spoelstra in zijn feest-artikelenwinkel dat buren nog vaak een grote rol spelen bij huwelijken en geboorten. Het boogzetten bij een bruiloft of koperen (12,5 jaar), zilveren (25 jaar), gouden (50 jaar) of diamanten (60 jaar) huwelijk wordt nog altijd door de buurt gedaan. Vroeger maakten de buren de boog zelf, nu huren ze een kant en klare boog van kunstgroen en witte kunstbloemen bij de winkel. Zo kan men direct aan de borrel beginnen als de boog is opgezet. Bij geboorten wordt een eveneens gehuurde ooievaar geplaatst. Deze traditie is naar buitenlands voorbeeld bij de geboorte van prinses Juliana geïntroduceerd. Daarvoor werden baby's in Nederland niet door een ooievaar gebracht, maar groeiden zij uit de boerenkool. De laatste jaren verschijnen er weer hele andere borden in de tuin.

## Actuele ontwikkelingen in levenslooptitelen

### Geboorten

Bij geboorten wordt nog steeds een krentewegge aangeboden en een ooievaar in de tuin geplaatst, maar tegenwoordig wordt ook de zwangerschap bekendgemaakt door als 'landings-' of 'broedplaats' een ooievaarsnest in de tuin te zetten. Ook een opblaasbare baby, kinderwagen, of aannemersbord met 'aannemer Ruben en uitvoerder Manon' en 'alle hoeken van de kamer' als bouwlocatie, vindt steeds vaker aftrek.

### Verjaardagen en bijzondere leeftijden

Een opkomend verschijnsel is volgens Spoelstra het maximumsnelheidsbord, dat bij een verjaardag in de tuin wordt geplaatst en teksten draagt als 'sweet sixteen', '16 en nu de baas in huis', '18 & sexy', of '18 en eindelijk volwassen'. Ook het bereiken van leeftijden als 30, 40 en 60 – markante getallen, maar tot nu toe zonder speciale betekenis – wordt aangegrepen om een bord te plaatsten als '60 & sexy'.

Sterk in opmars zijn de borden en opblaaspoppen van halve Abrahams en Sara's, die bij 25-jarigen in de tuin worden gezet. Deze halve figuren komen volgens Spoelstra voornamelijk in Twente en in de Achterhoek voor.

Bij 49-jarigen wordt steeds vaker een waslijn met 49 oude sokken in de tuin geplaatst, of een bord met opschriften als '49 oude dozen (resp. 49 oude sokken) op rij, voor je 50e moet je doos (of sok) gevuld zijn'.

Bij 50-jarigen wordt naast de gebruikelijke Abraham of Sara tegenwoordig ook vaak een oude zak of een oude doos geplaatst. Deze innovatie is door Spoelstra zelf bedacht en ingevoerd.

Borden die de VUT gerechtigde leeftijd weer-geven verdwenen na het afschaffen van deze regeling en het bord met de leeftijd 65 zal waarschijnlijk plaatsmaken voor een bord met het getal 67.

### **Afstuderen**

Bij het behalen van een diploma van het voortgezet onderwijs wordt – naast het uithangen van de schooltas – steeds vaker een bord in de tuin geplaatst.

### **Vrijgezellenparty**

Voorafgaand aan het huwelijk vindt een vrijgezellenparty plaats. Vooral de bruidegom is bij dit feest de pineut en wordt dan in een gek pak gehesen. Vroeger vonden deze vrijgezellenparty's plaats op de avond voor het huwelijk, maar nu vieren mensen het vaak al een week voor de bruiloft, zodat bruid en bruidegom kunnen herstellen van het teveel aan drank en het tekort aan slaap.

### **Huwelijk**

Bij een bruiloft of een koperen (12,5 jaar), zilveren (25 jaar), gouden (50 jaar) of diamanten (60 jaar) huwelijk wordt een boog van kunstgroen en witte kunstbloemen in de tuin gezet. Ook een boog van ballonnen is mogelijk. Traditioneel waren juni, juli en augustus de trouwmaanden, maar nu zijn daar mei en september bij gekomen. Deze al verlengde periode wordt door de vakantiespreiding nog verder opgerekt.

### **Overlijden**

Bij overlijden worden nog altijd rouwkaarten verzonden, maar nu postadressen in onbruik raken en de postbezorging minder frequent wordt, worden de overlijdensadvertenties ook via WhatsApp en FaceBook verspreid.

### **Bronnen van rituele vernieuwing**

Rituelen worden telkens opnieuw opgevoerd en daarbij sluipen er kleine veranderingen in. Spoelstra volgt deze veranderingen op de voet en tracht voorop te lopen. Dit doet hij door veel te Googelen en door innovaties in zijn directe omgeving op te pikken en naar zijn winkel te vertalen. De 'oude doos' en 'oude zak' bij 50-jarigen komen bijvoorbeeld uit zijn eigen koker. Of jongere generaties nog Sara's en Abrahams zullen plaatsen betwijfelt de winkelier, maar jongeren vieren heel actief hun 18e, 25e of 30e verjaardag. Mochten de oude zak en oude doos als opvolgers van Abraham en Sara niet aanslaan, dan zijn er dus al andere leeftijden die extra aandacht krijgen.



## Actuele ontwikkelingen in seizoenrituelen

Net als bij de levenslooprituelen spelen buurt of vereniging ook bij seizoenrituelen nog een grote rol. Ook hier zijn de gebruiken volop in ontwikkeling.

### **Algemeen**

Spoelstra verhuurt kleding voor seizoenfeesten als Oktoberfeest, Halloween, Carnaval en Pasen. De kostuums zijn gerangschikt in thema's als geschiedenis (farao, jonkvrouw, ridder), andere culturen (Mexicaan, indiaan, Tiroler), beroepen (professor, verpleegster, boef), dieren (olifant, haas, pinguïn) of figuren als Ma Flodder, Superman en de duivel. In sommige gevallen is die kleding overgenomen van de loopgroepen van carnavalsverenigingen.

### **Pasen**

Paashaaskleding wordt verhuurd met Pasen, maar het gaat hierbij om een uit Amerika overgewaaid gebruik, dat niets met de traditionele Paasvuren te maken heeft en daar ook niet bij gedragen wordt.

### **Oktoberfeest**

Ook het Oktoberfeest komt uit het buitenland en wordt in Enschede ook als 'Tirolerfeest' aangeduid. Het feest is vanuit München in Twente geïntroduceerd door twee Enschedese voetbalclubs, Avanti en (later) Sparta. Inmiddels zijn dirndels en lederhosen in het assortiment feestkleding opgenomen.

### **Halloween**

Het Amerikaanse Halloween komt sterk op. Ook hiervoor worden kleding en attributen verhuurd.

### **Sinterklaas en Santa Claus**

Met Sinterklaas en Kerst worden eveneens kostuums gedragen. Ook de Kerstman is een Amerikaans fenomeen. Coca Cola ontwikkelde de Kerstman in de jaren 1930 om de verkoop van frisdrank in de winter te stimuleren. In naam en uiterlijk is de Kerstman gebaseerd

op de Nederlandse Sint Nicolaas, een traditie die migranten in de 17e eeuw vanuit Leiden naar Amerika meenamen. Via Amerikaanse films en televisieseries kreeg de Kerstman vooral in de jaren 1980 voet aan de grond in Nederland.

## Aantal deelnemers en betrokkenen

Spoelstra bedient jaarlijks duizenden feestvierders. Zijn winkel speelt in op ontwikkelingen die bij particulieren en verenigingen ontstaan en wisselt kleding uit met carnavalsverenigingen.

## Verhouding subsidie/ sponsorgelden versus eigen inkomsten

Spoelstra heeft uitsluitend eigen inkomsten.

## Eigen waardering erfgoed

Spoelstra voorziet in een behoefte van feestgangers. Door trends te volgen en naar zijn winkel te vertalen, draagt hij bij aan het in stand houden én verlevendigen van levensloop- en seizoenrituelen.

## Instandhouding erfgoed

De traditionele levensloop- en seizoenfeesten zijn populairder dan ooit. Er komen nieuwe feesten bij (Oktoberfeest, Halloween) en waar feesten mogelijk verdwijnen of van karakter veranderen (zoals de viering van de 50 jarige leeftijd), daar dienen zich al weer meer opvolgers aan (18, 25 en 30 jaar). Met opblaaspoppen en kunstbogen worden tijdrovende tradities aangepast aan de snelheid van onze tijd.

## Ervaren knelpunten

De verhuurwinkel draait goed, omdat de behoefte aan feesten door de recessie toeneemt. Sommige tradities lijken nu te verdwijnen, maar er zijn nieuwe ontwikkelingen genoeg die hun plaats innemen.

## PR-uitingen

Spoelstra heeft een website; [www.stef-verhuur.nl](http://www.stef-verhuur.nl)

# Categorie Dagelijks Leven.

## Twentse streektaal.

### Streektaalconsulent.

#### Naam

Twentse streektaal

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

Streektaalconsulent Harry Nijhuis

p/a museum TwentseWelle

Het Rozendaal 11

7523 XG Enschede

053 – 4807680

[www.twentsewelle.nl](http://www.twentsewelle.nl)

[h.nijhuis@Twentsewelle.nl](mailto:h.nijhuis@Twentsewelle.nl)

#### Tijdstip en locatie

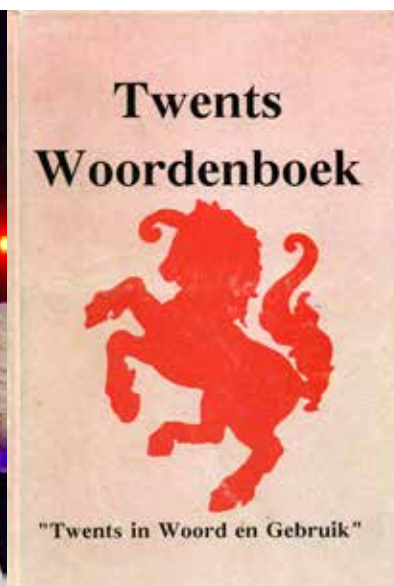
n.v.t.

#### Beschrijving

De Twentse taal is een belangrijk onderdeel van de Twentse cultuur en identiteit en wordt door 60 tot 80 procent van de Twentenaren gesproken. Zij doen dit echter niet consequent. Twents wordt vooral gesproken als het past bij de situatie en omstandigheden.

Zo wordt de streektaal vaker in de privésfeer gebruikt dan op het werk of bij officiële gelegenheden. Het gebruik van de streektaal moet goed voelen, functioneel of leuk zijn.

Ook status- en gezagsverhoudingen spelen hierbij een rol. Zo zal een patiënt in het ziekenhuis eerder Twents praten met de verpleegster dan met de arts, ook als de laatste de Twentse taal machtig is. Het wordt als 'niet passend' ervaren om Twents te praten met een arts. Daarmee is de streektaal naast een regionaal verschijnsel ook een sociaal verschijnsel geworden. Het wordt door hoger opgeleiden minder vaak gesproken dan door lager geschoolden. De eerste groep ziet het Twents meer als een cultuurtaal, terwijl lager geschoolden de streektaal nog als dagelijkse voertaal beschouwen. De toenemende mobiliteit van mensen leidt er toe, dat de regionale verschillen in het Twents minder duidelijk worden. In de plattelandskernen is de taal nadrukkelijker aanwezig dan in de stedelijke gebieden, omdat de mate en de invloed van migratie er minder sterk is.



De voornaamste taak van de streektaalconsulent is het continu onder de aandacht brengen van de Twentse taal. Nijhuis doet dit door samen met andere partijen tal van activiteiten met betrekking tot de Twentse taal te organiseren. Zo organiseert hij bijvoorbeeld Twentse taalcursussen, de Twentse Jazzerieje, werkt hij mee aan het Zunnwendefestival en de uitgave van de Twentse Almanak. Ook wordt jaarlijks de Twentse Taalprijs uitgereikt aan iemand die veel betekent voor de Twentse Taal.

## Geschiedenis

De Twentse taal behoort tot de Nedersaksische talen en wordt in heel Twente gesproken. Binnen de regio kennen steden, dorpen en buurschappen elk hun eigen variant op het Twents. De verschillen in klankkleur en woordenschat zijn mede bepaald door de mate, waarin de betrokken taalgemeenschap open stond voor invloeden van buiten, of juist wat meer gesloten en geïsoleerd was.

De taal van Enschede – het zogenaamde stadsplat – is daar volgens Nijhuis een goed voorbeeld van. De oorspronkelijke taal werd in de eerste decennia van de 20ste eeuw aangevuld en vermengd met streektalen uit Drenthe, Groningen en Stellingwerf. Verantwoordelijk hiervoor waren migranten, die zich in groten getale in Enschede vestigden om in textiel fabrieken te werken.

Door deze noordelijke invloeden kent de stad een minder uniforme streektaal. Zegt een Twentenaar ‘hoes’ om een huis aan te duiden, noorderlingen spreken van ‘huus’. Deze en andere verschillen in de streektaal zijn in Enschede nog altijd hoorbaar. In de agrarische buurschappen rondom de stad is de streektaal minder beïnvloed door migranten uit noordelijke provincies. De buurschappen verschillen onderling wel enigszins in taal. Zo neigt het Twents in Lonneker naar dat van Losser, De Lutte en Oldenzaal, terwijl dat in Usselo of Tweekelo niet het geval is.

Na de Tweede Wereldoorlog werven Enschedese textielabrikanten ook arbeiders in Italië, Spanje, Turkije en Marokko, maar anders dan bijvoorbeeld in Amsterdam, waar woorden uit het Jiddisch en Hebreeuws tot het dialect van de stad behoren, vermengden de talen van mediterrane arbeiders zich in Enschede niet met het Twents.

Sinds 1996 is het Twents erkend als officiële streektaal en verplicht de overheid zich om het Twents te beschermen en te bevorderen. Sinds 1998 stelt de provincie Overijssel streektaalconsulenten aan.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

60 tot 80 procent van de Twentenaren spreekt in meer of mindere mate Twents. Wie het

Nederlands goed machtig is, gebruikt de streektaal bij voorkeur in een situatie, waarin het Twents gepast wordt geacht. Dit geeft het gevoel ‘onder elkaar’ te zijn. Lager opgeleide mensen gebruiken de streektaal vaker dan hoger opgeleiden. Ook blijkt uit de verschillen in populariteit van lesmethoden voor het basisonderwijs, dat de streektaal in de landelijke gebieden van Enschede meer de voertaal is, dan in het centrum van de stad.



## Betrokken partijen

De streektaalconsulent wordt bekostigd door de provincie Overijssel en houdt kantoor in museum TwentseWelle. Er wordt samengewerkt met het onderwijs, culturele instellingen, de zorgsector, RTV-Oost, Dagblad Twentsche Courant Tubantia en met het bedrijfsleven,

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De streektaalconsulent wordt bekostigd door de provincie Overijssel.

## Eigen waardering

De streektaal wordt door degene die Twents spreken ervaren als een onlosmakelijk deel van hun identiteit. Bij informele ontmoetingen met een streekgenoot zal men waar mogelijk overgaan op het Twents, omdat het 'niet natuurlijk' voelt om Nederlands elkaar te spreken.

## Instandhouding erfgoed

Nederlands heeft in 1996 het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden geratificeerd. Dit verdrag voorziet in bescherming en behoud van streektalen als onderdeel van de Europese cultuur. Onder dit handvest is het Nedersaksisch en daarmee het Twents erkent als een officiële streektaal. Dit verplicht de overheid zich in te spannen voor het beschermen en bevorderen van de Twentse streektaal. Hiertoe werden onder meer vanaf 1998 consulenten aangesteld, die door de provincies worden betaald. Waren de eerste streektaalconsulenten voor Twente gehuisvest in het Van Deinse Instituut, de huidige streektaalconsulent Harry Nijhuis houdt kantoor in TwentseWelle.

Sinds 1998 geven de opeenvolgende streektaalconsulenten tal van publicaties uit. Ook weten zij het Twents in vele segmenten van de maatschappij onder de aandacht te brengen, door activiteiten te ontplooiën voor het onderwijs, de media, de religie, de kunsten,

de zorg, het bedrijfsleven en het toerisme. Er zijn lessenseries voor het basis- en voortgezet onderwijs ontwikkeld, programma's voor RTV-Oost gemaakt, literaire wedstrijden georganiseerd, theatervoorstellingen geproduceerd en er zijn gemeenteraadsvergaderingen in het dialect gehouden.

## Onderwijs

De lesmethoden voor het basisonderwijs worden op bijna de helft van de scholen gebruikt, waarbij in Enschede opvalt dat het animo in de kernen Lonneker of Glanerbrug groter is, dan bij de basisscholen in het centrum van de stad. TwentseWelle ontwikkelde samen met de IJsselacademie ook cursussen voor volwassenen, die worden aangeboden via de regionale ROC's en andere instanties.

## Publicaties

Er verschenen poëziealbums, kinderboeken, woordenboeken en wetenschappelijke publicaties. Ook zijn er regels voor de standaardspelling en grammatica opgesteld. Populair werden de vertalingen van stripboeken als Kuifje, Asterix en Obelix, en Suske en Wiske, evenals van populaire kinderboeken als Jip en Janneke en Nijntje. Zelfs de Bijbel verscheen in het Twents. Momenteel wordt er gewerkt aan een digitaal woordenboek van Overijsselse streektalen.

## Media

De media worden niet vergeten: met RTV-Oost wordt een radioprogramma in het Twents gemaakt en samen met de Twentsche Courant Tubantia wordt invulling gegeven aan de dialectmaand.

## Cultuur

In het culturele domein is de Twentse taal aanwezig op het Enschede Jazzfestival, waar nieuwe jazz songs in het Twents worden gezongen. Bij het Zunnewende festival staat de streektaal centraal in de voordrachten en in liederen, die rond het kampvuur of op het podium ten gehore worden gebracht.

In samenwerking met de Kreenk vuur de Twentse Sproak worden taalwedstrijden georganiseerd, onder meer in het schrijven van zeer korte verhalen (zogenoemde GKV's - gloepens korte verhalen).

### **Bedrijfsleven**

Bij het bedrijfsleven vindt de streektaal mede door toedoen van de streektaalconsulent ingang als marketinginstrument. Vooral de uitvaartbranche, verzekeringsbranche en de voedingsindustrie zijn hier ontvankelijk voor, terwijl de toeristenbranche streektaal ziet als instrument voor regiobranding.

### **Zorg**

In een samenwerkingsverband van TwentseWelle en de IJsselacademie is onderzoek gedaan naar het nut van het gebruik van de streektaal in de zorg. Dit resulteerde in de ontwikkeling van een lespakket voor de huidige en de toekomstige medewerkers in de zorg. De Twentse taal blijkt functioneel in de benadering van zorgcliënten, die daar emotionele steun aan ontlennen.

### **Ervaren knelpunten**

Er is duidelijk veel belangstelling en waardering voor de streektaal. Vooral vanuit de sectoren cultuur (evenementen) en onderwijs krijgt Nijhuis echter meer aanvragen om ondersteuning, advies en zelfs stageplaatsen, dan hij vanuit de beschikbare tijd en financiële middelen kan honoreren.

### **Publiciteit**

Naast de website van TwentseWelle en andere door het museum gebruikte communicatiekanalen maakt Nijhuis veel gebruik van free publicity in dag- en weekbladen. Ook is hij actief op Facebook en Twitter.

# Categorie Eten. De Krekkel.

## Naam

*Krekkel*

## Gegevens erfgoedgemeenschap en andere betrokken partijen

*De Enscheder Spöllers en Daansers*

*"De Krekkel"*

*Postbus 1131*

*7500 BC Enschede*

*krekkel@dds.nl*

*Erna van de Pieterman, voorzitter*

*Interakt Contour / Aveleijn*

*Bakkerij in het Oude Polaroid-gebouw*

*Hoge Bothofstraat*

*053 - 430 84 33*

## Tijdstip en locatie

De krekkel was volgens overlevering voor de Tweede Wereldoorlog een specifiek Enschedese koek, die cadeau werd gedaan aanjarige kinderen, die het met een lint op de arm droegen.



## Beschrijving

De naam krekkel is een verbastering van krakeling, maar dient ter aanduiding van een koek op basis van brooddeeg, die lijkt op een dubbelgrote sprits en die met anijs op smaak is gebracht. De koek wordt net als speculaas met een uitgesneden plank in vorm gebracht. Volgens overleveringen kregen Enschedese kinderen uit gezinnen, waar geen geld was voor cadeaus, een krekkel als ze jarig waren. De koek werd met een lint op de bovenarm vastgebonden, zodat iedereen de jarige kon herkennen.

De krekkel geldt als een typisch Enschedese traditie en leeft voort in de carnavalsnaam 'Krekkelstad', en in de naam van de traditionele dansgroep De Krekkel. Deze vereniging is de enige organisatie in Enschede, die nog Krekkel laat bakken. De dansgroep levert zelf de koekplanken en het oude recept.

## Geschiedenis

De krekkel is in de jaren 1930 – 1940 in onbruik geraakt. Sindsdien wordt krekkel geassocieerd met carnaval en met de gelijknamige dansgroep, maar kent bijna niemand de oorspronkelijk koek nog.



Zo'n tien jaar geleden trachtte een bakkerij in samenwerking met dansgroep De Krekkel de koek als Enschedese traditie weer onder de aandacht van het publiek te brengen. De poging liep op niets uit, wat volgens Van de Pieterman te wijten was aan het verkeerde deeg. Het dunne en bros gebakken anijskoekje brak als het overeenkomstig de bijgeleverde beschrijving met een lint op de bovenarm werd bevestigd. Dit leidde tot twijfel aan de authenticiteit. Hoe dan ook, het publiek pikte de krekkel niet op. Ook in het carnaval van 'Krekkelstad' Enschede speelt de traditionele krekkel geen rol.

Dansgroep 'De Krekkel' organiseert jaarlijks in het laatste weekend van augustus een folklorefestival in gebouw Prismare in de wijk Roombeek. Speciaal voor de gelegenheid laat de dansgroep een aantal krekkels bakken, waarbij wel het authentieke recept wordt gebruikt. Dit gebeurt bij de bakkerij van Interakt Contour, een organisatie die dagbesteding aanbiedt aan mensen met een fysieke beperking.

### **Aantal aanwezigen/ belangstellenden**

Hoewel aanwezig in de namen Krekkelstad en boerendansgroep De Krekkel speelt deze koek in het dagelijks leven, noch in de overlevering een rol van betekenis. Inwoners met belangstelling voor de tradities van de stad kennen de krekkel van naam, maar hebben de koek vaak niet eens geproefd.

### **Betrokken partijen**

Enscheder Spöllers en Daansers "De Krekkel"  
Interakt Contour

### **Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten**

De bakkerij van Interakt Contour ontvangt subsidie, maar dit is geen doelsubsidie voor de krekkel.

### **Eigen waardering**

Dansgroep De Krekkel waardeert de krekkel omdat de koek tot de tradities van Enschede behoort.

### **Instandhouding erfgoed**

De instandhouding van de koek is sterk gekoppeld aan het voortbestaan van dansgroep De Krekkel.

### **Ervaren knelpunten**

De krekkel geniet weinig bekendheid en de bijbehorende traditie sluit niet aan bij deze tijd. Kinderen krijgen op hun verjaardag niet één koek. Zij vinden geschiedenis leuk als het om ridders gaat, niet om koek. Ouderen die de krekkel hebben gekend, of volwassenen die interesse zouden kunnen hebben, lopen evenmin met een anijskoek op de arm. Alleen dansgroep De Krekkel laat deze koek nog bakken voor het eigen folklorefestival, maar daarmee vindt de krekkel als koek geen aansluiting bij deze tijd.

### **Publiciteit**

De krekkel geniet weinig bekendheid en krijgt nauwelijks publiciteit.

# Categorie Eten. Proef-eet Enschede.

## Naam

*Proef-eet Enschede*

## Gegevens erfgoedgemeenschap

*Georganiseerd door de Proef-eet commissie van de Vereniging Horeca Binnenstad Enschede (VHSE).*

*<http://m.profeet.nl/>*

*Ronald Scholten, voorzitter VHSE en Proef-eet commissie*

*Loed ten Cate, secretaris Proef-eet commissie*

## Tijdstip en locatie

De Proef-eet vindt plaats in het eerste weekend van september op en rond de Oude Markt.

## Beschrijving

De Proef-eet van 2013 was al weer de 28e editie van dit culinaire evenement. Duizenden eetlustige bezoekers stromen op vrijdag, zaterdag en zondag naar de vele kraampjes op de Oude Markt. In een grote kring rond het centrum hebben zij alle parkeerplaatsen in bezit genomen. Later staan dezelfde mensen bij de kassa om hun Euro's in te wisselen voor Duyten.

Hiermee zullen zij zich de hele avond laven aan het lekkers, dat tientallen koks speciaal voor deze gelegenheid hebben bereid.

De Proef-eet is het grootste culinaire festival van Oost-Nederland, maar geeft bezoekers altijd weer een ons-kent-ons gevoel.

De Oude Markt en de straatjes daar omheen zijn met vele tentjes, muziek, theater, geuren en bijzondere smaken een lust voor de zintuigen. Duizenden bezoekers genieten van de sfeer en dragen hier zelf ook aan bij. Niet voor niets heeft de Proef-eet van alle evenementen in Enschede de grootste naamsbekendheid en krijgt het elk jaar de hoogste waardering van het publiek.

Om het culinaire niveau zo hoog mogelijk te laten zijn, worden televisiekoks uitgenodigd om de beste kok van de Proef-eet aan te wijzen. Rudolf van Veen, Joop Braakhekke, Pierre Wind en Quintis Ristie zijn allemaal in Enschede geweest en waardeerden het niveau waarop hier gekookt wordt. De kok die tot 'winnaar van de Gouden Duyt' wordt uitgeroepen krijgt veel publiciteit voor zijn restaurant.





De Proef-eet is een totaalbeleving die verder gaat, dan het eten alleen. Door ook de straatjes rondom de Oude Markt bij het evenement te betrekken, heeft de Proef-eet tegenwoordig de ruimte om ook aandacht te geven aan straattheater, muziek en modeshows. Omdat bezoekers nu meer rondlopen en niet bij de kerk blijven hangen, is de kans om bekenden tegen het lijf te lopen groter geworden.

## Geschiedenis en historische achtergrond

De Proef-eet is begin jaren '80 begonnen op initiatief van de horecaondernemer Ronald Scholten. De geboren Limburger had het destijds nieuwe Preuvenement van Maastricht gezien en introduceerde dit concept ook in Enschede. "We begonnen destijds met twaalf marktkraampjes. De crisis heerste en dit gold voor Enschede in het bijzonder, want de textiel was ingestort, veel inwoners waren werkloos, en de gemeente had de artikel 12 status. Jaren was het moeilijk om de Proef-eet te realiseren. Toch hebben we doorgezet. Pas later hebben we een visie ontwikkeld. Kwaliteit, beleving, duurzaamheid, producten uit eigen streek, een groter oppervlak in de binnenstad, die visie is in de loop van de jaren ontstaan. Eigenlijk is het pas sinds de 25e editie crescendo gegaan. Vanaf dat moment heeft de Proef-eet zich over de hele binnenstad verspreid. Kwaliteit is meer dan ooit ons streven," aldus Scholten.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

De Proef-eet trekt in drie dagen ca. 45.000 bezoekers. Omdat de Oude Markt deze bezoekersstroom niet aan kon, werden ook omliggende straten erbij betrokken. Dit is voor de omzet van restaurants ook van belang. De Proef-eet trekt meer vrouwelijke (60%) dan mannelijke (40%) bezoekers.

## Betrokken partijen

De Proef-eet is een initiatief van de Vereniging Horeca Binnenstad Enschede en wordt georganiseerd door de Proef-eet commis-

sie. In de stad wordt samengewerkt met de winkeliersvereniging en met de gemeentelijke afdeling Enschede Promotie.

Gemiddeld doen er 40 restaurants mee aan het evenement. Restaurants melden zich zelf aan, maar de organisatie wijst meer restaurants af dan er worden toegelaten. "Het mag geen braderie worden. Alles wat zich hier presenteert, moet niveau hebben. Ook de gemeente ziet graag dat de Proef-eet kwaliteit biedt, maar bestuurders moeten zich realiseren, dat Enschede een arme stad is." Een deel van de restaurants doet niet mee aan de Proef-eet, omdat ze in het eigen restaurant klanten hebben. Deze restaurants zijn in het centrum gevestigd en dan heeft het geen zin om een kraam op te zetten.

De Proef-eet heeft een regionale uitstraling en nodigt daarom ook restaurants uit Haaksbergen en Zenderen uit om mee te doen. De Proef-eet werkt ook samen met 'Smaak oet Twente', een platform van lokale bedrijven en ondernemers, die elkaar helpen om vergeten groenten als Pastinaak, oude dierenrassen als het Bentheimer varken, en nieuwe producten als buffelmozzarella uit Denekeemp te introduceren bij restaurants en andere organisaties. Op verzoek van FC Twente wordt in de toekomst ook met deze voetbalclub samengewerkt. Wellicht komen FC Twente, Medisch Spectrum Twente en het Casino met eigen eetkramen op de Proef-eet.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De organisatie van de Proef-eet kan zichzelf bedruipen, maar krijgt subsidie voor muziek, theater en PR. Enschede Promotie steunt het evenement bij de logistiek, marketing en promotie, en bedrijven assisteren bij standbouw, bewaking, schoonmaken, etc. Grolsch en Coca-Cola zijn de hoofdsponsors. Elk jaar schenkt de Proef-eet ook geld aan een goed doel, zoals Serious Request of de voedselbank.

## Eigen waardering

De Proef-eet is volgens de organisatoren een sterk merk en een autonome trekker voor de stad. Het evenement draagt bij aan de bekendheid en populariteit van Enschede als hét uitgaanscentrum van Oost-Nederland. Dat gebeurt niet alleen door bijzonder eten te presenteren, maar ook door theater en modeshows toe te voegen en uit te gaan van een totaalbeleving voor de bezoeker. Daarom krijgt niet alleen de beste kok, maar ook de mooiste stand een prijs uitgereikt. De totaalbeleving stimuleert herhalingsbezoek aan de stad en dat is weer goed voor de restaurants en voor Enschede als geheel.

“Iedereen in Overijssel, zelfs in Oost-Nederland, begint de Proef-eet en het centrum van Enschede te leren kennen. Dat er nu in Almelo en Hengelo serieus stemmen opgaan om zelf ook een Proef-eet in het leven te roepen, zien we als een bevestiging van ons succes,” zegt Scholten. “Maar we zijn niet zo ver als het Preuvenement in Maastricht. Dat is een evenement met landelijke uitstraling. In Enschede zal dat moeilijk gaan, want de stad heeft van oudsher teveel arme inwoners. Als organisatie willen we een hoog niveau en de gemeente ziet dat ook graag, maar we zijn ook ondernemers, die zich moeten aanpassen aan de markt. De Proef-eet draagt bij aan het stijgende niveau van het koken in deze stad, maar we zitten nog niet op de top. Er gebeuren hier wel bijzondere dingen. Een vluchteling die hier pas een paar jaar zit, begon vanuit huis een cateringbedrijfje en heeft nu haar eigen restaurant in het centrum. Ook dat is Enschede. Een stad met een even grote culturele diversiteit als de Randstad. Die verscheidenheid zie je terug in het brede aanbod van restaurants in de stad.”

Het evenement draagt bij aan het promoten van duurzaamheid en het creëren van een markt voor nieuwe streekproducten. De Proef-eet werkt samen met ondernemers die vanuit platform ‘Smaak oet Twente’ trachten om restaurants en consumenten met duurzame streekproducten te bereiken. “Het is nu tijd voor nieuw culinair denken,” meent Scholten. “Koken is een groeiende thuishobby. We willen mensen verleiden om thuis ook duurzame producten uit de eigen streek te gebruiken.”

## Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

De Proef-eet is klein begonnen en heeft zich gestaag ontwikkeld. Het is al jaren het meest populaire evenement van de stad en geniet een enorme naamsbekendheid. De kwaliteit van het gebodene, de populariteit, de omzet, de schaal van het evenement en de breedte van de opzet, alles aan de Proef-eet kent een opgaande lijn, waardoor het evenement steeds sterker komt te staan.

“De bezetting van panden aan de Oude Markt en in de straatjes daar omheen is erg stabiel. Alleen als een exploitant er mee stopt, komt een pand in andere handen. De enige uitzonderingen zijn Villa Van Heek en Amice. Beide restaurants waren te duur voor Enschede. Jammer, want Amice was twee keer de winnaar van de Gouden Duyt,” aldus Scholten. Kernwoorden voor het in stand houden van het lokale culinaire erfgoed zijn kwaliteit, duurzaamheid, beleving en schaalvergroting. Scholten: “De straatjes rond de markt bieden volop ruimte om rond te lopen en dat moet ook, want zo genereren we meer ontmoetingen, meer beleving en meer omzet.” Tegelijk blijkt de schaalvergroting wel begrensd. “De binnenstad is groot genoeg voor dit evenement, maar er zijn te weinig hotels voor bezoekers van buiten. Daarmee moeten we rekening houden. De Proef-eet is afgestemd op de huidige mogelijkheden.”

## Publiciteit

“Het is fijn dat wij ons op de organisatie kunnen concentreren en Enschede Promotie de publiciteit verzorgt, tot in Duitsland toe,” zegt Scholten. “Er worden zelfs boekjes thuisbezorgd, zodat mensen zich van tevoren kunnen verlekkenen.” De Proef-eet heeft ook een website, geeft een brochure uit, en flyert over de grens om het evenement bij de Oosterbuuren bekend maken. Ook RTV Oost besteedt aandacht aan de Proef-eet door hier twee uur lang live verslag van te doen en dit steeds te herhalen.

# Categorie Evenement.

## Dragonheart Medieval Lifestyle.

### Naam

*Dragonheart Medieval Lifestyle*

### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Dragonheart – Erve 't Stroink*

*Stroinksweg 90*

*7542 PJ Enschede*

*053 – 4782005*

*www.dragonheart.nl*

*info@dragonheart.nl*

*info@uniekeworkshops.com*

*Martin Kuyer, eigenaar*

*Stichting Middeleeuws Genootschap Dragonheart*

*(Gjallar Vikings)*

*www.mgdragonheart.nl*

### Openingstijden

Woensdag	13.30 – 17.00
(van 1 maart tot 31 oktober; gratis uilendemonstratie	15.00 – 16.00)
Zaterdag	11.00 – 17.00
Zondag	12.00 – 17.00

### Beschrijving

Dragonheart kent een commerciële tak en

een ideële stichting. De stichting is een platform voor alle mensen die zich in Middeleeuwse ambachten willen verdiepen. Momenteel is dat het smeden bij de Vikingen, maar het bewerken van hout of leer met Middeleeuwse technieken kan ook. Het delen van kennis en praktijkervaring staat centraal. Ook op festivals worden ervaringen met anderen gedeeld.

Het commerciële Dragonheart laat bezoekers de Middeleeuwen beleven. Zij moeten het idee krijgen, dat ze het dagelijks leven achter zich hebben gelaten. Er moet volgens eigenaar Martin Kuyer zo veel mogelijk te beleven zijn aan harnassen, wapens, muziek, kleding en uilen, zodat er een onvergetelijke totaalervaring ontstaat en mensen graag nog een keer terugkomen.

Dragonheart heeft in de grootste ridderwinkel van Europa een assortiment Middeleeuwse wapens, vlaggen, wandkleden, kaarsenstandaards, meubels, gereedschappen, kamplementartikelen, kleding, sieraden, servies, drinkhoorns, honingwijnen, schaakstukken etc. Het wapentuig is deels decoratief of voor



kinderen bedoeld, maar er zijn ook vele replica's, waarmee in re-enactments gevochten wordt. In de marge zijn helmen van Grieken, Romeinen en Gladiatoren te koop, alsmede Samoerai zwaarden en wat fantasy artikelen, die vaak op speelfilms gebaseerd zijn. Belangrijk is ook het vliegen met uilen. Dragonheart laat mensen zelf met uilen vliegen of met een uil op de arm een wandeling maken. Hierbij worden fotoshoots gedaan. De uilen worden ook ingezet bij communies, huwelijken of uitvaartdiensten. Een uil vliegt dan trouwringen aan of verstrooit de as. Populair is ook het (kruis-)boogschieten en het bijl- en speerwerpen. Voorts verhuurt Dragonheart zalen voor vergaderingen of feestelijkheden en is het een trouwlocatie van de gemeente Enschede.

Geschiedenis en historische achtergrond Kuyer begon in Almelo replica's van Middeleeuwse objecten te verzamelen. Omdat zijn gasten vaak vroegen of die objecten te koop waren, begon Kuyer in 1999 in zijn garage met een ridderwinkel. Al snel volgde een webshop en werd het assortiment uitgebreid met onder meer Gothick kleding. Toen Kuyer 'net als oude Europese hoven' met uilen ging vliegen, moest hij omzien naar een andere plek.

Stichting Middeleeuws Genootschap Dragonheart is opgericht in 2007. De keuze voor Erve 't Stroink vloeiende voort uit een aanbod van de gemeente Enschede, die het aangrenzende Stroinkslanden wilde opwaarderen door in de huizen ondernemerschap toe te staan en onderscheidende activiteiten te stimuleren. De naam Dragonheart ontleende Kuyer aan een speelfilm uit 1996 met Dennis Quaid.

### Aantal belangstellenden

De klantenkring is breed. Van advocaten met Porsches tot getatoeëerde motorbendes, Dragonheart wordt bezocht door mensen uit alle lagen van de bevolking. Hoewel bezoekers uit alle windstreken komen, is de belangstelling vanuit Duitsland en België en de Nederlandse

regio's beneden Deventer groter, dan uit Groningen of Friesland. Buiten de eigen locatie richt Dragonheart ruimten in bij onder andere restaurants, hotels, musea, kastelen, reclamebureaus, fotostudio's, productiemaatschappijen voor tv, advocatenkantoren, pretparken (de Efteling en Plopsaland) en seksbedrijven. Ook worden er bezoeken afgelegd aan bejaardenhuizen, zorginstellingen en (kinder-)ziekenhuizen.

### Betrokken partijen

Dragonheart werkt met een wisselend aantal vrijwilligers.

### Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De gemeente Enschede vraagt geen hoofdprijs voor het boeren erf, maar geeft verder geen subsidie.

### Eigen waardering

Kuijer heeft een praktische kijk op de Middeleeuwen. Hoe maakte men aardewerk, meubels, kleding, wapens, hoe werkte het? Hierover staat weinig in boeken, maar opgravingen en oude afbeeldingen verschaffen wel informatie. Dit wordt door liefhebbers bij Dragonheart uitgewerkt en uitprobeerd.

### Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

Kuijer werkt met vrijwilligers, maar die zijn niet langdurig op vaste tijden inzetbaar. Vooral de uilen vergen dagelijkse zorg en dat gaat moeilijk met mensen, die ineens een dag overslaan. Dit gebeurt in de praktijk wel en hierdoor is Kuijer dag en nacht in touw.

### Publiciteit

Kuijer heeft een website, verspreidt folders van alle activiteiten, is aanwezig op festivals en beurzen van zeer uiteenlopende snit en breidt zijn activiteiten ook uit naar horeca, theater, zorgcentra etc.

# Categorie Evenement.

## Rentmeesterdag Hof Espelo.

### Naam

*Rentmeesterdag Hof Espelo*

### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Bezoekerscentrum Koetshuis Hof Espelo*

*Weerseloseweg 259*

*7522 PS Enschede*

*<http://www.landschapoverijssel.nl/bezoekerscentrum-koetshuis-hof-espelo>*

*Anneke Tip-Siebum, coördinator vrijwilligers*

*Landschap Overijssel*

*Huis "De Horte"*

*Poppenallee 39*

*7722 KW Dalfsen*

*tel: 0529 401 731*

*[info@landschapoverijssel.nl](mailto:info@landschapoverijssel.nl)*

### Openingstijden

Bezoekerscentrum Koetshuis Hof Espelo is in het hoogseizoen (meivakantie t/m herfstvakantie) geopend op zondag en van maandag – woensdag, en in het laagseizoen alleen op zondag.

De Rentmeesterdag vindt om de twee jaar plaats, op de zondag rond 17 september. De dag begint om 11.00 en eindigt om 17.00. In 2015 zal de Rentmeesterdag samenvallen met de afsluiting van de festiviteiten rond het 800 jarig bestaan van Hof Espelo. Die festiviteiten zullen in mei 2015 beginnen.

### Beschrijving

Tijdens de Rentmeesterdag, die Hof Espelo eens in de twee jaar organiseert, komen de bezoekers in aanraking met een oude traditie. Eeuwenlang was de 17e september de dag, waarop horige boeren verplicht waren om voor de hofmeier of rentmeester te verschijnen. Vanuit Hof Espelo beheerde de rentmeester alle landgoederen van het Kapittel van Sint Pieter in Utrecht aan deze kant van de IJssel. De horige boeren moesten op de rentmeesterdag hun 'tienden' (10% van de oogst) in geld of natura afdragen. Ook moesten zij die dag hun rechten en plichten aanhoren, zoals die werden voorgelezen door de rentmeester.



Was een horige in gebreke gebleven, dan sprak de rentmeester op de hofdag (rentmeesterdag) ook recht. Verscheen een horige niet op de hofdag, dan kreeg hij een geldboete of verloor hij zijn rechten.

In 2013 gaf toneelgezelschap 'De Kunstmakers' vorm aan de Rentmeesterdag. Acteurs staken zich in de Middeleeuwse kledij en speelden taferelen na, zoals die zich vroeger tijdens de hofdag zouden hebben voorgedaan. Naast de rechtsprekende hofmeier voerden zij een horige boer en een beul op. Er was een sfeermarkt en werden spelen en gebruiken als boogschieten en houtzagen getoond.

## Geschiedenis

Beginnend in 2011 en daarna in 2013 blies men de Rentmeesterdag op Hof Espelo nieuw leven in. Omdat dit bij het publiek een groot succes was, wordt de eerstvolgende Rentmeesterdag in 2015 georganiseerd. Dit is voor Hof Espelo een bijzonder jaar, omdat de hof dan 800 jaar eerder voor het eerst schriftelijk wordt vermeld. De vrijwilligers van de Stichting Landschap Overijssel willen van deze dag een traditie gaan maken. De editie van 2013 had als thema de Middeleeuwen. Voor de volgende Rentmeesterdag wordt opnieuw gezocht naar een thema met bijpassende activiteiten. Zo kunnen de bezoekers zelf de Middeleeuwen in Twente beleven.

## Historische achtergrond

Onder Franse hegemonie werd de horigheid in Nederland in 1809 afgeschaft bij de invoering van het Hollands Wetboek. De oude, feodale verhoudingen pasten niet bij de moderne idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap, die sinds de Franse Revolutie werden uitgedragen en ook in Nederland weerklank vonden. Tot de afschaffing waren de rechten en plichten van horigen in Twente als volgt:

Horigen hadden eeuwigdurend het recht om op het land van de heer te wonen, dat land te bewerken en te leven van de opbrengst. Hierdoor waren horigen van generatie op generatie verzekerd van hun levensonderhoud. In Twente was de landheer ook verplicht om hout te leveren, als de boerderij van een horige gerepareerd moest worden. Deze bepaling vloeyde voort uit het strenge verbod om eiken en beuken te kappen in het in de loop der eeuwen steeds verder ontboste Twentse landschap.

Waren horigen verzekerd van rechten en levensonderhoud, de landheer was er op zijn beurt zeker van dat zijn land bebouwd zou worden en productief zou zijn. Horigen moesten een tiende deel (de tienden) van de opbrengst van het land in graan, vee of geld afstaan aan de landheer. Ook moesten zij hand- en spandiensten verrichten. Dit betekende, dat een horige enkele dagen per jaar het land van de landheer moesten bewerken en hiervoor een os of paard ter beschikking moesten stellen.

Verder mocht een horige zonder de toestemming van de landheer niet trouwen of scheiden. Zo werd voorkomen dat er teveel monden van het land gevoed moesten worden, of te weinig mensen waren om dat te bewerken. Horigen mochten het land niet verlaten, tenzij de landheer toestond dat zij zich vrijkochten met geld, dat elders was verdiend. Waren er weinig horigen op het landgoed aanwezig, dan moesten horigen die zich wilden vrijkopen zelf plaatsvervangers zoeken. Kinderen vielen onder dezelfde regels als de ouders. Overleed een horige, dan viel de nalatenschap voor de helft toe aan de heer, of zelfs in zijn geheel, als de horige geen wederhelft had.

Eens per jaar moesten horigen hun rechten en plichten aanhoren, die door de hofmeier voorgelezen werden. Dat was op de 17e september, de hofdag (rentmeesterdag), waar horigen verplicht moesten verschijnen. De horige boeren moesten die dag hun 'tienden' in geld of natura aan de rentmeester of hofmeier afdragen. Was een horige in gebreke gebleven, dan sprak de rentmeester op die dag recht. Als horigen niet op de hofdag verscheenen, dan kregen zij een geldboete of verloren zij hun rechten.

(J.W. Racer, Memorie en advis betreffende de eigenhorige en hofhorige goederen van het Bataafsch Gemeenebest in de Graafschap Bentheim en het Drost Ambt Twenthe, Verslagen en mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 2e stuk, 1862, p. 17 – 36.)

### Aantal belangstellenden

De Rentmeesterdag is nu twee keer georganiseerd. De eerste keer op een zaterdag met slecht weer, de tweede keer op een zonnige zondag. Dat was met 1.500 – 2.000 bezoekers een groot succes.

### Betrokken partijen

De Rentmeesterdag wordt door vrijwilligers van Stichting Landschap Overijssel zelf georganiseerd. Zij werken samen met 'De Kunstenmakers' en met de mensen, die de sfeermarkt en de Middeleeuwse spelen verzorgden. Er is geen samenwerking met erfgoedinstellingen of andere partijen in Enschede.

### Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

Hof Espelo behoort tot de Stichting Landschap Overijssel. De stichting krijgt gelden van de provincie en de Postcode Loterij, maar dit is niet bestemd voor activiteiten als de Rentmeesterdag. De stichting moet het van donateurs hebben en vrijwilligers organiseren activiteiten als de Rentmeesterdag om donateurs te werven en de stichting te steunen in het beheer van landgoederen en bezoekerscentra.

Hof Espelo heft geen entree, want de locatie is aan alle kanten open en daarmee oncontroleerbaar. De kosten van de Rentmeesterdag worden terugverdiend met koffie en pannenkoeken en vooral het werven van donateurs. Hof Espelo ontvangt geen geld van de gemeente Enschede of van sponsors.

Het in 2013 ingehuurd toneelgezelschap werd betaald voor hun optreden, maar alle mensen die op de markt stonden of andere activiteiten ontplooiden, werkten vrijwillig aan het evenement mee.

### Eigen waardering

De vrijwilligers van Hof Espelo waarderen hun historiserende activiteiten, omdat dit bezoekers trekt die donateur van Stichting Landschap Overijssel kunnen worden. Het accent ligt op het bijdragen aan en in stand houden van de stichting, niet op de activiteiten zelf.



## **Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten**

Stichting Landschap Overijssel is afhankelijk van de eigen naamsbekendheid en vooral van donateurs. Beide worden gestimuleerd door evenementen als de Rentmeesterdag. Het grootste knelpunt is het weer. Bij goed weer trekt men 1.500 - 2.000 bezoekers, bij slecht weer is alles voor niets geweest.

Tot nu toe lukt het om vrijwillig te krijgen voor de Rentmeesterdag. De vergrijzing begint echter wel toe te slaan. Jongeren melden zich wel aan, maar doorgaans zijn zij geen vaste kracht op vaste dagen.

## **Publiciteit**

De Stichting Landschap Overijssel heeft een website en een kwartaalblad met een activiteitenagenda. Bij bijzondere activiteiten worden persberichten verzonden aan de regionale dag- en weekbladen.

# Categorie Feest. Carnaval Enschede. Enschedese Karnavalsvereniging.

## Naam

*Carnaval Enschede*

## Gegevens erfgoedgemeenschap

*Enschedese Karnavalsvereniging*

*www.ekv-enschede.nl*

*secretariaat@ekv-enschede.nl*

*Frits Wekking, voorzitter bestuur EKV*

*Natasha Magrië, ex voorzitter bestuur EKV*

*De carnavalsverenigingen zijn georganiseerd in de overkoepelende EKR (Enschedese Karnavalsraad).  
www.ekr-enschede.org/enschedese-karnavalsraad.*

*De organisatie van de optocht is in handen van het B.O.C.K. (Bestuur Optochtcommissie Krekelstad)  
Secretariaat B.O.C.K  
optocht.krekelstad@gmail.com*

## Tijdstip en locatie

De datum van de carnavalsoptocht is gekoppeld aan die van Pasen en verschuift daarmee elk jaar enkele weken. In 2013 vond de optocht plaats op 9 februari, in 2014 op 1 maart.

De optocht start in het Volkspark, voert langs het spoor via Hogeschool Saxion door de binnenstad en steekt via de Heurne het spoor over, om te eindigen bij de brandweerkazerne in de Molenstraat.



## Beschrijving

Het carnaval (carne vale; vaarwel aan het vlees) gaat vooraf aan de vastentijd, die van Aswoensdag tot Paaszondag 40 dagen duurt (zondagen niet meegerekend). Carnaval vindt daarmee plaats op de zevende zondag voor Pasen. Carnaval is niet alleen een feest, waarbij voor aanvang van de vastentijd nog één keer onbezorgd gegeten en gedronken wordt, het is van oudsher ook een omkeringsritueel, waarbij men met de seizoenswisseling ook maatschappelijke waarden, rangen en standen omdraait.

### Optocht

De carnavalsoptocht start in Enschede om 11.11 uur vanuit het Volkspark, waarna de praalwagens en loopgroepen langs het spoor de route vervolgen, om via Hogeschool Saxion het centrum te betreden. Hier trekt de stoet over de Oude Markt, het Ei van Ko en de Heurne, steekt het spoor over en slaat de Molenstraat in tot aan de brandweerkazerne, het eindpunt van de tocht.

Zoals altijd wordt in de optocht de draak gestoken met actuele kwesties. In 2013 waren er een boot met opschrift 'we gaan met Griekenland ut schip in', twee zwart geschminkte 'zwartwerksters' die de crisis becommentarieerden, en een als oma uitgedoste vrouw met de tekst 'ze maakt mie niks mear wies, noa 50 titn gries'. De meeste kijkers en deelnemers zijn echter kinderen en begeleiders, zodat kijkers, indianen, of Asterix en Obelix met een Romeinse legioen ook in de tocht meeliepen. De optocht telt zeven categorieën: er zijn ere-groepen (Stadsprins, Raad van Elf, hoogheden van de Enschedese Karnavals Raad, mini-hoogheden, dansmarietjes en muziek), grote praalwagens (6 meter of meer), kleine praalwagens, grote loopgroepen (15 mensen of meer), kleine loopgroepen (3 tot 14 mensen), eenlingen of duo's, en wagens of personen, die reclame maken. Ook blaaskapellen lopen in de stoet mee. Aan elke categorie wordt een eerste, tweede of derde prijs toegekend.

### Gala's en troonswisselingen

De optocht is slechts het meest zichtbare deel van alle carnavalsactiviteiten. De actieve leden van de verenigingen zijn het hele jaar door druk met de voorbereidingen op het carnaval. Aan het aanstellen van een nieuwe hoogheid gaat bij de EKV ruim een jaar vooraf. Voorafgaand aan de eerstvolgende troonswisseling is al bekend, welke hoogheid de nog aan te treden hoogheid gaat opvolgen. Het is in Enschede altijd de EKV, die de stadsprins benoemt en de Raad van Elf levert, maar de EKV betreft de andere verenigingen wel bij het aanwijzen van de stadsprins. Hoewel elke vereniging een eigen prins heeft en die mag voordragen om stadsprins te worden, wordt daar weinig gebruik van gemaakt.

Op de eerste zondag van november wordt de oude Raad van Elf ontbonden en de nieuwe Raad van Elf geïnstalleerd. De nieuwe hoogheid wordt op 10 november voorgesteld aan het bestuur van de Enschedese Karnavalsraad (EKR), de overkoepelende organisatie van carnavalsverenigingen, en aan de Raad van Elf van de EKV. Op de 11e van de 11e vindt de officiële troonswisseling van de oude en nieuwe hoogheid plaats. De hoogheid wordt op de eerstvolgende zondag thuis opgehaald en naar zijn residentie gebracht, om actieve leden in het zonnetje te zetten door medailles uit te reiken etc. Vanaf dat moment vinden elk weekend bij andere verenigingen troonswisselingen of gala's plaats, die door de hoogheid en andere vertegenwoordigers van de EKS worden bezocht. In totaal zijn dit al gauw 60 feesten, die in enkele maanden bezocht moeten worden. Twee weken voorafgaand aan de optocht wordt de grote carnavalswagen overgedragen aan de hoogheid en een kleine wagen aan de jeugdprins(es) van de mini's, de jongste leden van de EKV. De week voor de optocht is voor de EKV de 'sociale week'. Dan vindt de 'busrondgang' plaats, waarbij de EKV met stadsprins, dansmarietjes en een blaaskapel in een bus rondgaat om korte optredens te verzorgen bij bejaardenhuisen, een revalidatiecentrum en andere zorgcentra.

Deze 'sociale week' wordt op vrijdag afgesloten met een gezamenlijke maaltijd, waarna de burgemeester de sleutel van de stad op het gemeentehuis aan de stadsprins overdraagt. De jeugdprins(es) krijgt dan een eigen minis-leutel. In het verleden vond het overdragen van de sleutel in de raadszaal plaats, maar sinds deze zaal gerenoveerd is, gebeurt dat niet meer. De volgende dag vindt de carnavalsoptocht plaats, op de zaterdag voor met Aswoensdag de vastentijd begint. De tocht start om 11.11 uur in het Volkspark en stopt bij de brandweerkazerne.

### **Krekkelstad**

Met het overhandigen van de stadssleutel en het tijdelijk overdragen van het bestuur verandert de naam van de stad in Krekkelstad. De naam is ontleend aan de krekkel, een koek die kinderen vroeger kregen als ze jarig waren. Bij het carnaval van Krekkelstad speelt de krekkel echter geen enkele rol.

### **Praalwagens**

Het bouwen van praalwagens komt weinig voor. De Daaltrappers bouwen hun grote praalwagen nog wel zelf. De EKV bouwde vroeger ook wagens en won daar prijzen mee, maar de destijds betrokken leden zijn nu te oud en de jonge leden zijn teveel met computers en andere zaken bezig. Er is geen bouwcommissie meer die plannen bedenkt, tekeningen maakt en voor de uitvoering zorgt. Destijds werd al met een nieuwe wagen begonnen als de oude nog afgebroken werd. Het geïnvesteerde geld hoopte men terug te verdienen met het start- en prijzengeld. Dat is nu voorbij; de EKV heeft al jaren dezelfde wagen. Bijna alle verenigingen in Enschede kopen en verkopen hun wagens bij midvasten.

### **Het jaar door**

Dit midvasten vindt drie weken na de optocht plaats en wordt georganiseerd door oud-raadsleden. Officieel zou het op zondag moeten plaatsvinden, maar in de praktijk gebeurt dit op zaterdagavond. Bij het midvastenfeest wordt een beker uitgereikt aan leden, die zich dat jaar bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt. Ook wordt de hoogheid nog een keer in het zonnetje gezet en bedankt de prins op zijn beurt een aantal mensen. Het is geen carnavalske bijeenkomst, maar wel een gezellig samenzijn.

Ook in de andere maanden van het jaar worden er activiteiten voor de volwassenen en jeugdige leden georganiseerd. Het beeld van carnaval als één groot zuipfeest klopt niet. Het is een heel jaar werken en gezamenlijk leuke dingen doen. Zelfs in de zomer gaat men tennissen, kaarten of 'vogels schieten'. Het komt echter steeds vaker voor, dat mensen in de zomer druk zijn met andere zaken en dat er in juli en augustus geen gezamenlijke activiteiten zijn. Ook de vakantiespreiding werkt dit in de hand.

### **Geschiedenis van het carnaval in Enschede**

Opgericht in 1960/61 is de Enschedese Karnavalsvereniging (EKV) de oudste carnavalsvereniging van Enschede. De eerste 40 jaar van de in 2015 55 jarige EKV werd beschreven door de eerste officiële stadsprins van Enschede, prins Alphons. Deze geschiedenis staat integraal op de site van de EKV. De huishistoricus van de EKS plaatste de oorsprong van het Enschedese carnaval in de late 19e eeuw, als raadsleden zich blijken enkele raadsverslagen van omstreeks 1895 zorgen maken over jeugdige uitpattingen in carnavalstijd. Het blijkt echter te gaan om zorgen van een plaatselijke herbergier, die inkomsten misloopt omdat klanten in die dagen naar Lonneker of Losser gaan om daar te feesten.

Pas op Valentijnsdag 1959 – en na afloop van een bezoek aan het Oldenzaalse carnaval – vinden in de Twentse schouwburg besprekingen plaats van enkele jeugdige Enschedeërs, die dit feest in Enschede willen introduceren. In 1960 worden voor het eerst een Prins en een Raad van 11 gekozen, maar echt feestelijk wil het in het afgehuurde Parkhotel niet worden. Een jaar later worden jonge verpleegsters uit het ziekenhuis gevraagd om dansmarrietjes te zijn en dan slaagt het feest in het restaurant van het Volkspark wel. Om dit feest geen eenmalige gebeurtenis te laten zijn, vormen de leden van de lokale kegelclub in 1961 het eerste bestuur van de EKV, met Johan Engbersen als voorzitter, die dit tot 1985 zou blijven. De vereniging groeit snel en voert vanwege capaciteitsgebrek bij etablissement Bossink een ledenstop in. De liefhebbers laten zich niet tegenhouden. Naast Rosenmontag in de schouwburg, de eerste optocht in 1966, een carnavalskrant en wat publicitaire steun van de katholieke Twentsche Courant verschijnen er meer carnavalsverenigingen op het Enschedese toneel.

In de analen van het stadsarchief gaat het Enschedese carnaval terug tot 1969, als de Enschedese Karnavals Raad (EKR) de gemeente Enschede verzoekt om bij te dragen aan carnavalsactiviteiten voor de jeugd. In 1972 vindt een kindercarnavalsbal plaats op Rosenmontag, waarbij de gemeente bijdraagt aan de zaalhuur. In 1974 wil men opnieuw een optocht houden, waarmee Enschede een échte carnavalsstad zou worden. Sindsdien vinden er jaarlijks optochten plaats, met uitzondering van 1991, als men het feestgedruis uit piëteit met de slachtoffers van de Golfoorlog ongepast vindt.

In 1992 is de optocht uitbundiger dan ooit, maar Krekelstad Enschede moet Boeskoolstad Oldenzaal op dit gebied als meerdere erkennen. In 1995 meldt de EKR er van uit te gaan, dat Enschede binnen 5 jaar een echte carnavalsstad zal zijn. Een jaar later wordt geconstateerd dit doel te hoog gegrepen is. De optocht blijft doorgaan en trekt voldoende belangstelling. Zoals het in de jaren '70 begon,

zo lijkt de carnavalsoptocht ook nu vooral een feest voor kinderen. De volwassen leden van de EKV hechten meer aan de saamhorigheid, zoals blijkt uit de activiteiten die men naast de optocht ontplooit.

### ***Middeleeuwse oorsprong van het carnaval***

Het carnaval is ontsproten aan de Middeleeuwse tradities van narren en zottenfeesten, die zelf weer voortbouwden op Romeinse en Germaanse feesten. Oorspronkelijk was de nar geestelijk gestoord en soms ook fysiek mismaakt. Door vreemd gedrag en uiterlijk gold zo iemand als 'van nature grappig'. Als een lokale gemeenschap de gebrekkige niet kon onderhouden, dan kon een welgesteld iemand hem of haar als nar onder zijn hoede nemen. De nar droeg bij aan de status van de eigenaar en had de positie van huisdier. Bij een feestmaal moest de nar grappen en grollen uithalen, waarbij het rare uiterlijk en idiote gedrag tot grote hilariteit leidde. Niemand nam de nar iets kwalijk, want net als een dier was hij niet verantwoordelijk voor zijn gedrag. De nar etaleerde alle boertigheden van de humor in die tijd: vloeken en schelden, luide boeren en vieze scheten laten, over de tafelgasten plassen.

De opvolger van de natuurlijke nar was de kunstmatige nar. Ook deze nar was het statussymbool van zijn eigenaar en hij werd evenmin afgerekend op zijn gedrag. Anders dan vroeger was de kunstmatige nar geestelijk volwaardig. Vaak behoorde een nar toe aan een adellijk hof. Niemand durfde de hofnar te bekritisieren, want de heer gebruikte hem om leden van de hofhouding met grappen (waar zij niet op konden of mochten reageren) op hun ondergeschikte positie te wijzen. De grappen borduurden onverminderd voort op het Middeleeuwse repertoire van poep, pies en seks.

Sommige narren werden zo beroemd, dat hun grappen werden opgetekend in grollenboeken (cf. Tijn Uilenspiegel) en werden nagedaan op jaarmarkten, om het gewone volk te vermaken. Zo ontstonden zottenfeesten, waarbij alle normen en waarden op de kop werden gezet. Deze feesten vonden plaats aan de vooravond van de vastenperiode en kondigden in de omkering van de maatschappelijke orde de verandering in de natuurlijke orde – de seizoenswisseling – aan. Dwazen namen een aantal dagen de macht en staken de draak met hoogwaardigheidsbekleders uit adel en geestelijkheid, die normaal de scepter zwaaiden. Er werden spotmissen gehouden, waarbij kerkgangers werden aangespoord tot zuipen, dobbelen en overspel, stinkende schoenzolen werden verbrand in plaats van wierrook, en de wijwaterkwast in urine werd gedoopt. Na enige dagen vrij te zijn van alle knellende banden van het dagelijks bestaan, werd het zottenfeest afgesloten en begon de vastentijd, die tot Pasen zou duren. Naarmate de hogere standen zich meer gingen storen aan de boertige zottenfeesten en meer lagere bevolkingsgroepen deze ergernissen overnamen, verloren de feesten hun populariteit en stierven zij langzaam uit. In Nederland speelde vanaf de 16e eeuw het protestantisme hierbij een rol, omdat het katholicisme, waarin het Carnaval wortelde, naar de achtergrond werd verdrongen. De gekte en de daaraan gekoppelde immuniteit van de zottenfeesten werd deels overgenomen door ijspret. Hoewel het huidige carnaval met een Prins, een Raad van Elf, het ridiculiseren van wantoestanden en andere vaste ingrediënten teruggrijpt op het Middeleeuwse zottenfeest, gaapt er een gat van eeuwen tussen de feesten. De meeste carnavalsverenigingen zijn pas na de Tweede Wereldoorlog opgericht. (Peter Koedood. De Hofnar. Van maatschappelijk verschijnsel tot toneelnar. Weesp 1983.)

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

De EKV telt met 125 volwassenen, 30 mini's, 12 onderboksen en 25 klötterboksen 192 leden. Bij de optocht lopen zo'n 60 'nummers' mee; muziekkapellen meegerekend zijn dit zo'n 800 – 900 mensen. Het aantal toeschouwers is moeilijker in te schatten, want het winkelend publiek in het centrum kijkt ook naar de optocht en onderscheidt zich niet van specifieke toeschouwers. Met zonnig weer zoals in 2013 kijken er naar schatting al snel zo'n 9.000 mensen naar de carnavalsoptocht.

## Betrokken partijen

De EKV is lid van de Enschedese Carnavalsraad (EKR). De toenmalige EKV voorzitter Jan Snels richtte de EKR in 1969 op om de activiteiten van verenigingen af te stemmen. Er werden veel feesten tegelijk gegeven, waardoor er per zaal te weinig bezoekers waren om de kosten te dekken. Sindsdien worden de feesten gespreid. Destijds hadden ook gemeenteambtenaren en medewerkers van de Technische Hogeschool eigen carnavalsverenigingen. Die zijn verdwenen. Van de zes verenigingen die in de jaren '70 bestonden, is alleen de EKS over. Nu zijn er acht verenigingen, die op de Ossenköpjes na allemaal zijn aangesloten bij de EKR. Naast de EKV zijn dit de Daaltrappers, de Heutinkkrekels, de Gifkickers, de KCT, de Grenskeerlkes en de Prinsengarde Enschede, waarin alle oud-stadsprinsen verenigd zijn.

De onderlinge verhoudingen zijn goed. Elke carnavalsvereniging heeft een eigen avond waarop een hoogheid aftreedt en een opvolger zijn plaats inneemt. Leden van de verenigingen bezoeken elkaar bij deze troonswisselingen. Andere gala's worden ook wederzijds bezocht en de stadsprinsen leggen kennismakingbezoeken af. Onvermijdelijk vinden op een dag meerdere feestelijkheden plaats, maar dat lost men op door het Frühshoppen ('s ochtends) aan de ene en het Spätshoppen ('s avonds) aan de andere vereniging te gunnen. Al met al is men er razend druk mee,

want 60 of meer in korte tijd af te leggen bezoeken zijn geen sinecure. Feesten zijn niet alleen voor eigen leden, maar voor iedereen toegankelijk. De EKV nodigt ook het College van B & W uit. Er zijn altijd stadsbestuurders die komen.

De prinsen uit alle Twentse gemeenten komen samen op het Twentse prinsengala. Mede door deze contacten worden de optochten in de verschillende gemeente op elkaar afgestemd. De Enschedese praalwagens worden echter niet toegelaten bij de optocht in Oldenzaal. Dat is niet omdat de wagens gekocht worden, maar omdat de Enschedese binnenstad beperkingen oplegt aan lengte en hoogte.

De EKV hecht aan de sociale betekenis van carnaval. Zo bezoekt men mensen in zorginstellingen en wordt geld ingezameld voor goede doelen in de eigen omgeving. De zeven carnavalsverenigingen van de EKR halen samen zo'n € 2.000,= tot € 3.500,= per jaar op voor een goed doel.

### Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De carnavalsverenigingen ontvangen geen subsidie, maar de koepelorganisatie EKR wel. Het BOCK, de EKR commissie die de optocht organiseert, besteedt dit geld aan drumbands en blaaskapellen. De gemeente verzekert ook alle deelnemers aan de optocht tegen ongevallen.

### Eigen waardering

Het Enschedese carnaval draait om saamhorigheid in verenigingsverband. In Oldenzaal is de optocht groter, maar daarbuiten leeft het carnaval minder. In Enschede worden maanden achtereenvolgende feesten georganiseerd. Dat is voor buitenstaanders minder zichtbaar, maar het is groots. Oldenzaal is ook erg ouderwets; vrouwen mogen geen bestuurslid zijn. Vanwege de optocht heeft Oldenzaal het voortouw bij het Twentse Prinsengala, maar het is Enschede, dat dit gala organiseert.

Bij de Enschedese jeugd is de optocht favoriet, maar volwassenen waarderen het sociale karakter van carnaval meer. Naast de onderlinge verbondenheid gaat het hen om de 'sociale week'. Dan gaat men met een 'bus rondgang' bij bejaardenhuizen, een revalidatiecentrum en andere zorgcentra langs. Met de stadsprins, dansmarietjes en een blaaskapel zetten de EKV leden alles op de kop. De busrondgang duurt tegenwoordig minder lang dan vroeger; de mensen worden ouder en het gaat om het gebaar.

De EKV benadrukt dat carnaval niet draait om het 'zuipen en achter de wijven aanzitten'. Naast het sociale aspect is het protocol belangrijk. Bij hoogwaardigheidsbekleders moet de steek recht op het hoofd te staan, moeten de handschoenen smetteloos zijn en altijd gedragen worden. Wie in functie is en het kostuum draagt, heeft verantwoordelijkheden. Niet met bier op het podium gaan staan of in de polonaise meelopen. Je kunt alleen los gaan, als je geen functie hebt en geen kostuum draagt.

### Instandhouding erfgoed

Cruciaal voor het in stand houden van de EKV is het werven van jonge leden. Daarom zijn maar liefst drie leeftijdsgroepen voor jongeren ingesteld, waarbinnen zij op eigen wijze plezier kunnen hebben. Voor kinderen tot 12 jaar is een groep die de Mini's heet. Deze groep telt nu 30 leden en bestaat al 40 jaar. Daarna komen de Oonderboksen, voor de leeftijdsgroep 12 – 16 jaar. Deze groep heeft nu 12 leden en bestaat 33 jaar. Vroeger gingen de jongeren vanaf 12 jaar direct over naar de Klötterboksen, de groep carnavalsvierders van 16 – 26 jaar. Deze groep telt momenteel leden 25 en bestaat 37 jaar. De Oonderboksen groep werd vier jaar na het instellen van Klötterboksen ingesteld, nadat bleek dat 12 – 16 jarigen een categorie tussen tafellaken en servet zijn, die een eigen groep moesten krijgen.

## Ervaren knelpunten

Er bestaat enige ergernis over de huidige communicatie met de gemeente. Als voor de doorgang van carnavalswagens tijdelijk een paaltje weggehaald of een laaghangende verlichtingskabel opgetild moet worden, dan besprak men dat voorheen met de politie. Nu wordt dit besproken met externe verkeersregelaars, die tussen de carnavalsvierders en de politie in staan. Dan wordt een vergunning voor het tijdelijk weghalen van een paaltje ineens lastig. De communicatie gaat over te veel schijven.

Net als elke vereniging heeft de EKV een vergrijsd ledenbestand. Er is aanwas van jongeren, maar die komen vooral via hun ouders bij de vereniging. Vaak zijn zij ook zo druk met andere bezigheden, dat ze minder tijd in de vereniging steken dan vroeger gebruikelijk was. Dit probleem doet zich ook voor bij de invulling van bestuursfuncties. In principe rouleren die functies, maar als jonge leden niet voor een bestuursfunctie te porren zijn, dan blijven oudere bestuursleden noodgedwongen langer zitten.

Verder heeft men het idee dat de gemeente meer kosten zou willen doorberekenen, terwijl bij veel sponsoren de potten leeg zijn. Er worden ook teveel aanvragen bij dezelfde partijen ingediend. Als het BOCK geen subsidie meer zou krijgen, dan valt de optocht weg. Daarmee zou het carnaval zijn gezicht verliezen en wordt het nog moeilijker om jongeren bij de verenigingen te betrekken. De EKV wil bij de aanwas van jongeren niet alleen afhankelijk worden van de kinderen van de huidige leden. Met het teruglopen van tradities verdwijnt volgens de EKV uiteindelijk ook de verbroedering. In de jaren '80 was er ook crisis, maar toch organiseerde men in Enschede nog het Galaaf; een carnavalske galavoorstelling.

Nu is er minder geld, zijn er minder jongeren, zijn de leden ouder, duren bezoeken aan zorgcentra korter. De samenwerking tussen de carnavalsverenigingen is echter heel goed en met de Gifkickers is er een nieuwe vereniging bijgekomen. Dan blijkt dat het carnaval in Enschede leeft.

Toch is Enschede is geen echte carnavalsstad. De horeca in het centrum laat met stickers op het raam weten dat een boerenkiel ongewenst is. Er zijn maar enkele kroegen en zalen, waar carnavalsvierders welkom zijn. Als enkele grote zalen failliet gaan, dan blijken carnavalsvierders in Enschede kwetsbaar. Al met al heeft de EKV twee zorgen voor de korte termijn; het mogelijk wegvallen van subsidiegelden aan het BOCK en het daarmee verdwijnen van de optocht, en het eventuele faillissement van één van de horecagelegenheden, waar de EKV en andere verenigingen terecht kunnen voor gala's en feesten.

## Publiciteit

De EKV heeft een website en een verenigingsblad. Veel informatie is ook opgenomen in de brochure, waarin alle bij de optocht betrokken partijen zich presenteren en de richtlijnen en reglementen zijn na te lezen. De Twentsche Courant Tubantia besteedt in de Enschedese editie van de krant aandacht aan het carnaval, net als de lokale zender TV Enschede.





# Categorie Feest.

## Midwinterhoornblazen.

### Enschedese Midwinterhoorn Blazers.

#### Naam

*Enschedese Midwinterhoorn Blazers*

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

<http://enschedesemidwinterhoornblazers.nl/>

*Roelf Keizer, voorzitter (voorman)*

#### Tijdstip en locatie

Het midwinterhoornblazen vindt jaarlijks plaats in de adventstijd van 1 december tot 6 januari (Drie Koningen). Op 1 december luiden de Enschedese Midwinterhoorn Blazers (EMB) de adventstijd om 12.00 uur in, door hun hoorns vanaf het balkon van het stadhuis te laten schallen. In 2013 werd het stadhuis verbouwd en moest de start van de advent rondom het Ei van Ko worden afgekondigd. De midwinterhoornblazers blazen uitsluitend in de Adventstijd.

In die weken treden zij op vele plaatsen op. Hierbij verzorgen zij ook optredens op verzoek. Op de zondagen tussen 1 december en 6 januari klinken hun hoorn steevast tussen 14.00 – 15.00 uur bij het Lammerinkswönnerr in het Ledeboerpark. De EMB doen mee aan de wedstrijden en kerstwandelingen van de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe. Voorts verzorgen zij demonstraties op scholen, waarbij de aandacht ook uitgaat naar de geschiedenis en betekenis van het gebruik, alsmede de eigenschappen en de bouw van de hoorn.

#### Beschrijving

De Enschedese Midwinterhoorn Blazers zijn een groep liefhebbers, die de midwinterhoorntraditie in ere willen houden. Dit doen zij door hun midwinterhoorns in de adventstijd bij diverse gelegenheden te laten klinken



en deel te nemen aan de wedstrijden tegen andere blazersgroepen in Twente. Ook geven zij uitleg op scholen, waar zij vertellen over de geschiedenis, het gebruik en de vervaardiging van de midwinterhoorn. De Enschedese Midwinterhoorn Blazers gebruiken het Lammerinkswönner in het Ledeboerpark aan de Hengelosestraat als thuisbasis.

Er zijn in Oost-Nederland en het aangrenzende Duitsland vele groepen midwinterhoornblazers actief. Deze groepen organiseren wandelingen door rustieke, landelijke gebieden, waarbij de deelnemende groepen hun hoorns op verschillende plekken langs de route laten klinken. Deze wandelingen vinden doorgaans een week voor kerst plaats, soms iets eerder of later. De wandelingen worden in opdracht van de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe georganiseerd en door 4.000 tot 5.000 wandelaars bezocht. Elk jaar krijgt een andere lokale groep blazers de opdracht om in hun plaats de wandeling uit te zetten. De opdracht wordt al drie jaar van te voren verstrekt. Een groep midwinterhoornblazers moet 10 jaar lid zijn van de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe, voor zij gevraagd worden om hun eerste wandeling te organiseren. Naast het uitzetten van de wandeling zijn ook fondsenwerving en het organiseren van de publiciteit de verantwoordelijkheid van de organiserende

groep blazers. Er zijn inmiddels wandelingen geweest bij De Lutte, Oldenzaal, Ootmarsum, Hengelo, Almelo, Vasse (Tubbergen) en in het Duitse grensgebied. De Enschedese Midwinterhoorn Blazers hebben nog nooit opdracht gekregen de wandeling te organiseren. De meeste blazers van de EMB willen alleen blazen en hebben geen zin in gedoe eromheen. De blazers uit Markelo organiseerden ooit een wandeling, die met 12.000 deelnemers de grootste in zijn soort is geworden. De wandelingen zijn een landelijk bekend fenomeen, waar ook bezoekers van buiten Twente op af komen.

### De oorsprong van het Midwinterhoornblazen

Midwinterhoorn blazen is (vooral) in het oosten van Nederland een traditie. Over de oorsprong en de betekenis van het midwinterhoornblazen worden meer speculaties dan zekerheden verspreid.

Volgens sommige blazers en liefhebber werd de midwinterhoorn oorspronkelijk geblazen tijdens een ritueel dat de seizoenswisseling begeleidde. In de hoop een goede oogst te krijgen, werden winterse duisternis en boze geesten verdreven. Omdat Twente door moerassen omringd en relatief afgesloten zou zijn geweest van de omgeving, konden oude riten

zich hier eeuwenlang handhaven. Historische bronnen die de heidense oorsprong staven ontbreken echter en historici geloven niet in dit verhaal. Anderen menen dat boeren ongeletterd waren, dus waarom zouden hun rituelen beschreven zijn? EMB voorman Keizer beaamt dat er vele ideeën over oorsprong en betekenis van de hoorn zijn, maar niets zeker is. Zeker is alleen, dat drie mensen het gebruik in de jaren 1950 populair maakten. Er zou



echter ook een foto van voor de oorlog zijn. Mogelijk gaven boeren elkaar signalen met de hoorn, als iemand overleden was of zo. Midwinterhoornblazers in de Achterhoek beweren dat het gebruik daar ouder is dan in Twente. In de Achterhoek zou het oudste document zijn gevonden, waarin de hoorn is vermeld. Maar dat zegt toch niets? De blazers in Twente zijn het niet met die uit de Achterhoek eens. In Markelo blaast een groep op dierlijke horens. Zij beweren dat de midwinterhoorn hiervan is afgeleid. In Diever zegt men al voor de Tweede Wereldoorlog met de midwinterhoorn te zijn begonnen; eerder dan alle andere groepen. We kennen de midwinterhoorn vooral uit Twente en de Achterhoek, maar ook in het Veluwe Ede (waar ook vrouwen blazen), in Drenthe, en in het Groningse Vlagtwedde blaast men op deze hoorns. In Polen en bij de Duitse stadjes Wezel en Kleef zijn oude geschriften ontdekt, die lijken te duiden op het gebruik van de midwinterhoorn. Eigenlijk maakt dit alleen duidelijk, dat daar ooit op hoorns werd geblazen. Het zegt niets over de hoorn zelf, of over het gebruik in een specifieke tijd, de Adventstijd. Juist dat maakt de hoorn tot midwinterhoorn. Het schijnt dat een Duitse pastoor ooit protesteerde tegen het lawaai van de hoorn. Om de man tegemoet te komen werd afgesproken, dat er alleen nog in de Adventstijd op geblazen mocht worden. Zo werd de hoorn een midwinterhoorn. Volgens Duitse groepen blazers zat de Bisschop van Münster achter het protest van de pastoor. Alles overziend zou het blazen in de Adventstijd van later datum kunnen zijn en ligt de oorsprong van de midwinterhoorn volgens Keizer mogelijk in de onderlinge boodschappen van boeren. Niets is echter zeker.

## Geschiedenis, vormen en klanken van het instrument

Ook over het ontstaan van de hoorn zelf en de oudste verschijningsvorm is weinig met zekerheid te zeggen. Er zijn drie typen midwinterhoorn; de natte hoorn, de tweedelige hoorn en de latjeshoorn.

De natte hoorn bestaat uit twee met een guts (holle beitel) uitgeholde delen, die tezamen een holle buis vormen. Beide delen worden met plantaardige vezels aan elkaar gebonden. Ook de naad tussen de delen wordt met dit materiaal afgedicht. De aldus verkregen buis is aan het begin dun en aan het eind dikker en gekromd. Deze kromming is van nature in het hout aanwezig en ontstaat als een boom vanuit een schuine ondergrond opgroeit. Dit kan bij een houtwal of een straatkant het geval zijn. In Polen is zelfs een heel bos bewust zo aangeplant, dat er kromme stammen ontstaan, die geschikt zijn voor hoorns die op de midwinterhoorn lijken. Vaak worden de hoorns gemaakt van wilgen, berken of elzen. Het losse mondstuk wordt in het smalste uiteinde van de hoorn aangebracht. Deze spool of happe is bij voorkeur uit eenjarig vlierhout gesneden. Omdat de hoorn een natuurlijke vorm heeft, klinkt elk instrument anders.

De natte hoorn moet in een put bij een los hoes worden bewaard, zodat hout en vezels zich vol water zuigen en de naden door uitzetting worden gedicht. Als een natte hoorn te droog wordt, ontsnapt de ingeblazen lucht voortijdig en verdwijnt de klank. De natte hoorn is zwaarder dan een droge. Daarom legt een blazer het instrument op de rand van de put. Dit is louter praktisch; er moet geen mythische betekenis aan worden toegedicht. Wel zijn er blazers die vanuit de traditie het liefst boven een put blazen. De beperking bij de put te moeten blazen is echter bijzonder onpraktisch voor liefhebbers, die met hun hobby de boer op willen. Er moeten immers altijd emmers met water bij de hand zijn. Daarom wordt de natte hoorn nauwelijks meer gebruikt. Er zijn nog maar enkele groepen die zich in het blazen op de natte hoorn hebben gespecialiseerd.

De natte hoorn heeft mogelijk wel zijn stempel op de andere typen gedrukt. Omdat een waterput in Nederland maximaal 1,20 meter in doorsnee mag zijn en de hoorn plat in de put ligt, is de lengte van de hoorn op de breedte van de put afgestemd. In Duitsland mag een

put 2,20 meter in doorsnee zijn en daarom zijn de Duitse hoorns vaak een stuk langer, dan de Nederlandse hoorns. De Duitse hoorn heeft ook een ander mondstuk, dat niet vanaf de zijkant wordt aangeblazen, maar recht van voren, zoals een trompet.

De tweedelige hoorn lijkt op de natte hoorn, maar de beide delen zijn verlijmd. Daarmee is de hoorn bevrijd van de put en kan het instrument overal worden ingezet. Net als bij de natte hoorn klinkt elke tweedelige hoorn anders. Zowel de natte als de tweedelige hoorns zijn lastig als het om samenspelen gaat. Met het mondstuk is de stemming iets te wijzigen, maar de grondtoon en boventonen, die met lipspanning (embouchure) worden verkregen, krijgt de hoorn door de natuurlijke vorm van het hout al bij de bouw mee. In principe zou elke hoorn een zuivere G als grondtoon moeten hebben, maar dat is vaak niet het geval. Als er meerdere hoorns te horen zijn, dan kan het daarom vals klinken.

De latjeshoorn is opgebouwd uit acht delen, die worden verlijmd. De delen worden gevormd met een mal, waardoor de hoorn niet afhankelijk is van de oorspronkelijke vorm van het hout en een zuivere G als grondtoon meekrijgt. Voor een groep heeft de latjeshoorn daarom het best klinkende resultaat. In de Achterhoek wordt ook een achthoekige hoorn gebruikt, die is opgebouwd als een latjeshoorn, maar dan met latjes uit één en dezelfde stam. Dit lijkt een overgangstype te zijn. De aangehouden volgorde lijkt te suggereren dat de natte hoorn het oertype is en de latjeshoorn de meest moderne, maar volgens de EMB is de latjeshoorn ook oud. Veel hoorns worden gebouwd door Henk Steggink uit Rossum (bij Oldenzaal). Ook zijn er veel mensen die zelf hun hoorn bouwen.

Naast de discussie over de geschiedenis van de hoorn is er een discussie over de authenticiteit van het aantal te spelen tonen. Er woedt een richtingensrijd tussen pleitbezorgers van de 'oald'n roop', bestaande uit drie tonen, en voorstanders van het spelen van meer dan

drie tonen. De beste blazers kunnen zeven tonen spelen. De EMB handhaven de 'oald'n roop', "omdat het geen 'jodelfestijn' mag worden." De 'oald'n roop' wordt vaak vergeleken met het eveneens drietonige gehuil van een wolf.

## Geschiedenis van de Enschedese Midwinterhoorn Blazers

De Enschedese Midwinterhoorn Blazers begonnen hun activiteiten in 1978. Hun eerste onderkomen was boerderij Schobbelink bij het Aamsveen. Later verhuisde men naar de Holterhof, een buiten de stad gelegen villa, die begin 20e eeuw door textielabrikant Jannink werd gebouwd en later een hotel werd. De hotelier hechtte zeer aan lokale tradities en stelde de Holterhof om die reden beschikbaar aan de EMB, alsook de Historische Sociëteit Enschede Lonneker. Toen de Holterhof in andere handen overging, weken de blazers uit naar het Lammerinkswönnner in het Ledeboerpark, dat nu al jaren hun vaste stek is. De locatie is eigendom van de gemeente Enschede en wordt gebruikt voor natuur- en milieueducatie. Ben van Nieuwenhuijsen zet hier namens de gemeente projecten op, maar behoort ook tot de Enschedese Midwinterhoorn Blazers. Roelf Keizer is sinds 2006 voorman van deze groep.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

Het aantal belangstellenden is sterk afhankelijk van de context, waarin het midwinterhoornblazen plaatsvindt. Tijdens de afkondiging van de Adventstijd bij het stadhuis bestonden de luisteraars uit wat toevallige passanten, die van de koopzondag gebruik maakten om Sinterklaasinkopen te doen. Een enkeling bleef staan om het tafereel gade te slaan, de meeste mensen keken even om en liepen door. De samenloop van omstandigheden deed een vreemde clustering van tradities ontstaan, toen de voor deze koopzondag ingehuurde Zwarte Pieten zich tussen de midwinterhoornblazers plaatsten. De meeste optredens vinden plaats bij het Lammerinks-

wönner. Samen met de kerstmarkt trekt de groep dan veel bezoekers. Dat er veel belangstelling voor de EMB is, blijkt ook uit de vele aanvragen voor optredens, die de groep lang voor aanvang van de Adventstijd binnen krijgt. Veel gehoor krijgen de Enschedese blazers bij wandelingen in andere gemeenten, als duizenden wandelaars zich rond de kerst onderdompelen in de bijzondere sfeer van fysieke inspanningen, winterse kou, een traditioneel agrarisch landschap en huilende midwinterhoorns.

### Betrokken partijen

De Enschedese Midwinterhoorn Blazers zijn aangesloten bij de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe en voorzitter Keizer bezoekt twee maal per jaar de vergadering, maar verder doen de EMB mee aan evenementen, zonder daar organisatorisch mee verbonden te zijn. De verbintenis met het Lammerinkswönner bestaat op grond van persoonlijk contact met de beheerder, niet op basis van een overeenkomst met de gemeente Enschede.

### Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De Enschedese Midwinterhoorn Blazers maken gebruik van het Lammerinkswönner en daarmee van een gemeentelijke voorziening, maar er is geen subsidierelatie. De groep heeft ook niets nodig. Men koopt zelf instrumenten, draagt geen uniformen, er wordt in de open lucht geblazen. Als er een plek is om samen te komen, dan is het al goed. Sponsorgelden zijn er evenmin. Soms krijgt de groep een kleine vergoeding voor een optreden, maar dat is dan € 25,=, een fles wijn of een VVV-bon.

### Eigen waardering

Sinds eind 2013 staat het midwinterhoornblazen op de landelijke inventarislijst van het immaterieel cultureel erfgoed. Voorman Keizer ervaart dit als een opsteker voor de traditie, omdat er erkenning uit spreekt. Andere groepsleden ervaren de traditie vooral als

iets, waar zij zelf plezier aan beleven.

De Enschedese blazers nemen deel aan de wedstrijden, die door de Stichting Midwinterhoornblazers Twenthe worden georganiseerd. Sommigen zien de Enschedese Midwinterhoornblazers als de beste blazers, maar volgens anderen komen die uit Ootmarsum. In die rustieke omgeving zouden ook meer mensen zich tot het midwinterhoornblazen aangetrokken voelen. De EMB wonnen in het verleden veel wedstrijden, wat tot discussies met groepen uit Losser en Saasveld leidde. Toen bliezen de EMB altijd op de latjeshoorn. Nu blaast men op tweedelige hoorns en wint men nog steeds, terwijl er van 'concurrentievervalsing' als gevolg van het gebruik van de latjeshoorn geen sprake meer is.

Voorman Keizer is er trots op dat de Enschedese Midwinterhoorn Blazers altijd de wedstrijden van de Stichting Midwinterhoornblazen Twente winnen. Deze wedstrijden zijn goed voor het verbeteren van het blazen en daarmee voor het in stand houden van de traditie. Het blazen wordt door de EMB heel serieus genomen. Veel blazers hebben de midwinterhoorn als tweede instrument en spelen van huis uit trompet of klarinet. Zij zijn al jaren actief binnen een harmonie of in het politieorkest en hebben ervaring met muziek. Er zijn twee professionele blazers, die de kwaliteit van de groep bewaken. De leden moeten bij optredens in elk geval de vereiste drie tonen van de oald'n roop kunnen blazen.

Ook worden de midwinterhoorns gekeurd, voordat die door individuele leden worden aangeschaft. Een hoorn is het eigendom van een lid, maar de hoorn moet wel klinken bij de andere instrumenten. Bouwt iemand zelf een midwinterhoorn, dan blijft de keuring uit. Dit is een keuze uit twee kwaden. Wordt de zelfgebouwde hoorn afgekeurd, dan voelt een lid zich wellicht miskend, wordt zo'n hoorn toegelaten, dan kan een probleem met de klank van de groep ontstaan. Door niet te keuren krijgt de zelfgebouwde hoorn een kans. Een valse hoorn hangt na verloop van tijd vanzelf wel aan de muur.

Goede spelers weten vijf tot zeven tonen aan de midwinterhoorn te ontlocken. Om überhaupt een goede toon aan de midwinterhoorn te ontlocken, moet de lipspanning geoefend worden. Omdat de hoorn uitsluitend in de adventstijd geblazen mag worden, is het oefenen buiten deze weken om een probleem. Op initiatief van Ben van Nieuwenhuijsen gaat de groep met ingang van 2014 het hele jaar door op jachthoorns oefenen. Hoewel de lipspanning zo geoefend wordt en de jachthoorn dezelfde tonen produceert als de midwinterhoorn, wijkt het mondstuk af. De 'happe' van de midwinterhoorn wordt zijwaarts aangeblazen, het mondstuk van de jachthoorn wordt juist recht op de mond gezet. Het spreekt vanzelf dat de leden, die naast de midwinterhoorn een ander blaasinstrument bespelen, hier minder behoefte aan hebben dan leden, voor wie het midwinterhoornblazen op zichzelf staat. De groep meest actieve leden bestaat uit 12 mensen, die altijd op de vrijdag oefenen. Afhankelijk van de weersomstandigheden doen zij dit binnen of buiten het Lammerinkswöner.

### Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

Met 36 leden behoren de EMB tot de grootste blazersgroepen, die zijn aangesloten bij de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe. De EMB bestaan uit 27 senioren en 9 jeugdleden, een gemêleerde groep jongens en meisjes in de leeftijd van 9 – 17 jaar. Om de jeugd voor het midwinterhoornblazen te interesseren en jeugdleden te werven, bezoeken de EMB zoveel mogelijk scholen. Keizer hecht er veel belang aan dat jongeren worden betrokken bij de traditie. Om jonge blazers tegemoet te komen, stellen de EMB midwinterhoorns ter beschikking, die tijdelijk geleend kunnen worden. Zo maakt men toetreding van jeugdleden toegankelijk. Net als de senioren doen jeugdleden mee aan wedstrijden. Hierbij kunnen zij een zilveren miniatuur midwinterhoorn winnen, terwijl de senioren maken kans op een gouden exemplaar. De wedstrijden van de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe sti-

muleren het groepsgevoel en de kwaliteit van de blazers. Het zet de EMB aan tot oefenen op vrijdag, wat de kwaliteit en gemeenschapszin van de groep ten goede komt. Omdat de EMB naast een goede ook een grote blazersgroep vormen, dragen deze blazers zeker bij aan het in ere houden van de traditie.

Geheel zonder zwakke plekken zijn de EMB uiteraard niet. Sommige leden treden graag op, anderen willen alleen maar blazen. De toeters en bellen eromheen hoeven voor hen niet zo. Dit speelt ook bij het plaatsen van het midwinterhoornblazen op de landelijke inventarislijst van immaterieel cultureel erfgoed. De Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe spant zich daar met blazers uit de Achterhoek en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed voor in, maar een deel van de EMB zit daar niet op te wachten. Voor het voortbestaan van de traditie zou plaatsing op de wereld erfgoedlijst toch belangrijk zijn. Het is ook goed dat de EMB sinds vier jaar de Adventstijd vanaf het stadhuis afkondigen. Dat geeft de blazers erkenning en publiciteit. De gemeente werkt goed mee.

Zolang de EMB scholen bezoeken en jongeren zich aanmelden en actief worden, is er geen probleem om de traditie in ere te houden. De groep kan oefenen, de sfeer is goed, er is geen behoefte aan geld of voorzieningen. Zolang de leden plezier hebben en dat uitstralen, kunnen de EMB zich handhaven.

### Publiciteit

De meeste publiciteit bestaat uit aandacht die de groep in de Enschedese editie van de Tubantia krijgt. De EMB hebben ook een website en een Facebookpagina.

# Categorie Kunst.

## Boerendansen. Enscheder Spöllers en Daansers “De Krekkel”

### **Naam**

*Enscheder Spöllers en Daansers “De Krekkel”*

### **Gegevens erfgoedgemeenschap**

*Enscheder Spöllers en Daansers “De Krekkel”*

*Postbus 1131*

*7500 BC Enschede*

*krekkel@dds.nl*

*Erna van de Pieterman, voorzitter*

### **Tijdstip en locatie**

De dansgroep De Krekkel organiseert jaarlijks in het laatste weekend van augustus een folkloristisch festival in gebouw Prismare in de wijk Roombeek. Vroeger vond dit plaats in het eerste weekend van september op het terrein van de Universiteit Twente. Omwille van andere festivals in de stad is na vele jaren uitgeweken naar een andere datum en een andere locatie.

Naast dit festival verzorgt men optredens bij braderieën, buurtcentra, bejaarden- en ziekenhuizen, personeels- en verenigingsavonden. De Krekkel werkt ook mee aan culturele activiteiten van derden.

Regelmatig is de groep op uitnodiging te gast op festivals in binnen- en buitenland. Er zijn optredens geweest in Denemarken, Duitsland, Engeland, Finland, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Polen, Tsjechië, Zweden en in 1997 zelfs in Taiwan. In 2013 was De Krekkel te gast in Hongarije, in 2014 is Estland het land waar De Krekkel op uitnodiging optredens zal verzorgen.

### **Beschrijving**

De vereniging Enscheder Spöllers en Daansers ‘De Krekkel’ stelt zich tot doel de belangstelling voor de Twentse folklore te bevorderen en Twentse volksgebruiken in stand te houden. De vereniging is vernoemd naar de





Krekkel, een anijskoek die volgens Enschedese traditie bij jarige kinderen uit arme gezinnen op de linkerarm werd gebonden, zodat iedereen kon zien, wie er jarig was.

Bij optredens verzorgt de groep een avondvullend programma met dans, zang en muziek. Ook wordt uitgebreid verteld over diverse aspecten van de Twentse folklore en klederdracht. De Krekkel treedt op in replica's van de daagse- of de zondagse dracht, zoals die rond 1900 gedragen werd. Naast dans en kleding toont de groep ook de böggel (hoge bi), een oud model fiets met enorm groot voorwiel en piepklein achterwiel. De drie replica's van deze fiets zijn in de jaren '50 door groepsleden gemaakt.

## Geschiedenis

De vereniging Enscheder Spöllers en Daansers 'De Krekkel' is opgericht op 4 mei 1952 te Enschede. De groep was met vier dansparen aanwezig bij het huwelijk van Prins Willem Alexander met Prinses Maxima en kreeg in 2002 het predicaat 'Koninklijk' vanwege het 50 jarig bestaan.

In de jaren 1980 organiseerde De Krekkel een eigen muziek- en folklorefestival op het terrein van de Universiteit Twente. Daar kwamen zonder noemenswaardige inspanning honderden mensen op af.

Ook werden er optredens verzorgd voor de vrouwenavond van het ITC (Faculty of Geo-Information, Science and Earth Observation, University of Twente) en tijdens Palmpasen voor Het Bouwhuis (een instelling voor verstandelijk gehandicapten). Nu is de tijdsgeest heel anders. De belangstelling voor folklore taant en er is meer PR nodig om bezoekers te trekken.

De dansgroep treedt op vaste momenten en op aanvraag op, zodat men jaarlijks zo'n 25 optredens verzorgt. In de laatste week van augustus organiseert De Krekkel het muziek- en folklorefestival nu in gebouw Prismare in de wijk Roombeek. Hierbij worden ook dansgroepen uit de omgeving en uit het buitenland uitgenodigd. Het uitnodigen van dansgroepen uit Europa geschiedt op uitwisselingsbasis. Ook treedt De Krekkel vijf maal per jaar op in Hotel Landhuis in Oldenzaal. De optredens op aanvraag vinden vaak plaats in verzorgingscentra maar nemen af, omdat de zorgcentra het nu moeilijk hebben.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

De Krekkel verzorgt regelmatig optredens, is financieel gezond en heeft een stabiel ledenaantal van 25 – 30 mensen. Sommige leden worden echter te oud om festivals af te gaan en ook bestuursfuncties zijn soms lastig in te vullen. Daarom wil De Krekkel er graag nog drie tot vier dansparen bij hebben.



## Betrokken partijen

De Krekkel is lid van de Stichting Enschedese Dansgroepen. Deze overkoepelende organisatie werd in 1985 opgericht om de belangen van dansgroepen te behartigen. Dat lukt echter niet altijd. Toen de dansgroep uit Glanerbrug werd opgeheven, had de SED kunnen trachten om de leden bij de andere groepen onder te brengen. Dat is niet gebeurd en als mensen eenmaal afscheid van het volksdansen nemen, dan is het te laat. De SED verdeelt nu alleen de subsidie, die dansgroepen van de gemeente ontvangen. Wellicht moet er een nieuwe koepelorganisatie komen, voor alle folkloristische groepen in Enschede. Dansgroepen, klompenmaker of draaiorgel 't Tukkertje, hun problemen zijn identiek. Behalve bij de SED is De Krekkel aangesloten bij de federatie Folkloristische Dansgroepen Nederland. De federatie behartigt de belangen van dansgroepen en let ook op de authenticiteit van de kleding.

De Krekkel heeft veel contacten met andere dansgroepen in Europa. Door de jaarlijkse optredens in het buitenland komen de leden op bijzondere plaatsen, waar men anders nooit zou komen. Nieuwe danskoppels ervaren met open mond hoe leuk het is, om in Hongarije of Estland bij mensen thuis te verblijven. Er worden leuke contacten gelegd en daar ontstaan jarenlange vriendschappen uit.

Een hecht samenwerkingsverband, dat zich over ruim 50 jaar uitstrekt, onderhoudt De Krekkel met de midwinterhoornblazers uit Saasveld. Die worden ingehuurd om op kerstavond mee te werken aan optredens in verzorgingshuizen. Ook treedt men op met de Enschedese Midwinterhoornblazers.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De Krekkel ontvangt via de SED enige subsidie van de gemeente. De meeste inkomsten verkrijgt men echter uit optredens, door aan de deur loten te verkopen, en door rommelmarkten te organiseren.

## Eigen waardering

Dansgroep De Krekkel bestaat in 2014 al 60 jaar ziet zichzelf als een hoeder van Enschedese tradities. Die mogen niet verloren gaan en de activiteiten moeten liefst worden uitgebreid. De Krekkel eigent zich echter niet alle tradities toe. Er is genoeg dat men graag aan anderen overlaat. De Krekkel heeft een eigen muziek- en folklorefestival, waarbij men danst en over de Enschedese tradities vertelt. Ook is er een optreden op kerstavond, met midwinterhoornblazers. Anderen hebben eigen activiteiten.

## Instandhouding erfgoed

Waar elke vereniging merkt dat steeds minder jongeren lid worden, blijkt dit voor een folkloristische dansgroep nog lastiger. De belangstelling voor folklore taant. Cultuurcoach Jacintha Blom helpt bij de marketing of publiciteit, maar nieuwe leden dienen zich vooral via bekenden aan. De SED heeft ook geen antwoord op het ledenprobleem. Ondertussen ontplooit De Krekkel veel meer activiteiten dan 20 jaar geleden. Om de jeugd te bereiken brengt men leerlingen van Basisschool Pallet eenvoudige dansjes bij, die de leerlingen een keer in een optreden mogen laten zien.

Het vergrijzende ledenbestand werkt door op de instandhouding van het erfgoed. De Krekkel had altijd een dansleider die de kwaliteit van het dansen bewaakte. Ook was er een commissie die de kleding van de dansers in de gaten hield. De kledingcommissie is er momenteel niet en de dansleider werkt in Duitsland en kan zijn rol nu niet vervullen.

De authenticiteit van de kleding is een groot aandachtspunt en daarmee een bron van discussie. Er mag geen make-up, horloge of modern sieraad worden gedragen. Traditionele sieraden mogen wel en een bril wordt als compromis aan de uitvoerbaarheid van de traditie toegestaan. De traditionele kleding wordt op maat en naar authentiek voorbeeld gemaakt. Dit verzorgt de kledingcommissie, die hierin wordt gesteund door de federatie FDN. De kledingcommissie ziet ook toe op naleving van de regels door de dansers. Mensen hebben anders de neiging om 'tradities' te verzinnen die hen goed uitkomen. Er moet ook op worden toegezien dat klompen goed geschuurd zijn, anders laten mensen het erbij zitten. De regels geven soms aanleiding tot discussie. Men mag niet afwijken van de traditie, maar tegelijk staat de traditie wel meer variatie toe, dan nu wordt toegelaten. Waarom niet een deel van de dansers in doordeweekse dracht laten dansen en een deel in rouw- of bruidsdracht? Zo liepen de mensen vroeger ook door elkaar. Er zou historisch verantwoord meer variatie in kleding kunnen worden toestaan. Zo kunnen mensen zich binnen de traditie onderscheiden en wordt de traditie iets van henzelf. Veel mensen willen niet in dracht dansen, omdat ze denken voor gek te lopen. Dat kost leden. De dracht hoort er echter onlosmakelijk bij, maar de regels worden wel erg strikt hanteert.

### Ervaren knelpunten

Zijn de boerendansers in Lonneker verbonden aan de lokale gemeenschap, de andere traditionele dansgroepen in Enschede zijn minder aan het platteland gebonden en kampen met een ledengebrek. De dansgroep uit Glanerbrug werd in 2013 opgeheven en de resterende groepen zouden mogelijk moeten fuseren, maar de groepsband staat dit in de weg. De meeste leden zijn al vele jaren lid. Een dansgroep is als een familie, in voor- en in tegenspoed. Het is een verrijking van het leven en geeft veel voldoening, maar het overstappen naar een andere groep wordt daarom moeilijk.

Met het verkopen van loten aan de deur tracht De Krekkel leden te werven. De Krekkel moet het van senioren hebben, niet van ouders met kinderen en ook niet van jongeren. De jeugd ziet weinig in de familiale sfeer van een dansgroep en wil zich evenmin binden aan een vereniging. Als De Krekkel een workshop zou aanbieden, of een cursus in plaats van een lidmaatschap van langere duur, dan tonen mensen wellicht wel interesse. Maar dit leidt niet tot verdieping en is ongeschikt voor het doorgeven van tradities. Ondertussen leidt het ledentekort tot problemen bij het huren van een repetitieruimte, bij de kleding en mutsen, bij het verzorgen van optredens en daarmee ook bij de buitenlandse reizen.

De kleding is een zorg apart. Het wordt moeilijker om replica's te laten maken of in stand te houden. De Krekkel had een mutsenwasser in Wierden, maar die stopt ermee. Het wassen is een specialisme. De muts wordt uit elkaar gehaald en moet na het wassen weer geplooid, gesteven en in elkaar gezet worden. Nu organiseert De Krekkel een cursus mutsen wassen, zodat mensen dit zelf kunnen doen.

### Publiciteit

De Krekkel organiseert jaarlijks een muzieken folklorefestijn om dit Enschedese erfgoed bekend te maken en door te geven. Ook wil men leden hiermee werven. Dit kost meer dan het oplevert, want de entree is gratis en vrijwillige bijdragen schieten tekort. Omdat er genoeg geld binnenkomt met de andere optredens, de lotenverkoop en de rommelmarkten, kan men zich dit festival permitteren. De Krekkel heeft een eenvoudig kopie op A5 formaat als folder, een ansichtkaart en een website.

# Categorie Kunst.

## GOGBOT festival.

### Naam

*GOGBOT festival Enschede*

### Gegevens erfgoedgemeenschap

**PLANETART**

*Medialab/Artspace and Window expo:*

*Noorderhagen 11*

*Enschede*

**Workspace:**

*Volkskrantgebouw*

*Wibautstraat 150*

*Amsterdam*

**Kees de Groot,**

*artistiek directeur en organisator*

*www.planetart.nl*

*www.gogbot.nl*

### Tijdstip en locatie

Het GOGBOT festival vindt jaarlijks in september plaats op de Oude Markt in Enschede. De editie van 2014 werd gehouden van 11 – 14 september.

### Beschrijving

GOGBOT is een vierdaags futuristisch festival van PLANETART, waarin mediakunst van internationaal niveau wordt gecombineerd met technologie en andere vormen van kunst, als elektronische muziek. Met deze bestanddelen toont het festival zijn Enschedese wortels. De stad heeft immers een traditie in techniek (UT) en kunst (AKI). Naast een keur aan gearriveerde kunstenaars worden ook studenten van de AKI, UT of Saxion gepresenteerd. Aan de winnaar van de afgestudeerden van alle Nederlandse kunstacademies wordt de Youngblood Award uitgereikt. Verder is er een film- en muziekprogramma en worden er lezingen gegeven. In 2013 vond de 10e editie van het GOGBOT festival plaats.

De naam GOGBOT is samengesteld uit 'GOG' – afgeleid van zowel Vincent van Gogh als van 'gogo'; een beetje gek – en 'BOT', wat is ontleend aan de voorliefde van de organisatoren voor robotica. De leus die door de festivalorganisatoren gehanteerd wordt is: Wanna Shock Your Senses? GO GOGBOT! Het publiek wordt gebombardeerd met een overdaad aan lichteffecten, snoeiharde elektronische muziek uit met name Londen en



Berlijn, robots en andere futuristische ingrediënten, die als geheel zowel poëtisch als schokkend kunnen zijn en in elk geval vragen oproepen en verwarring stichten. In deze benadering wijkt GGOBOT af van andere internationale mediakunst festivals. Is veel mediakunst evengoed thuis op de pc te bekijken, GGOBOT benadert het publiek interactief en stemt tot reflectie.

Florian Cramer, die als 'lector nieuwe media en hun impact op kunst en design' verbonden is aan het Kenniscentrum Creating 010 van de Hogeschool Rotterdam, omschreef 'Cyberpunk-circus' GGOBOT in een column op de website van Subbacultcha! – een onafhankelijk platform voor muziek en cultuur: "For a healthy dose of sensory overload you can't go wrong with GGOBOT, the annual explosion of audio-visual multimedia terror. From digital art to electronic music at its craziest, the festival incites an electro-exodus to the far east of the Netherlands, with international guests from Berlin, Belarus, Budapest and more. Go GGOBOT!"

### **Thema's**

Samengesteld uit de vaste ingrediënten 'ART + MUSIC + TECHNOLOGY' brengen de organisatoren elk jaar een actueel thema op de planken, waarbij zij de binnenstad van Enschede op eigentijdse wijze in een 'cyber-

punk - fairground' omtoveren. Vier lange dagen en nachten lang zijn er in de binnenstad 'groundbreaking installations, performances, exhibitions, screenings, lectures, parties and more' te zien. Met thema's als The Singularity is near... Resistance is futile (2010), Googlezation of Everything – Datapanic (2011), en Internet Memes – The Selfish Gene (2012) houdt GGOBOT het publiek een artistieke spiegel voor van actuele en vooral controversiële ontwikkelingen in de samenleving.

In 2013 werd ter gelegenheid van het eerste lustrum gekozen voor het feestelijke thema 'seks en technologie' ofwel 'EroTec'. Binnen het voor GGOBOT gebruikelijke spectrum van kunst, muziek en technologie kwamen onderwerpen aan de orde als: 'Sex to the Future, De Pornobots komen, Sex, Science & Powertools, Porna op de Kerktoren, en Kunst, Technologie, meer Sex dan ooit!'

### **Aanzet tot discussie en reflectie**

Slagen de organisatoren van het festival er altijd wel in om een spraakmakend geheel te presenteren, in 2013 kreeg GGOBOT voorafgaande aan het festival meer aandacht dan ooit tevoren. Er ontstond vooral ophef over het projecteren van porna (vrouwvriendelijke porno) op de kerktoren. Dit leidde tot principiële politieke discussies. Inzet was de rol van de overheid, die het festival financieel steunt. Moet porno uitgerekend op de kerktoren worden gepresenteerd, ook al betreft het een kerk, die aan de eredienst is onttrokken en aldus een openbaar gebouw is? Als porno in de publieke ruimte wordt getoond, zonder dat het publiek zich daaraan kan onttrekken, zijn dan de openbare zeden niet in het geding? Kan en mag de overheid dit steunen? Of moet de overheid zich inhoudelijk vooral niet met kunst bemoeien en alleen de kaders scheppen, waarbinnen kunst zich kan ontwikkelen? Uiteindelijk werd de laatste visie doorslaggevend. In de praktijk was de 10e editie van het GGOBOT festival vooral een vrolijk geheel, waarbij aanstootgevende beelden in het openbaar ontbraken en de bezoeker zich afvroeg, waar de discussie om te doen was



geweest. In afgesloten ruimten werden beelden getoond en presentaties gegeven waar seks expliciet aanwezig was, maar platte seks werd het nergens en de relatie van seks met kunst en techniek was steeds aanwezig.

Marije Janssen onderscheidde in haar voordracht online dating, gender, feminisme en girlpower. Zij ging uitgebreid in op de betekenis van seks voor de doorbraak van nieuwe technieken bij het grote publiek. Zo kreeg het Kodak Brownie foto toestel vleugels, toen het publiek daar naakt opnames mee ging maken. Ook de film en zeker de video danken hun doorbraak in grote mate aan het vertoonde naakt. Had Philips met Video 2000 een beter systeem dan de Japanners met VHS, toch won VHS de slag om de consument, omdat alleen op dat bestandsformaat pornofilms in de videotheek lagen. Ook de doorbraak van Internet bij de consument is grotendeels te danken aan het vrij toegankelijke bloot.

UT filosoof Mark Coeckelberg vroeg het publiek of hun bankier ook door een machine was vervangen en of politiedrones ook bij hun in de slaapkamer keken. Is de helpdeskmedewerker een mens of een machine? Hoe intens is ons leven verweven met technologie? Worden we allemaal getransformeerd tot cyborgs – half mens, half machine? Hoe afhankelijk is het menselijk lichaam van technologie? Wat betekent de technologische verbetering van de mens voor onze kwetsbaarheid? Wat maakt het uit? Waarom zijn we bang voor technologie?

Op de vraag of de presentaties omwille van de ontstane ophef gekuist of anderszins aangepast zijn, antwoordt samensteller Kees de Groot: “We hebben niets gekuist, maar we kunnen uiteraard niet de wet overtreden. We hebben voldoende draagvlak in de gemeenteraad nodig om GGOBOT te kunnen organiseren. Seks was een logisch thema, omdat het menselijk lichaam een klassiek onderwerp is in de beeldende kunst. Daarbij speelde het bij eerdere edities van GGOBOT (met thema’s als Singularity of Transhumanisme) ook

al een rol. Uiteraard hadden we een diepere bedoeling met het thema seks. We volgen de actualiteit op de voet. We willen bezoekers inspireren en betrekken bij ontwikkelingen in de hedendaagse kunst en in de technologie. Maar we willen ook aanzetten tot reflectie en debat. De huidige digitale cultuur doorbreekt op vele manieren de vroegere grenzen van onze privacy. Ook op het gebied van de seks. Internet jaagt online relaties aan, want mensen zijn anoniemer en gaan daarom makkelijker met seksualiteit om. Neem bijvoorbeeld de game ‘Second Life’, waar een speler anoniem van gender kan wisselen. Ook de massamedia zijn op dit vlak actief. Popartiesten als Lady Gaga en Madonna zijn rolmodellen en hebben een voorbeeldfunctie, omdat ze in hun video-clips een vrouwelijke seksualiteit uitdragen en bijdragen aan de emancipatie.”

### ***Actueel en vernieuwend***

GGOBOT wil een pionier zijn in het zoeken naar nieuwe wegen in de kunst, jong talent een podium bieden, kunst toegankelijk maken voor breed publiek, uitleggen wat technologie allemaal mogelijk maakt, inspireren en tot de verbeelding spreken.

Een van de jonge vernieuwers in de kunst, die bij GGOBOT een podium kreeg, was Floris Kaayk. Hij won in 2014 de Beeldende Kunstprijs Volkskrant, maar was al in 2010 bij GGOBOT te zien. In 2012 maakte Floris Kaayk furore met zijn Human Birdwings video; een hoax over het vliegen met vleugels aan je lichaam. Zijn video bereikte niet alleen het tv programma De Wereld Draait Door, maar zelfs CNN. In 2010 presenteerde Floris Kaayk zijn Human Birdwings project echter al aan een groot publiek op het podium van de Oude Markt.

In 2012 gaf Inna Shevchenko op de Oude Markt met topless femer een performance. Inmiddels staat zij wereldwijd in alle media, die vaak niet weten dat dit hiervoor al bij GOGBOT in Enschede getoond was. GOGBOT heeft een internationale pioniersfunctie in de beeldende kunst. In Enschede toont het festival de nieuwste ontwikkelingen, voordat die mainstream worden.

In 2014 zal GOGBOT de makers van het MARS ONE project een lezing op de Oude Markt laten geven. De Groot verwacht dat dit wereldberoemde techneuten worden, zodra de voor 2024 geplande missie naar Mars dichterbij komt. Ook wordt op het plein een enorm spaceship gebouwd, waar kunstenaars en wetenschappers vier dagen en nachten in verblijven, terwijl zij via webcams online en op de grote schermen op straat te zien zijn.

## Geschiedenis

GOGBOT wordt georganiseerd door PLANETART, een initiatief uit 1995 van mediakunstenaar Kees de Groot en andere destijds jonge kunstenaars, die waren opgeleid aan de kunstacademie AKI ArteZ. PLANETART groeide uit tot een podium voor experimentele trash-, noise- en shock-art en slaat een brug tussen populaire cultuur, elektronische kunst (video en geluid) en technologie. Het GOGBOT festival is ontstaan uit festivals die PLANETART eerder organiseerde op pleinen en in lege panden en muziekpodia in Enschede. Voor 1995 was Kees de Groot al op persoonlijke titel op dit front actief.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

GOGBOT is opgezet voor een breed publiek, is gratis toegankelijk en trekt 20.000 bezoekers. In 2011 won GOGBOT de landelijke innovatieprijs en werd het festival verkozen tot het meest innovatieve festival van Nederland.

Vanwege de toegankelijke opzet en actuele, vernieuwende insteek worden GOGBOT en PLANETART ook in het buitenland gewaardeerd. Onder beide noemers worden de organisatoren uitgenodigd om presentaties te verzorgen op festivals in Singapore, Indonesië, Berlijn, Mumbai, New York, Tokyo en op de Wereldtentoonstelling van 2010 in Shanghai.

De buitenlandse belangstelling voor GOGBOT komt ook tot uiting bij de Amerikaanse Science Fiction auteur Bruce Sterling. Hij schreef: "...Folks, the Dutch counterculture cannot get any more messed-up than GOGBOT ... Maybe it's just me, but I don't think Holland can get any cooler and more out-there than a 'synthetic aesthetics salon'. It can get grungier, like if you're hanging out at GOGBOT, but it can't get any cooler..."

## Betrokken partijen

De organisatoren van GOGBOT werken samen met de gemeente en met Enschede Promotie, maar ook met partners uit de domeinen onderwijs, kunst, cultuur, wetenschap en technologie in zowel binnen- als buitenland. In 2013 waren kunstenaars en sprekers betrokken vanuit onder meer de AKI en de UT, TETEM Kunstruimte, WORM Rotterdam, LIMA Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, Overkill Gaming festival, BNN, Oerol, Studio Complex en 100% FAT.

PLANETART is naast GOGBOT ook initiator, samensteller en producent van de Twente Biënnale, het nieuwe kunstfestival in Cultuurpark Roombeek, dat al bij de eerste editie in 2013 lovende recensies kreeg. Het NRC gaf vier sterren en ook de Frankfurter Allgemeine Zeitung blies de loftrumpet.

In februari 2014 lanceerde PLANETART haar nieuwste evenement: TEC ART Rotterdam, een vijfdaags evenement op 5.000 m<sup>2</sup>, dat tijdens de Art Week Rotterdam plaatsvindt. Het aandeel van Twentse innovatieve kunst en technologie is hier groot.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

Het GOGBOT festival is gratis toegankelijk. Naast financiële steun van de gemeente krijgt PLANETART voor GOGBOT ook geld van het Mondriaanfonds, VSB fonds, Prins Bernhard Cultuurfonds, SNS Reaal fonds en Fonds Podiumkunsten. De sponsoren zijn onder anderen Workx, Blink, en CTT.

## Eigen waardering

GOGBOT toont experimentele trash-, noise- en shock-art en wil een brug slaan tussen de populaire cultuur, elektronische kunst (video en geluid) en technologie. Gevraagd naar de artistieke visie en de motivatie, antwoordt De Groot: “We brengen een mix van internationale kwaliteit en jong talent uit Nederland. Topkunstenaars die awards hebben ontvangen op grote evenementen en festivals, of die zijn opgenomen in collecties van musea, worden kriskras gemengd met de beste afgestudeerden van de tien Nederlandse bachelor academies, waarvan we er hier jaarlijks zo’n 25 laten exposeren.”

Reflecterend op de vraag naar de reacties van het publiek en wat GOGBOT bij de bezoekers tracht te bereiken, meent De Groot: “We willen het publiek inspireren en betrekken bij nieuwe ontwikkelingen in de hedendaagse kunst en technologie. Daar ontwikkelen we inloopworkshops voor en exposities in de Grote Kerk en op de Oude Markt. Maar we proberen met onze thema’s ook reflectie en discussie tot stand te brengen. We kiezen juist kunstenaars, die met hun werk aanzetten tot debat en kritisch nadenken over de rol van technologie. Ons thema Singularity uit 2010 is nu actueel door de discussie over de NSA en de komst van Google Glass. Toen wij in 2012 kwamen met Googlization of Everything dachten veel mensen nog, dat Google een vriendelijke gratis zoekmachine was!”

## Instandhouding erfgoed

GOGBOT bestaat 10 jaar en is daarmee een gevestigd instituut geworden. “Om er voor te zorgen dat er elk jaar een editie tot stand komt die er toe doet, filosoferen we in ons uitgebreide netwerk met schrijvers, kunstenaars, filosofen en technici uit binnen en buitenland, van Bruce Sterling tot Josefine Bosman. We volgen de maatschappelijke ontwikkelingen op de voet en proberen die van kritische vragen en kanttekeningen te voorzien,” aldus De Groot.

## Ervaren knelpunten

Na afloop van het festival verzamelen de organisatoren de reacties en evalueren zij met Enschede Promotie hoe het festival verder verbeterd en productioneel geprofessionaliseerd kan worden.

## Publiciteit

De organisatoren van GOGBOT maken gebruik van professionele marketeers en journalisten. Twitter en Facebook worden volop benut en er is een speciale GOGBOT App. Voorts verschijnen er flyers en werkt men nauw samen met Enschede Promotie. Voor de free publicity is de relatie met de media heel belangrijk. NRC, NRC-Next en De Volkskrant besteden paginagrote artikelen aan GOGBOT. De Groot: “Deze kranten erkennen ons pionierswerk en gaan al vanaf 2008 dieper op onze thema’s in. Opvallend is dat landelijke kranten het GOGBOT festival al langer en beter volgen, dan de regionale pers. In 2013 zijn er echter wel de nodige artikelen verschenen in de Twentsche Courant Tubantia.”





# Categorie Natuur. Bomen met cultuurhistorische betekenis.

## Naam

*Mammoetboom, Viermarkenlinde en Horstlinde (ook wel Veemlinde en Gerechtslinde genoemd)*

## Gegevens erfgoedgemeenschap

*Gemeente Enschede, programma Leefomgeving, cluster Openbare Ruimte (voorheen Milieudienst en daarvoor Plantsoenendienst), respectievelijk Universiteit Twente (Horstlinde).*

*Maarten Windemuller*

*(in dienst bij Gemeente Enschede 1972 – 2007, nu ingehuurd als zelfstandige)*

*Windemuller Boomadvies*

*Van Heeksbleeklaan 70*

*7522 LB Enschede*

*info@windemuller.nl*

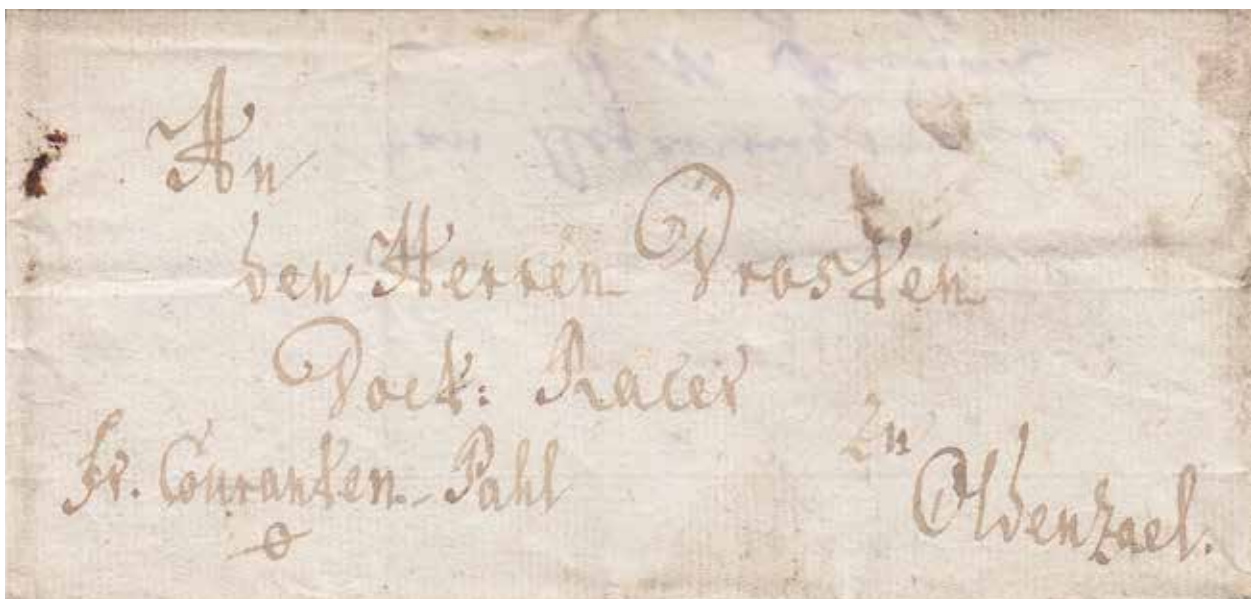
*www.windemuller.nl*

## Locaties

De Mammoetboom staat in het Ledeboerpark, dat wordt omringd door landgoed 't Wageler. De Van Heeksbleeklaan markeert voor een deel de grens tussen deze gebieden. De Mammoetboom staat op de noordelijke rand van het Ledeboerpark, nabij de Van Heeksbleeklaan nummer 68.

De Viermarkenlinde staat in landgoed 't Wageler, bij de met oude eiken omzoomde zandweg de Van Heeksbleeklaan, ter hoogte van het bleekveld en op 75 meter van de boerderij met nummer 25. De opvallende linde is herkenbaar aan het bord van de St. Historische Sociëteit Enschede – Lonneker. De Horstlinde (tevens Veemlinde en Gerechtslinde genoemd) staat op het terrein van de Universiteit Twente, aan de noordwestelijke rand van landgoed 't Wageler. De boom staat op de kruising van de Horstlindelaan en de op het UT terrein gelegen weg De Horst. De boom is zonder plaatsaanduiding onvindbaar. Het is een opvallende uitloper van de vergane, oorspronkelijke linde, die slechts met moeite herkenbaar is aan het al even opvallende groene hekwerk, dat er omheen staat.

De Mammoetboom in het Ledeboerpark en de Viermarkenlinde in 't Wageler zijn vanuit het noorden bereikbaar vanaf de Horstlindelaan ter hoogte van Manege De Horstlinde en vanuit het zuiden vanaf de Hengelosestraat, via de met arenden gekroonde toegangspoort.



De Horstlinde is bereikbaar vanaf de gelijknamige weg en via het voetpad, dat parallel aan deze weg door landgoed 't Wageler voert.

## Beschrijving

Enschede beschikt over circa 50 bomen die zijn opgenomen in het Nationale Bomenregister van de Bomenstichting. De drie genoemde bomen op landgoed Het Wageler stijgen daarbovenuit, omdat zij getuigen van de geschiedenis van Enschede en opgenomen zijn in de orale tradities.

Landgoed Het Wageler ligt ten oosten van het terrein van de Universiteit Twente en is 30 ha. groot. Het is een oud, kleinschalig kampenlandschap met oude houtwallen en lanen. Opvallend is dat het verkavelingspatroon van dit landgoed anno 2014 grotendeels gelijk is aan de weergave daarvan in de Hottinger-Atlas van omstreeks 1790.

Dit kenmerkt de plattegrond van Enschede, dat van plattelandsstadje uitgroeide tot fabrieksstad, maar waar het groen het centrum van de stad nog altijd nadert. Het als 'Hengelose wig' aangeduide noordwestelijke deel van de stad omvat het (vroegere) Van Lochempark (ook Van Lochemsbleekpark genoemd en nu toegevoegd aan het G.J. van Heekpark), het G.J. van Heekpark, Park de Kotten, de golfbaan van club Prinses Wilhemina, het Ledeboerpark en landgoed Het Wageler. Op de vroegere Roessinkbleek staat nu revalidatiecentrum Het Roessingh. Hoewel onderbroken door oude wegen, die Enschede met buurgemeenten verbinden, en door moderne bebouwing die langs deze wegen is ontstaan, sluiten de groene gebieden bijna op elkaar aan.

Landgoed Het Wageler omringt het Ledeboerpark. Dit 19 ha. grote park werd in 1885 door fabrikant Abraham Ledeboer als privétuin aangelegd. Net als de genoemde parken was het Ledeboerpark ooit platteland. Fabrikanten kochten het platteland rond de stad in de 19e eeuw op om er te gaan wonen.

In de 20e eeuw schonken zij deze landgoederen als stadsparken aan de Enschedese gemeenschap.

Zoals de verkaveling van de Hengelose wig in zijn afwisseling van 'oud en agrarisch' met 'modern en stedelijk' de ontwikkelingsgeschiedenis van Enschede weerspiegelt, zo geldt dit ook voor landgoed Het Wageler, het Ledeboerpark en de drie zich in dit gebied bevindende bomen.

### **Mammoetboom**

Midden in het Ledeboerpark staat de grootste mammoetboom van Nederland. Deze boom is in 1890 gepland door fabrikant Abraham Ledeboer, co-firmant van de textielfirma Van Heek & Co. Ledeboer had het zaad meegenomen van een reis naar Californië. De Engelse landschapstuin, die in 1885 door landschapsarchitect P.H. Watez werd aangelegd en waartoe de mammoetboom behoort, kenmerkt zich door kronkelende paden, bospartijen, wijde gazons en waterpartijen. Daarmee contrasteert het park met het oude kampenlandschap van landgoed Het Wageler. Toen het park in 1956 aan de stad werd geschonken, is de villa naast de mammoetboom overeenkomstig de schenkingscondities van de familie Ledeboer gesloopt. In zijn inmiddels 125 jarig bestaan heeft de mammoetboom een hoogte van 31 meter bereikt, terwijl de omtrek van de stam ruim 7 meter is.

### **Viermarkenlinde**

Even buiten het Ledeboerpark staat op het omringende landgoed Het Wageler de Viermarkenlinde. Ooit markeerde de linde het punt, waar de marken Groot Driene, Eschmarke, Tweekelo en Lonneker samenkwamen. Ter markering van de grens tussen de marken Tweekelo en Eschmarke ligt er ook nog een platte, uit Bentheimer zandsteen gekapte grenssteen. Met enige moeite is op één zijde TWEKKEL en op de andere zijde ESMARK te lezen.

Volgens overlevering diende de linde in vroeger tijden als ontmoetingspunt voor de bestuurders van genoemde marken en werden hier zaken met betrekking tot de houtopstanden, het grondgebruik en het waterbeheer besproken.

De linde staat aan de Van Heeksbleeklaan, dicht bij de boerderij uit 1765, die nu De Oldenhof heet, maar waarvan de oorspronkelijke naam 'n Tuuten luidt. De boerderij is een gemeentelijk monument. Op de achtergrond liggen de uit het midden van de 18e eeuw daterende bleekvelden van Van Heek. De smalle, rechthoekige percelen grasland liggen in een lage wei langs de Drienerbeek en worden omzoomd door sloten. Vanuit deze sloten werd vroeger met een bleekspaan water over de weefsels gegooid, die in de zomermaanden op het gras lagen om geleidelijk in de zon te bleken.

De Viermarkenlinde zou volgens sommigen al 400 jaar oud zijn, maar in het Nationale Bomenregister wordt de leeftijd met 250 – 300 jaar iets bescheidener ingeschat. De Viermarkenlinde is ondanks – of juist dankzij – zijn leeftijd weinig imposant om te zien. Hoewel ingetekend als puntje met de woorden 'marktscheiding' op de eerste kadastrale inmeting van omstreeks 1830 – 1850, werd de oude linde pas in de jaren 1980 weer ontdekt. Mogelijk staat de boom er zelfs al veel langer dan 300 jaar en is de huidige stam een uitloper van een oorspronkelijke, inmiddels afgestorven stam. Het is ook mogelijk dat de huidige linde omstreeks 1700 – 1750 is gepoot op de plek van een voorganger. De huidige linde heeft geen opzienbarende omvang en de grote ouderdom is alleen te zien, als men dicht bij de stam staat. De kruin van de oude linde is grotendeels uitgewaaid en later ingekort om de stam voor verdere stormschade te behoeden. De rot en de uitlopers aan de onderkant van de stam tonen dat de linde in natuurlijk proces van regeneratie verkeert. Hierbij worden de bladeren en de kruin (in dit geval ook geholpen door de zaag) kleiner en rot de stam weg, terwijl de boom zich van onderaf met nieuwe uitlopers verjongt.

### **Horstlinde**

De linde, die bekend staat als Gerechtslinde, Veemlinde en Horstlinde en waarnaar de Horstlindelaan is vernoemd, diende net als de Viermarkenlinde mogelijk als grensmarkering. De boom stond op het land van boerderij De Horst, c.q. erve Drienerhorst, waarvan de naam is ontleend aan de eigenlijke naam van de boerderij van Lutje Holzik. De geschiedenis van dit erve gaat waarschijnlijk tot in de 15e eeuw terug. Volgens gegevens uit het archief van verwijderde straatnamen van de gemeente was de Horstlinde 'zeer vermoedelijk een oude gerichtplaats'. Dit werd op 29 mei 1936 door de gemeente vastgesteld, mogelijk op basis van de onderstaande beschrijving door Ter Kuile. De Horstlindelaan is bij dit besluit ook naar deze linde vernoemd. De oude naam van de Horstlindelaan was Wagelerweg.

In 1936 zegt Ter Kuile: "Zoo staat daar nog de Driener Horst Linde ofte Veemlinde, aan dien prachtige mullen zandweg in de boerschap Driene. Haar kruin is sinds vele jaren geheel en al verdwenen, slechts een uitgeholde zielige stronk bleef over, waaruit weer een enkele loot ontsproten is. Aardig is, dat een bijwonende boer daar een flinke puntdraad omheen gespannen heeft om haar tegen de baldadige jeugd te beschermen. Volgens de overlevering vonden onder deze linde de nachtelijke rechtsplegingen van het Veemgerecht plaats, van die overoude volksrechtspraak, welke in de 14e en 15e eeuw was opgekomen als reactie tegen het vuistrecht en de eigenrichting. Het is een zeer oude overlevering, die zich hecht aan deze boom, maar in zo verre zeker minder juist, dat de banke van het veemgericht steeds in eenig centrum van bewoning gespannen werd "bij clemmender sunne ende up werkeldage", enkel in de uitvoering der door het Veemgericht uitgesproken straffen ging men soms bij nacht en ontij te werk. Wat overigens waar zij van deze overlevering, zeker is, dat deze linde steeds een groote bekendheid in den omtrek heeft genoten. Een oude boer vertelde mij eens, dat naar een overgeleverd verhaal eens een vrouw was

gekomen uit Gildehaus op weg naar Delden die den weg niet wetend had gezegd: “als ik de linde maar weer weet, weet ik den weg.” Mooi is de gehavende stronk niet, maar zoals hij daar scheef aan den eenzamen zandweg staat, is hij toch wel suggestief.” (Mr. G.J. ter Kuile, Twentsche Eigenheimers, 1936, p. 50)

In de bomenfietsroute Enschede Noord-West heet de linde Gerechtslinde, maar ook Horstlinde. In de beschrijving staat vermeld: “De boom staat langs de oude weg van Lonneker naar Deventer. Het was ooit een markeringspunt, volgens sommigen werd er ook recht gesproken. De boom zou ook wel als ‘brievenbus’ hebben gefunctioneerd, waar de postkoets de brieven voor buurtbewoners achterliet. Helaas is de boom in de vorige eeuw volledig vervallen. De originele stamomvang is op het maaiveld nauwelijks meer terug te vinden. De stam die er nu staat is door-groeide stamopslag, maar wel van de oude linde die hier volgens overlevering eeuwen gestaan heeft.” (Bomenfietsroute Enschede Noord-West 2011, p. 15. Samengesteld door de Natuur- en Milieuraad Enschede in samenwerking met Windemuller Boomadvies)

Als gezegd is de Horstlinde in zijn huidige staat een onopvallende boom, die alleen van dichtbij en dan nog met moeite herkenbaar is aan het hekwerk van groen gaas, dat er omheen geplaatst is.

## Historische achtergrond

Van de Horstlinde en de Viermarkenboom wordt gezegd, dat de bomen behalve als grensmarkering ook dienst deden als plaats om geschillen te bespreken, dan wel om recht te spreken. De Horstlinde zou mogelijk ook als brievenbus hebben gefungeerd. Het is bekend dat lindebomen een belangrijke rol spelen in het volksgeloof, de mythen en de sagen van heel Europa. In hoeverre is de mondelinge overlevering in geval van de Viermarkenlinde en Horstlinde historisch accuraat of tenminste enigszins aannemelijk?

Dat de beide linden als markeringsbomen zijn gepoot en tevens dienst deden als plaats om geschillen bij te leggen en recht te spreken, vergt enig omhaal van woorden en kan niet bewezen worden, maar lijkt wel aannemelijk. Dat de Horstlinde blijkens de fietsroute ook als ‘brievenbus’ zou hebben gefungeerd kan eveneens plausibel zijn. Dit geldt evenzo voor het mondeling overgeleverde verhaal, waarin de Horstlinde zou hebben gefungeerd als baken voor reizigers uit Westfalen. Tot medio 19e eeuw waren landbouwgronden in Twente het gemeenschappelijk bezit van een marke, een gemarkeerd stuk grond dat – veelal in opdracht van de landheer, die de grond bezat – door een aantal boeren werd beheerd. De vroegste bronnen over de marken (markenboeken) dateren uit de 14e eeuw. Mogelijk ontstonden de marken al in de 10e eeuw, nadat boeren zich omstreeks 800 langer op een stuk grond vestigden. Tot dan kapt en brandden zij steeds een nieuw stuk bos, waarna de grond enige jaren werd bebouwd en na uitputting werd ingeruild voor een ander stuk bos. Door deze handelswijze was Twente omstreeks 1100 grotendeels ontbost. Om verdere kaalslag tegen te gaan, trachtten de marken de gezamenlijke gronden duurzaam te beheren, om zo de productie van voedsel voor de bewoners veilig te stellen. In later tijden zouden marken ook de waterhuishouding reguleren.

De problemen waar marken voor stonden werden veroorzaakt door de onvruchtbare en afwisselend droge en drassige zandgrond van Twente. Op de hoge, droge delen lagen de essen (akkers), maar die zandgronden moesten wel worden bemest. Hiertoe staken boeren heideplaggen of schadden, die zij 's winters bij de op stal staande koeien gooiden. Zo werden de plaggen vermengd met dierlijke mest en kon in het voorjaar een vruchtbaar mengsel op de akker worden gestrooid. Het duurde jaren voor afgeplagde hei voldoende hersteld was om opnieuw plaggen te steken. Daarom was het areaal heide of 'woeste grond' een veelvoud van de hoeveelheid akkerland. De kleine akkers en zeer uitgestrekte heidevelden werden aangevuld met weilanden, venen en kleine stukjes bos. Dienden de weilanden het hoeden van vee, de venen leverden turf (brandmateriaal), bosschages en houtwallen voorzagen in constructiemateriaal en geriefhout en beschermden tevens zaai-goed en gewas tegen de wind.

Ondanks de duurzame intenties waren de markegronden nooit echt veilig. Er zijn vele berichten over schermutselingen, die ontstonden omdat boeren stiekem plaggen van elkaars heidevelden staken, of vee op elkaars weiden lieten grazen. Ook waren er arme, landloze boeren, die zich illegaal vestigden en woeste grond in cultuur brachten. Deze aan-gravingen leidden tot periodieke 'rumynghen', waarbij het in cultuur gebrachte land en de plaggenhutten werden geruimd, nieuwkomers werden verjaagd, of na betaling van boetes en jaarlijkse afdrachten mochten blijven. Om ruzie te voorkomen was het van belang dat markegronden afgebakend waren. Soms diende een beek als natuurlijke grens, maar vaak moesten op de heidevelden of weilanden grenspalen of -stenen worden geplaatst. De rechte lijn tussen de palen gold als grens. Omdat loslopend vee vaak een grens overtrad, werden tussen de marken overgangszones ingesteld, waar het paelbuerrecht gold.

De aan weerszijden van de paal wonende buren legden hier hun ruzies bij door in beslaggenomen vee na betaling van een vergoeding terug te geven. Om niet voortdurend geschillen te hoeven bijleggen, werd de grens als overgangszone opgevat.

De geschillen konden hoog oplopen als er bij de burens heide of turf werd gestoken. Bij Haaksbergen bijvoorbeeld lag een stuk woeste grond, waarop twee marken aanspraak maakten. Omdat de grens tussen beide marken tegelijk ook de betwiste grens tussen Gelre en Overijssel was, hadden beide marken eeuwenlang ruzie om een stuk heide, dat vanwege het grove geweld dat daarbij is toegepast het Twistveld is gaan heten. Deze achtergrondinformatie maakt het aannemelijk dat de Viermarkenlinde en Horstlinde beide als markeringsboom dienden. Bomen zijn niet verplaatsbaar, dus kon er geen discussie ontstaan over de grens van een marke. Dat is ook de betekenis van het woord marke: grens. Dat grenzen overschreden werden en geschillen moesten worden bijgelegd, is logisch gezien het wankel evenwicht tussen de karige oogst van de schrale zandgrond en de vele monden, die hiervan moesten worden gevoed.

Ook de bewering, dat de Horstlinde een rou-teaanwijzer voor migranten uit Gildehaus was, kan waar zijn. Het stadje Enschede vormde in de vroege middeleeuwen het middelpunt van de marken Usselo, Esmarke, Lonneker, Driene en Tweekelo. De nederzetting kreeg de naam Aneschede of Anneschethe, naar het Oudsaksische woord scethia, dat scheiding of grens betekent. De oudste vermelding dateert uit 1119. Mogelijk verwijst de naam naar een moerassig grensgebied, of naar de ligging van Enschede op de grens van de bisdommen Utrecht en Munster.

Als grensstad was Enschede in de Franse tijd een pleisterplaats voor seizoenarbeiders uit Westfalen, die op doortocht waren naar Friesland of Holland. Te midden van het kale landschap en de warrige zandwegen, die door het slalommen tussen kuilen en karresporen

honderden meters breed konden zijn, kunnen trekarbeiders de schaarse bomen als zichtbakens hebben gebruikt. Dit zou ook voor de Horstlinde kunnen gelden, want de boom lag aan 'de eenzame landweg' van Gronau naar Deventer.

Mogelijk is de Horstlinde ook een postbus geweest, want dat gebeurde in deze contreien wel vaker. In 1798 werd een brief vanuit Bentheim naar Oldenzaal geadresseerd aan de 'Couranten Pahl'; een paal aan de postroute Amsterdam – Naarden – Deventer – Goor – Oldenzaal – Osnabrück. (De brief behoort tot de privécollectie van Willy Ahlers in Oldenzaal). Deze route vertakte zich bij Goor in de richting van Enschede – Gronau – Münster. Als vermeld lag de Horstlinde aan de weg van Deventer naar Enschede en daarmee aan laatstgenoemde postroute. Dat de Horstlinde dezelfde functie vervulde als de courantenpaal bij Oldenzaal is in principe mogelijk.

### **Aantal aanwezigen/ belangstellenden**

Het Ledeboerpark en het omliggende landgoed Het Wageler zijn druk bezocht, maar zelfs wandelaars die hier al vele jaren met hun hond komen, weten niets van de Horstlinde of het verhaal daarachter. De Viermarkenlinde geniet meer bekendheid omdat er een tekstbordje bij staat, maar echt bekend is de boom bij wandelaars niet. Omdat het bordje alleen verteld, dat de boom op het kruispunt van vier marken staat, weten bezoekers niets van de vroegere functie van de boom of van de marken zelf. De mammoetboom en het achterliggende verhaal is juist bij vele bezoekers bekend, omdat dit uitvoerig op alle informatieborden vermeld wordt.

### **Betrokken partijen**

Mammoetboom: Gemeente Enschede, Programma Leefomgeving, cluster Openbare Ruimte

Viermarkenlinde: Gemeente Enschede, Programma Leefomgeving, cluster Openbare Ruimte

Horstlinde: Universiteit Twente  
Algemeen: Maarten Windemuller  
(Windemuller Boomadvies)

### **Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten**

n.v.t.

### **Eigen waardering**

Als 'monumentale bomen' genieten alle drie de bomen de hoogste status en hoogste graad van bescherming binnen de gemeente Enschede.

### **Instandhouding erfgoed**

De mammoetboom, Viermarkenlinde en Horstlinde gelden in de gemeente als 'bomen van unieke en zeer hoge waarde' en 'groene parels van Enschede' en genieten om die reden de hoogste status van beschermwaardigheid. In de "Notitie Bomenbehoud Enschede. 'Groene kwaliteit' behouden door extra bescherming bomen, 28 augustus 2008" worden de drie bomen bij naam genoemd: dikste mammoetboom van Nederland, Driemarklinde (sic!) en Gerechtslinde. Als monumentale bomen op de landelijke inventarislijst vallen zij ook in Enschede in de categorie van 'bomen met monumentale status', wat betekent dat zij in beginsel niet gekapt mogen worden, elk jaar worden gecontroleerd en dat de omgeving als beschermingszone voor het voortbestaan van de bomen wordt geoptimaliseerd.

Is de mammoetboom herkenbaar als vitale boom die nog eeuwen kan groeien, de Viermarkenlinde en zeker de Horstlinde zijn 'veterane bomen'. Volgens Windemuller gaat het om (stok)oude bomen, die na het verval van hun kroon een nieuwe, lagere kroon vormen. Dit is een overlevingsmechanisme van de boom, dat geen menselijk ingrijpen vereist. De oude en vaak holle stam kan de kleinere kroon beter dragen en vangt zo minder wind. Ook kan de stam weggroten, terwijl een uitloper van onderaf uitgroeit tot een nieuwe stam. Zo'n boom lijkt in slechte conditie, maar kan zo juist langer doorleven. Vooral in Engeland en Duitsland laat men oude bomen met een secundaire of tertiaire kroon gewoon staan. In Nederland is dit inzicht nieuw en worden de levensstadia van deze bomen weinig herkend. Vooral jonge veteranen worden gesnoeid of gekapt, omdat de symptomen van regeneratie worden gezien als teken van slechte vitaliteit. Bij de hier besproken oude lindes is dat gelukkig niet gebeurd.

Windemuller: "Toen de Viermarkenlinde begin jaren 1980 werd herontdekt, was de kroon uit elkaar gewaaid. De meningen over wat er moest gebeuren liepen uiteen; van 'weghalen die oude rommel en een nieuwe boom planten om de plek te markeren' tot 'die linde redt het wel, die moet je alleen een beetje bijwerken'. Uiteindelijk is de boom gesnoeid, zijn restanten van de dode top verwijderd, maar is er verder weinig gedaan. Op dit moment is de helft van de wortelaanzetten verrot en klinkt de bast hol. Omdat de boom in de luwte staat is de kans dat hij door de wind geveld wordt gering. Het gewas is gezond, de aanwas van takken ziet er goed uit. In 2008 is de ondergrond opgeschoond, is in de omgeving een boomgaard aangelegd en is de Van Heeksbleek hersteld. De omgeving heeft zo een cultuurhistorische betekenis gekregen. Die betekenis omvat ook de boom en beschermt die ook.

Bij de Horstlinde is de oorspronkelijke stam verdwenen en is vanuit het oude wortelstelsel een jonge stam ontstaan. De boom staat langs de weg, rondom is wat struikgewas weggehaald en er staat een hek van gaas omheen. In principe kan de Horstlinde nog vele jaren doorgroeien, om vanzelf weer een even imposante boom te worden, als het ooit moet zijn geweest.

### Ervaren knelpunten

Het feit dat een boom in het Nationale Bomenregister staat betekent nog niet dat de boom veilig is. In het bomenbeleid van de gemeente genieten de drie bomen een bijzondere status vanwege hun cultuurhistorische waarde, maar plannen voor een verkeersweg in de omgeving kunnen roet in het eten gooien. Windemuller: "Natuurbehoud en bouwplannen zijn vaak strijdig aan elkaar. Soms gaat het goed, zoals bij de oude platanen naast het Muziekcentrum. Die bomen bleven staan, nadat het ontwerp werd aangepast. Soms gaat het nodeloos mis. Als niemand er bovenop zit, gaat het mis."

"Gemeenten huren steeds vaker specialisten op projectbasis in. Die mensen kennen de details van de stad niet. Dan helpen bomenregisters of -nota's ook weinig. Anders dan in Duitsland of Engeland is er in Nederland geen wet die bijzondere bomen beschermt. Iemand moet op tijd een boom als speciaal aandachtspunt opvoeren. Als de specialisten van buiten komen, dan kan de signalerende taak ook op uitvoeringsniveau liggen. Die mensen zijn verbonden met de stad en kennen alle kwetsbare plekken. De mammoetboom had een laaghangende tak, tot op de grond. Generaties kinderen zaten daarop. Als volwassenen kwamen zij met hun eigen kinderen terug. Die zaten ook op de tak. Altijd goed voor een fotomoment. Ineens was de tak afgezaagd. De tak vormde geen gevaar voor de boom, noch voor de bezoekers. Iemand zal in algemene zin opdracht hebben gegeven om lage takken te snoeien."



“Waardevolle bomen zijn afhankelijk van deskundige uitleg, van een goed verhaal, dat breed bekend is. Als een boom onbekend is, geen aandacht krijgt en er ontstaat geen discussie, dan gaat de zaag er zo in. Wie het milieu in algemene zin aandacht wil geven, is te weinig specifiek als het om een boom gaat. Wie elke boom als een zeehondje wil beschermen, is niet reëel. Een goed verhaal is een belofte voor de toekomst. Het leidt tot een visie en een praktijk, die opportunisme en korte termijn belangen te boven gaan. Nu is er weinig uitleg. Bijzondere bomen moeten inhoudelijk meer aandacht krijgen.”

## Publiciteit

De Bomenfietsroute Enschede Noord-West uit 2011 van de Natuur en Milieu Raad Enschede schenkt aandacht aan alle drie de hier besproken bomen.

De tekstborden in het Ledeboerpark vertellen alleen iets over de geschiedenis van de mammoetboom.

In 2009 kozen Enschedese scholieren de mammoetboom tot boom met de X-factor. Het idee kwam van de landelijke Bomenstichting, de gemeente en de Natuur en Milieu Raad Enschede voerden de verkiezing uit.

# Categorie Natuur.

## Levend erfgoed.

### Oneto Kleindierenshow.

#### Naam evenement

*Oneto Kleindierenshow*

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Oneto Kleindierenshow*

[www.oneto.nl](http://www.oneto.nl)

[voorzitter@oneto.nl](mailto:voorzitter@oneto.nl)

*E.J.Meutstege, voorzitter*

*Gerrit Aal, ex voorzitter*

*Stichting Zeldzame Huisdierenrassen*

*Gebouw De Valk, kamer 070*

*Dreijenlaan 2*

*6703 HA Wageningen*

[www.szh.nl](http://www.szh.nl)

[info@szh.nl](mailto:info@szh.nl)

*Nonja Remijn, algemeen projectleider*

#### Tijdstip en locatie

De Oneto Kleindierenshow vindt plaats in het tweede weekend (vrijdag – zondag) van december.

Twentehallen

De Reulver 120

7544 RT Enschede

#### Beschrijving

De Oneto Kleindierenshow, die in 2013 in het weekend van 13 t/m 15 december plaatsvond, was de 60e editie van dit evenement. Speciaal voor de jubileumeditie opende de Enschedese staatssecretaris van Economische Zaken (waaronder landbouw) Sharon Dijksma de Oneto op zaterdag 14 december.

Verdeeld over twee grote hallen toont de Oneto vele bijzondere dieren. Zeldzame rassen van kippen, duiven en eenden, parkieten en andere tropische siervogels, konijnen en cavia's, maar ook fazanten en enkele imposante roofvogels worden door hun eigenaren bijeengebracht. Voor kinderen is er een hoek met geitjes en zijn er donzige kuikens te bewonderen, die onder toezicht in handen genomen mogen worden. Duizenden bezoekers werpen deskundige blikken en wisselen wetenswaardigheden over hun hobby uit. Op gezette tijden wordt het onophoudelijk gekakel van de vele duizenden vogels overstemd door de geluidsinstallatie, als aandacht wordt gevraagd voor één van de prijsuitreikingen.



De bekroonde dieren zijn te herkennen aan de vaantjes, die op hun kooien prijken.

## Geschiedenis

De Vereniging Oneto werd in 1953 opgericht om bestaande lokale verenigingen samen te brengen en exposities te organiseren. Enschede kende in 1894 al een Twentsche Pluimveeclub, waar fabrikanten als Stork, Stroïnk, Van Heek en Hulshof toe behoorden, alsook advocaten, notarissen en oude adel. De mensen van de Twentsche Pluimveeclub hadden vaak een 'pluimgraaf' in dienst. Dat was iemand die werd ingehuurd om de kippen te verzorgen. De pluimgraaf kocht ook kippen, want als notabelen dat zelf deden, dan betaalden ze de hoofdprijs. Fabrikanten importeerden dieren uit het buitenland, waarmee door kruising met inheemse kippen nieuwe rassen ontstonden. Zo werden eigenschappen gecombineerd, waardoor kippen meer of anders gekleurde eieren legden, of juist meer vlees gaven.

Vanaf ca. 1900 werd de Twentsche Pluimveeclub vergezeld door de Pluimveevereniging Enschede & Lonneker. Dat was meer een volksvereniging, die in 1931 fuseerde met de Twentsche Pluimveeclub. Zo werd het onder pluimveeliefhebbers al vroeg mogelijk, dat rangen en standen zich mengden. Dit kenmerkt deze wereld nu nog. De Twentsche Pluimveeclub Enschede & Lonneker organiseerde ook kleindierenshows. Tot dan toe vonden die alleen in het westen van het land plaats. Tot het ontstaan van de Oneto in 1953 organiseerde de Twentsche Pluimveeclub Enschede & Lonneker kleine shows. De komst van de Oneto bracht daar verandering in, maar de Twentsche Pluimveeclub Enschede & Lonneker bestaat nog altijd en speelt nog steeds een grote rol binnen de Oneto. De inmiddels 60 jarige Oneto Kleindieren-show werd vanaf 1953 tientallen jaren in de Diekmanhallen in Enschede gehouden, maar de show vindt de laatste 30 jaar in de Twentehallen te Enschede plaats. Het bezoekersaantal houdt echter geen

gelijke tred met de geleidelijk steeds groter opgezette show. In de jaren 1960 en 1970 trok men 7.000 bezoekers, nu 3.000. Destijds kwam er ook veel meer geld binnen. Dat werd belegd in obligaties, die veel meer opbrachten dan nu. Hieruit is een werkkapitaal ontstaan, waarmee men nu jaarlijks de Oneto show kan organiseren.

De huidige situatie is anders dan de begintijd, toen het verboden was om kippen mee te nemen over de grens. De oude leden kennen verhalen over kuikens, die in de binnenzak werden meegesmokkeld. Door de open grenzen, vooral met Oost-Europa, ontstaan er nu veel nieuwe rassen en kleurslagen. In het verleden waren er meer lokale rassen als Barnevelders en Twentse Griezen en Twentse Bruinen. Terwijl de oudere dierenrassen dreigen te verdwijnen, ontstaan nu ook veel nieuwe rassen. Het DNA en sperma van oude rassen wordt verzameld en bewaard door Universiteit Wageningen.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

De Oneto trekt in het hele weekend zo'n 3.000 bezoekers, waarvan de meeste op de zondag komen. Het aantal bezoekers komt overeen met het aantal geëxposeerde kleindieren; exclusief de parkieten en andere tropische siervogels, die in 2013 voor het eerst werden toegelaten, zijn dat er ook 3.000.

## Betrokken partijen

De achtergrond van de houders en fokkers van kleindieren is verschillend en varieert van arm tot rijk, van werkloze tot directeur, en van stedeling tot plattelandsbewoner. De liefhebbers zijn doorgaans lid van de lokale kleindierverenigingen, die weer zijn aangesloten bij de Oneto.

De Oneto kent een organisatiestructuur bestaande uit een verenigingsbestuur, een stichtingsbestuur, een tentoonstellingsbestuur en tentoonstellingscommissies. De Vereniging Oneto bestaat uit fokkers en houders, die zijn

verenigd in 25 lokale kleindiervereenigingen uit Twente en De Achterhoek. Dit zijn de eigenaren van de tijdens de Oneto geshowde dieren. De Stichting Oneto organiseert de expositie. De bestuurders van de stichting komen uit het bestuur van de vereniging. Door deze gescheiden rechtsvorm te hanteren, kan bij het organiseren van de show sneller en efficiënter worden gewerkt.

Organiseert het bestuur van de Stichting Oneto de tentoonstelling, het tentoonstellingsbestuur en de tentoonstellingscommissies zijn meer uitvoerend georiënteerd. Heel de kleindierenshow wordt door ca. 150 vrijwilligers georganiseerd. Er zijn geen betaalde krachten. De vrijwilligers komen doorgaans uit de 25 kleindiervereenigingen uit Twente en De Achterhoek. Zij bemensen de kassa, verrichten alle secretariële werkzaamheden, en dragen zorg voor de immense opbouw op woensdag en de afbouw op zondagavond, alsook voor het schoonmaken van de hallen op de maandag na afloop van de show. De Oneto en de bijbehorende lokale kleindierverenigingen zijn aangesloten bij landelijke koepels als de Nederlandse Bond van Sierduivenliefhebbersverenigingen en Kleindierliefhebbers Nederland. De landelijke koepelorganisaties zijn aangesloten bij de Entente Européenne, waar 30 Europese landen deel van uitmaken. Ook op Europees niveau wordt om de vier jaar een expositie georganiseerd. In 2012 vond dit plaats in Leipzig, waarbij 70.000 dieren getoond werden. In 2016 zal in de Franse stad Metz de volgende Europese show plaatsvinden.

Kent de Oneto pendanten in de Noordshow te Zuidlaren (de grootste kleindierenshow van het land) en de Champion Show in Nieuwegein, in deze regio zoekt men samenwerking in Euregioverband. De grens is voor zowel Twentenaren als Achterhoekers dichtbij en door de Europese eenwording en de Europese kleindierenshows wordt de samenwerking over de grens ook gestimuleerd. De Oneto werkt samen met de Stichting Zeldzame Huisdierenrassen, die in 2013

een eigen stand op de show had. Ook met de Enschedese kinderboerderijen Noord, het Woolderik en het Wesseler zijn er goede contacten. Leden van de Vereniging Oneto leveren dieren aan de kinderboerderijen en het Wesseler richt de kinderhoek met geitjes en kuikens op de Oneto in. Dat is leuk voor de Oneto, want deze dieren zijn gewend aan mensen die ze dagelijks knuffelen. Voor de kinderboerderijen is het een mooie manier om reclame te maken. De praktijk is wel eens weerbarstig omdat de kinderboerderijen tijdens de Oneto ook hun eigen kerstmarkten hebben, maar er wordt altijd een oplossing gevonden. Beide partijen hebben immers belang bij de samenwerking.

### Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De Oneto ontvangt geen subsidie van de gemeente Enschede of andere Twentse gemeenten. Ooit gaf het Ministerie van Landbouw wel eens geld om medailles uit te loven, maar die tijd is voorbij.

De lokale bestuurders tonen wel belangstelling. De burgemeesters Wieringa en Mans bezochten de show en Peter den Oudsten is voorzitter van het erecomité. Wethouders verzorgen vaak de opening en staatssecretaris Sharon Dijksma opende de 60e editie van de show.

De Vereniging Oneto heeft in haar langdurige bestaan een werkkapitaal opgebouwd, dat in tact moet blijven om de Stichting Oneto de show te kunnen laten organiseren. Het binnenkomende entreegeld komt doorgaans overeen met het voorgeschoten bedrag, dat voor de organisatie en zaalhuur nodig is. Heel soms blijkt de organisatie voor het evenement iets meer te hebben uitgegeven dan er binnen is gekomen, maar dat is nooit zorgwekkend. Door het beschikbare werkkapitaal steeds vooraf aan te wenden en achteraf weer aan te vullen, kan de Oneto Kleindierenshow zichzelf nog jaren bedruipen.

## Eigen waardering

Volgens de organisatoren van de Oneto gaat het bij de geëxposeerde dieren niet om natuur, maar om 'levend cultureel erfgoed'. Sommige rassen bestaan al een eeuw, anderen nog veel langer. Op de 17e eeuwse schilderijen van de Hollandse meesters prijken dierenrassen, die ook op de Oneto te zien zijn. De Oneto draagt bij aan het in stand houden van oude en zeldzame dierenrassen, die verbonden zijn met de geschiedenis van de landbouw in het algemeen en die van deze regio in het bijzonder.

Fokkers kunnen het houden van dieren op diverse manieren beleven. Dit uit zich in het verschillend waarderen van de dierenrassen. Fokkers die de rassen zo zuiver mogelijk willen houden doen aan rasveredeling, innovatieve fokkers streven nieuwe rassen en kleurslagen na. De ene fokker houdt het bij één ras, de andere beleeft plezier aan variëteit. Fokkers kunnen niet lukraak experimenteren met levende dieren. Van erkende oude rassen zijn standaardbeschrijvingen opgesteld, waaraan de dieren moeten voldoen. Bij het ontwikkelen van nieuwe rassen mogen geen kenmerken ontwikkeld worden, waar de dieren last van hebben. Ze moeten zichzelf kunnen voeden, zelf jongen kunnen krijgen etc. Voor fokkers is de Oneto hét jaarlijkse moment om te zien of zij goed bezig zijn. De keurmeesters zijn deskundig en letten op alles, en geven naast hun oordeel ook adviezen aan fokkers en liefhebbers.

## Instandhouding erfgoed

De organisatoren van de Oneto hebben elk een enorm netwerk, waarmee zij een bemiddelende rol spelen tussen de Landbouw Universiteit Wageningen, die bezig is om een spermabank op te zetten, en de fokkers van zeldzame dierenrassen, die met naam en adres bij de Oneto mensen bekend zijn. In dit verband heeft men ook contact met de Stichting Zeldzame Huisdierenrassen in Wageningen, die projecten opzet en adviezen geeft en in 2013 met een eigen stand op de Oneto aanwezig was.

Ingebed in een landelijk en Europees netwerk is er veel samenwerking bij en controle op het houden van dieren. Er is veel overleg met de koepelorganisaties en er worden voor dierenhouders cursussen verzorgd over huisvesting, omgang en verzorging van dieren. Voor de show is een expositiereglement opgesteld, waarop streng wordt toegezien. "Wij zijn professioneel georganiseerd en doen er alles aan om misstanden te voorkomen. Alles is van alle kanten dichtgetimmerd," aldus voorzitter Meutstege. "We geven nieuwe leden voorlichting en vertellen bijvoorbeeld dat ze nooit een hok in de zon mogen plaatsen, en dat er overheidsvoorschriften zijn, waaraan men zich moet houden. Door cursussen aan te bieden, gaan we uitwassen actief tegen. Bij de Oneto zijn professionele keurmeesters actief om de geëxposeerde dieren te keuren. Ook daar gaat een voorlichtende werking van uit."

De Stichting Zeldzame Huisdierenrassen (een sinds 1976 door het rijk gesubsidieerde instelling, die adviseert en projecten opzet) zou graag zien dat Twentse gemeenten rassen als de Twentse hoender adopteren en als ambassadeurs gaan optreden. Dit maakt mensen bewust van het milieu en de eigen leefomgeving. De SZH is bezorgd over de afnemende biodiversiteit en adviseert bij het erkennen van fokcentra, het vastleggen van stamboekrassen, en bij activiteiten van educatieve centra. Ook is men betrokken bij de Zeldzaam Lekker centra, die bijzondere rassen door

samenwerking met de horeca rendabel willen maken. In Twente werkt de SHZ samen met havezathe Herickhave te Fleringen, maar in Enschede moet dit nog komen. Dit kan van belang zijn voor oude dierenrassen. De jonge generatie heeft weinig tijd voor het houden daarvan. Toekomstige fokkers zouden hun dieren moeten kunnen onderbrengen bij kinderboerderijen. Daar is educatief veel mee te doen en de oude rassen blijven zo behouden. De fokkers kunnen hun dieren als oud ras laten erkennen bij de SZH.

### Ervaren knelpunten

Het fokken en houden van zeldzame en oude dierenrassen is vooral een liefhebberij van de oudere generatie. Jongeren zijn meer mobiel en missen de sociale geborgenheid van een hechte buurt, die nodig is om het verzorgen van dieren tijdelijk over te dragen bij vakanties etc. De jongste generatie groeit op met computergames en social media en heeft geen de band met het houden van dieren. Daarmee wordt het draagvlak onder het in stand houden van zeldzame en oude dierenrassen steeds kleiner. "Toen ik 45 jaar geleden door mijn vader in deze wereld werd geïntroduceerd, zei hij ook al dat het een vergrijzende hobby was. Maar we zijn er nog steeds, dus zo hard gaat dat niet. Wel loopt het ledenbestand terug, zowel hier als landelijk. Het hele verenigingsleven in Nederland kampt met dit probleem. Belastend voor onze sector is de vergrijzing en de krimp van de plattelandsbevolking.

Toch melden zich nog steeds jonge leden aan en ook het aantal actieve vrijwilligers stijgt. Mogelijk houdt dit verband met de hoge werkloosheid en het grotere aantal gepensioneerden. Het voordeel van deze hobby is, dat je het tot op zeer hoge leeftijd kunt doen. Het wordt wel lastiger om capabele bestuurders te vinden. We hebben altijd goede mensen gehad, maar vroeger ging dat makkelijker. We worden kwetsbaarder. Bedreigend zijn ook ziekten als de vogelgriep. Dierziekten en de verboden die daaruit voortvloeien, kunnen de terugloop van het ledental verder versterken," aldus Meutstege.

Volgens de organisatoren van de Oneto slaat de overheid soms door in het streven om dierenwelzijn te bevorderen. Dat het couperen van staarten verboden is en dat er discussies zijn ontstaan over het branden van snavels is terecht. De kleindierliefhebbers zijn er echter van overtuigd dat zij hun dieren goed verzorgen. Politieke partijen en actiegroepen weten onvoldoende hoe fokkers en houders van kleindieren zijn ingebed in landelijke organisaties en hoeveel cursussen worden gegeven aan leden.

De SZH mist landelijk beleid voor oude, zeldzame dierenrassen van Nederlandse herkomst. Dat valt op, want met slowfood, de Ark van de Smaak en erkende streekproducten speelt er momenteel van alles. Staatsbosbeheer introduceerde echter de Schotse Hooglander, terwijl een oud, Nederlands ras ook mogelijk was geweest. De zeldzame rassen zijn kwetsbaar, nu de fokkers en houders vergrijzen. Abonnementen op gespecialiseerde bladen worden massaal opgezegd. Er is landelijk beleid nodig, waarin het behoud van oude zeldzame rassen, bewustwording, educatie en rendabiliteit samen gaan.

## Publiciteit

Naast het onderhouden van de eigen website participeren de Oneto mensen ook in tijdschriften als Kleindieren Magazine en Boerenvee. Beide uitgaven komen van de Kleindierliefhebbersvereniging Nederland en gaan nu samen verder. Ook de Stichting Zeldzame Huisdierenrassen heeft een eigen orgaan. Aan websites ook geen gebrek. Zie [www.kleindierplaza](http://www.kleindierplaza) en [www.kleindiermagazine.nl](http://www.kleindiermagazine.nl). Bij de 60e editie kreeg de Oneto veel aandacht van de Twentsche Courant Tubantia.

# Categorie Orale Tradities.

## Indische Nederlanders.

### Nasi Idjo

#### Naam

*Stichting Nasi Idjo, Indische organisatie*

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Stichting Nasi Idjo, Enschede*

*www.nasi-idjo.nl*

*info@nasi-idjo.nl*

*Vaya Nijhof, voorzitter*

#### Openingstijden

n.v.t.

#### Beschrijving

Nasi Idjo betekent letterlijk Groene Rijst. Inspelend op de mores in de Indische gemeenschap dat rijst niet mag worden weggegooid, wordt hier bedoeld dat de cultuur moet worden doorgegeven. Binnen de Indische gemeenschap geldt witte rijst (en in veel mindere mate rode en zwarte rijst) als dagelijks voedsel en is gele rijst bedoeld voor feesten.

Groene rijst bestaat niet, maar de kleur symboliseert de nieuwe oogst, c.q. de jongere Indische Nederlanders, aan wie de cultuur moet worden doorgegeven.

Voorzitter Vaya Nijhof: "Jongeren met een Indische achtergrond hoeven niet als zodanig herkenbaar te zijn en voelen zich doorgaans specifiek Indisch noch typisch Nederlands. Mensen hebben een wat onbestemd gevoel van meer of minder met de Indische en/of de Nederlandse cultuur verbonden te zijn. Vroeg of laat gaan jonge Indische Nederlanders op zoek naar hun wortels." Stichting Nasi Idjo wil de Indische gemeenschap een gezicht geven en wil hun cultuur en identiteit levend houden voor en door jongere generaties. De oudere generatie is hierbij het aanspreekpunt, maar de Indische cultuur moet zich ook verder ontwikkelen, in een vorm die aansluit bij de huidige belevingswereld en past in de huidige maatschappij.





Bij alle activiteiten staan dialoog en overdracht centraal. “In onze activiteiten moedigen we aan tot overdracht van Indisch cultureel erfgoed, van herinneringen, dromen, rituelen en vooral verhalen. Dat doen we voor diverse generaties Indische Nederlanders, maar ook voor alle andere groepen in de samenleving. Nasi Idjo stimuleert ontmoetingen, haalt schotten weg, legt thema’s bloot en maakt zaken bespreekbaar. We zijn geen actiegroep, oordelen niet, en streven evenmin naar tolerantie of zo. Daar gaan mensen zelf over,” meent Nijhof. “De eerste generatie Indische Nederlanders was voor alles bezig met aanpassen en overleven. Nu is het meer tijd voor herinnering en bezinning. Nasi Idjo tekent daarom verhalen op en legt ze vast. Uiteindelijk dragen deze verhalen bij aan onze identiteit, maar die is ook gestoeld op individuele keuzes, die mensen maken op basis van wat hun overkomt. Een identiteit verandert, naarmate de omgeving verandert.

Dit is zeker het geval bij crisissituaties, zoals oorlog of emigratie. Hoe vergaat het je, als je vanuit een meerderheid komt en ineens bij een minderheid hoort? Wie ben je geweest, wie ben je nu, wie wil je zijn, wie kan je zijn? Wat betekent het, dat je in Nederland Indisch bent? Wat maakt dat jij Indisch bent? Is het vanzelfsprekend Indisch te zijn? Kies je voor een identiteit, moet je kiezen? Hoe en wanneer wordt dit op scherp gezet en wat doe je

er dan mee? In onze activiteiten moedigen we aan om vragen te stellen en te luisteren naar de antwoorden; we willen zaken bespreekbaar maken.”

Rond het moeilijk te duiden gevoel ‘Indisch’ te zijn zet Nasi Idjo verdiepende activiteiten en projecten op. In het verleden organiseerde men Nasi party’s, workshops en presentaties op Pasar Malams. De laatste jaren streeft men met themadagen, filmmiddagen en tentoonstellingen naar verdieping. Ook participeert de stichting als intermediair en spreekbuis van de naoorlogse generaties in regionale en landelijke klankbordgroepen en brainstormsessies.

Veel projecten van de stichting zijn museaal. Zo kunnen de bezoekers van museum TwenteWelle bij inwoners van Twente op bezoek, door virtueel achter hun voordeuren te kijken. Door samenwerking met Nasi Idjo is achter één voordeur ook het levensverhaal van een Indisch gezin te volgen.

In 2009 – 2010 is Aanpassen! Een aanzet tot dialoog tussen drie generaties Indische Nederlanders in interview, object en film gelanceerd. Het project omvat een boek, een dvd en een reizende expositie en werd door Vaya Nijhof en Iris Cousijnsen ontwikkeld. Voor Nasi Idjo was dit een nieuwe fase in de zoektocht naar de dialoog tussen de generaties Indische Nederlanders, die verhalen vertellen



aan de hand van persoonlijke belevenissen, herinneringen, associaties en interviews. Aanpassen! bleek een monument voor de eerste generatie Indische Nederlanders en bracht dialogen tussen opa's en oma's, ooms en tantes, kinderen en kleinkinderen tot stand. Hoewel anders dan de eerste, zo veerkrachtige generatie Indische Nederlanders, worstel(d)en de hier geboren kinderen en kleinkinderen elk op eigen wijze ook met het aanpassen aan Nederland en het omgaan met de eigen roots. Aanpassen! met een uitroepeteke was het parool voor de eerste generatie, die geen keus had. Aanpassen? als vraag bij de tweede generatie, die zich afvraagt wellicht te goed geïntegreerd te zijn. Er zijn weinig herinneringen aan hen doorgegeven. Aanpassen... met puntjes bij de derde generatie, die zich afvraagt, of en wat ze nog moeten met hun Indische afkomst. Tentoonstelling, boek en dvd belichten al deze zaken aan de hand van de vier universele begrippen identiteit, veerkracht, dromen en thuisgevoel. Naast een aanzet tot dialoog tussen de drie generaties slaagde het project er ook in bij te dragen aan de interculturele dialoog over integratie. Voor de Nederlandse samenleving was het een hernieuwde kennismaking met de ogenschijnlijk zo geruisloze integratie van 300.000 Indische Nederlanders. De levensverhalen en ervaringen van de vluchtelingen laten ook een nieuw licht schijnen over actuele integratievraagstukken. Aanpassen! voorzag door de vele persoonlijke herinneringen, ervaringen en ontboezemingen in een behoefte. Het boek was snel uitverkocht en is al herdrukt. Momenteel wordt een educatief programma bij Aanpassen! ontwikkeld. De nog altijd reizende expositie was te zien in Museum TwentseWelle, Bibliotheek Amstelland Amstelveen, Museum Volkenkunde Leiden, Museum Herinneringscentrum Kamp Westerbork (dat als Schattenberg in 1950 het opvangkamp voor Indische Nederlanders werd en van 1951 tot 1971 voor Molukkers), en de Openbare Bibliotheek Amsterdam.

## Historische achtergrond

Indische Nederlanders zijn geboren in de voormalige kolonie Nederlands-Indië of zijn nakomelingen hiervan. Indische Nederlanders verlieten Indonesië na de onafhankelijkheidsverklaring van het land, die werd afgekondigd na de capitulatie van de Japanse bezettingsmacht op 15 augustus 1945. Al snel ontstond er een gewelddadige strijd tegen de koloniale machten, waarbij Nederlanders, mensen van gemengde afkomst, of Indonesiërs die met Nederlanders hadden samengewerkt, niet veilig waren.

Aanvankelijk geweerd door Nederland, dat de eigen bevolking aanspoorde te emigreren naar Canada of Australië omdat de economie haperde en daarom geen instroom vanuit Nederlands-Indië wenste, migreerden tussen 1945 en 1965 toch 300.000 mensen naar Nederland. Deze Indische Nederlanders kwamen in vijf golven. De eerste golf van 100.000 mensen bestond uit Nederlanders, die in Japanse gevangenschap hadden gezeten. Na de soevereiniteitsoverdracht volgden in de jaren 1950 – 1957 de uitstroom van ambtenaren. Hiertoe behoorden ook KNIL-militairen, waaronder 4.000 Molukkers. Op 5 december 1957 (Zwarte Sinterklaas) verlieten 40.000 Nederlanders Indonesië, die het land tijdens de Nieuw-Guinea kwestie moesten verlaten. Tussen 1957 en 1964 volgden 25.000 spijtoptanten, die het Indonesisch staatsburgerschap na de soevereiniteitsoverdracht bij nader inzien toch niet wilden hebben. Hoewel aanvankelijk restrictief werd het Nederlandse toelatingsbeleid soepeler, naarmate de politieke situatie in Indonesië voor deze groep mensen verslechterde.

## Geschiedenis Nasi Idjo Enschede

Nasi Idjo werd in 2003 opgezet door onder anderen Vaya Nijhof en Iris Cousijnsen en werd in 2004 een stichting. In tien jaar tijd groeide Nasi Idjo uit tot een aanspreekpunt voor veel maatschappelijke en culturele organisaties, alsook voor overheidsinstanties. Momenteel ontwikkelt de stichting zich richting een projectorganisatie.

## Tradities

Veel tradities in de Indische gemeenschap zijn volgens Nijhof 'automatismen', waarvan mensen zich niet bewust zijn. In een willekeurige opsomming kwam het onderstaande aan de orde:

### **Orale tradities**

Er zijn veel persoonlijke verhalen en belevenissen die doorverteld kunnen worden, maar zowel het vertellen van verhalen als het optekenen daarvan gebeurt nu pas. Met Aanpassen! heeft Nasi Idjo hiertoe een aanzet gegeven. Dit boek vindt gretig aftrek en moest al snel worden herdrukt.

### **Kunsten**

Bij de kunsten valt vooral de muziek op en dat is meer specifiek iets voor de Molukkers, dan voor de Indische gemeenschap als geheel. Er zijn wel dansfeesten, Koempoelans (letterlijk: bijeenkomsten). Het streven naar assimilatie stond het beoefenen van kunst niet in de weg, maar maakte het Indische karakter van de kunst wel onzichtbaar.

### **Feesten**

Bij een Pasar Malam komt alles en iedereen samen, die iets met Indonesië of de Indische cultuur te maken heeft. De feesten worden in veel gemeenten jaarlijks georganiseerd. De Pasar Malam is een typisch postkoloniaal, Nederlands verschijnsel, dat is ontstaan uit heimwee. Het feest voorzag in de nostalgische behoefte van Indische Nederlanders om af en toe even 'thuis' of 'in het verleden' te zijn. Letterlijk betekent Pasar Malam nachtmarkt. "Maar vraag in Indonesië niet naar de nachtmarkt, want niemand weet wat dit is", zegt Nijhof. "Hier is het een bazar met veel muziek, dans, eten en Indische producten. Het eten krijgt een steeds prominentere rol, de cultuur vervaagt."

### **Evenementen**

Elke laatste vrijdag van de maand kwamen mensen van de oudste generatie samen bij het Kompas in Enschede. Op 15 augustus

organiseert de Stichting Herdenking Gevallen Zuidoost Azië bij het Indië monument in het Blijdensteinpark te Enschede de jaarlijkse herdenking van de Japanse capitulatie in 1945. Dit beeld van een 'bescherming zoekend persoon' met de tekst 'Het Verre Oosten 1941 – 1945' van beeldhouwer H.L. Petri is het oudste Indië-monument van Nederland. Het in 1960 door mevrouw Spoor – Dijkema, weduwe van generaal S.H. Spoor, onthulde beeld werd opgericht ter nagedachtenis van alle militairen, die in de jaren 1941 – 1949 in Zuidoost Azië gevallen zijn.

### **Levenslooprituelen**

"De voornaamste levenslooprituelen zijn verbonden met geboorte en dood," zegt Nijhof. "Sommige mensen hebben hun navelstreng vanuit Nederlands-Indië meegenomen. Als iemand overleden is, dan wordt dat na de 40e, 70e, 100e en 1000e dag herdacht. Bij levenslooprituelen is vaak sprake van een mengvorm van verschillende religies. Net als bij de verhalen, kunsten en feesten geldt ook voor de levenslooprituelen, dat zij door het assimilatiebeleid vaak niet meer als Indisch herkenbaar zijn."

### **Sociale praktijken**

Nijhof: "Er zijn veel gebruiken waarvan de herkomst onduidelijk is, of die door assimilatie nauwelijks nog als Indisch herkenbaar zijn. Zo mag je van oorsprong nooit je tas op de grond zetten, want dan loopt je fortuin weg. Je mag niemand op het hoofd slaan, want dan verdwijnt de geest of ziel. Je mag nooit 's avonds je nagels knippen. Een ongestelde vrouw mag haar haren niet wassen. Een zwangere vrouw moet geen ananas eten, want anders krijgt ze buikkrimp. Ook banaan mag dan maar weinig gegeten worden. Indische mensen hechten sterk aan een verzorgd uiterlijk. Kleding is belangrijk en men trekt het liefst voor elke gelegenheid iets anders aan. Bij aankomst in Nederland kregen Indische migranten op bevoogdende wijze in het kamp te horen, hoe ze zich in Nederland moesten kleden."

### **Eten**

“Het eten is voor Indische mensen heel belangrijk en geldt als een sociale gebeurtenis. Er staat altijd eten klaar voor het geval er visite komt. Bij het bereiden horen bepaalde rituelen en je moet van je af snijden. Indische mensen gruwelen van de manier waarop Nederlanders een appel schillen. Dit werd de Indische migranten in de Nederlandse pensions wel ‘fout’ aangeleerd,” aldus Nijhof.

### **Sport en spel**

Indische mensen blinken vaak uit in badminton. Er zijn ook specifieke vechtsporten zoals Poekoelan (slaan), een vechtsport uit de door Indo-Europeanen bewoonde wijken in Jakarta (voorheen Batavia).

### **Natuur**

Over traditionele kennis inzake de natuur en bovennatuur is geen informatie gegeven.

### **Ambachten**

Nijhof noemde Pijit is een vorm van massage.

### **Aantal aanwezigen/ belangstellenden**

De activiteiten van Nasi Idjo voorzien in een behoefte bij de achterban en genereren veel publiek.

### **Betrokken partijen**

Stichting Nasi Idjo participeerde in Enschede in het Multiculturele Platform en in de Multiculturele Markt, die sinds 2010 jaarlijks in het eerste weekend van juli plaatsvindt.

Bij evenementen als Aanpassen! wordt samengewerkt met culturele organisaties. Dit is ook het geval met het educatieve programma, dat in het verlengde van de expositie ontwikkeld wordt.

Vaya Nijhof is lid van het Kennisplatform voor Burgerschap en Integratie voor de gemeente Enschede en tevens bestuurslid van de Stichting Indisch Herinneringscentrum Bronbeek te Arnhem.

### **Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten**

Nasi Idjo ontvangt projectsubsidies en heeft de Vrienden van Nasi Idjo in het leven geroepen, die de stichting onder meer steunden bij de financiering van de heruitgave van het boek Aanpassen!

### **Eigen waardering**

Nasi Idjo stimuleert het (her)ontdekken van de Indische identiteit bij Indische Nederlanders in heden, verleden en toekomst. De jongerenorganisatie draagt zo ook bij aan het uitdragen van deze identiteit in de Nederlandse samenleving. Ook werkt Nasi Idjo aan het dichten van de lacunes bij het delen van ervaringen, herinneringen en gedachten tussen de verschillende generaties Indische Nederlanders. Ook in meer algemene zin is het werk van Nasi Idjo belangrijk voor de Nederlandse maatschappij. De Indische gemeenschap was de eerste groep gekleurde mensen, die zich in Nederland vestigde. Dit is sindsdien een thema geworden dat zich vaak herhaalt. De persoonlijke worsteling met aanpassing en integratie, het zoeken naar houvast en een nieuwe identiteit, dat is in toenemende mate een verhaal van veel meer gemeenschappen in Nederland. Indische Nederlanders zijn al die groepen voorgegaan en lopen voorop. De activiteiten van Nasi Idjo hebben niet alleen betekenis voor de eigen achterban, maar kunnen ook andere migrantengroepen en beleidsmakers tot voorbeeld strekken.

### **Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten**

De Indische Nederlanders, die na de onafhankelijkheid van de voormalige kolonie naar Nederland kwamen, vormen een heterogene groep. In het aanpassen aan de Nederlandse samenleving en het putten uit de Indische identiteit maakte en maakt iedereen eigen keuzes. Het gevoel ‘Indisch’ te zijn is persoonlijk, gevarieerd en ligt gevoelig.

De eigen cultuur wordt mondeling overgedragen, maar er worden ook ervaringen stilgezwegen. Nasi-Idjo vindt het belangrijk dat ook die herinneringen op de volgende generaties worden overgedragen en dat de verhalen worden opgetekend. Met instemming wordt schrijver en programmamaker Adriaan van Dis geciteerd: "Allerlei familiegeschiedenissen zijn nog niet verteld. Indische families die vervelende dingen hebben meegemaakt, hebben de neiging om dingen weg te stoppen, glad te strijken. De Indische geschiedenis is juist nu actueel, omdat we ontdekken dat we in de Indische geschiedenis heel veel herkenning kunnen vinden met wat er nu in Nederland of Europa gebeurt: de verkleuring van de gemeenschap." De migratie uit Nederlands-Indië is actueel, omdat andere migranten nadien soortgelijke processen doormaakten of doormaken, maar één of meer fasen achterlopen. Beleidsmatig kan Nederland hier zijn voordeel mee doen.

## Publiciteit

Nasi Idjo heeft een website en genereert onder meer met flyers, brochures, interviews voor radio en lokale tv, filmpjes op YouTube en Facebook publiciteit voor alle activiteiten die worden ontplooid. De activiteiten zelf zijn uiteraard ook een probaat middel om naar buiten te treden. Ter gelegenheid van het 10 jarig jubileum van Nasi Idjo verscheen onder andere een groot artikel in de Enschedese editie van de Twentsche Courant Tubantia van 5 december 2013.

Nasi Idjo was aanwezig op de Multiculturele Markt in Enschede. Voor veel gemeenschappen is deze markt in het eerste weekend van juli het voornaamste middel om met hun culturele eigenheid in de openbaarheid te treden. In 2013 namen vertegenwoordigers van Assyrische, Bosnische, Braziliaanse, Columbiaanse, Filipijnse, Gambiase, Hongaarse, Indiase, Indische (Nasi Idjo), Italiaanse, Koreaanse, Marokkaanse, Mexicaanse, Mongoolse, Peruviaanse, Portugese, Russische, Spaanse, Surinaamse, Thaise, Turkse en Vietnamese

gemeenschappen aan het evenement deel. Opgezet als een bazar met onder meer traditionele muziek en dans, blijkt dat het publiek vooral afkomt op het eten. Daarmee is de kans erg groot, dat de Multiculturele Markt op een braderie gaat lijken, wat Nijhof zou betreuren. "Het is eenzelfde ontwikkeling als bij de Pasar Malam. Dat werd al eerder een braderie vol eettentjes. Als de nadruk op het eten komt te liggen, dan is er minder van de diversiteit van een cultuur te zien."

# Categorie Orale Tradities.

## Suryoye gemeenschap.

### Naam

*Suryoye gemeenschap*  
*De heer R. Malke*  
*Mevrouw Rima Lahdo*

### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Platform Aram (Suryoye Arameeërs Enschede)*  
*<http://www.platformaram.nl/>*  
*[platformaram@gmail.com](mailto:platformaram@gmail.com)*

### Openingstijden

n.v.t.

### Beschrijving

Enschede telt ruim 100 culturele minderheden en zo'n 27% van de stadsbevolking is van allochtone herkomst. In deze veelkleurige stad zijn Suryoye in groten getale aanwezig en goed geïntegreerd. De Suryoye zijn Syrisch-Orthodoxe Christenen, van wie het oorspronkelijke cultuurgebied in het huidige Syrië en Zuidoost Turkije ligt. De naam Suryoye geeft de religieuze, culturele en etnische identiteit van deze gemeenschap weer, die hen in het Midden Oosten onderscheidt van de Arabieren, Turken en Koerden. De Suryoye hebben een lange geschiedenis en de Kerk van Antiochië vertegenwoordigt de oudste

vorm van het Christendom. Door eeuwenlange achterstelling en geweld leven de Suryoye tegenwoordig als een diasporagemeenschap in diverse werelddelen.

In Europa werd de geloofsgemeenschap ruim dertig jaar geleid door de 'Patriarch van Antiochië en het gehele Oosten', die zetelde in het Sint Ephrem de Syriër klooster te Glane, gemeente Enschede. Door de groei van de Suryoye gemeenschap in Europa is het aantal bisdommen in 2006 vergroot en het gebied, dat onder de in Enschede woonachtige bisschop valt, verkleind. De Suryoye in Enschede zijn de grootste groep vertegenwoordigers van de gemeenschap in Nederland.

Gevraagd naar hun tradities noemen de Suryoye drie elementen, die onlosmakelijk met hun cultuur en identiteit verbonden zijn: het Christendom, de roemruchte en trieste geschiedenis, en de keuken.

### Historische achtergrond

De Suryoye zien zichzelf als afstammelingen van Assur en Aram, de zonen van Sem, die de zoon van Noach was. Zij beschouwen zich daarom als afstammelingen van zowel de Assyriërs als Arameeërs. Hun taal is Syrisch,



wat een variant is van het Aramees, de taal die Jezus sprak. Het woord Suryoye zou taalkundig zijn afgeleid van 'Assyrisch' of van 'Surya' (Syrië).

In hun oorspronkelijke cultuurgebied beleefden de Suryoye tussen de 4e en de 7e eeuw een periode van grote bloei, die onder meer gepaard ging met een hoge graad van geleterdheid. Islamisering en Arabisering maakten daar een eind aan. Hoewel de islamitische wereld de geschriften van de Grieken in vertalingen van de Suryoye leerden kennen en daar wetenschappelijke vooruitgang aan ontleende, waren de Suryoye eeuwenlang in wisselende mate slachtoffer van repressie en geweld. De genocide, die het Armeense volk in 1915 - 1916 decimeerde, trof ook de Suryoye gemeenschap zwaar en leidde tot een diaspora over Syrië, Irak en Libanon. Conflicten tussen Turken en Koerden leidden er in de jaren 1960 en opnieuw in de jaren 1990 toe dat Suryoye Turkije ontvluchtten. Ditmaal verlieten de Suryoye de regio en verspreidden zij zich over vele landen wereldwijd. Conflicten in Libanon en Syrië hadden in de jaren 1980 eenzelfde resultaat. Op dit moment wonen er in Nederland zo'n 25.000 Suryoye, merendeels in Twente, c.q. Enschede, deels in Amsterdam.

Ontworteld aan het Midden-Oosten moesten Suryoye zich als diasporagemeenschap herdefiniëren. De Suryoye raakten intern verdeeld, toen een meer politiek geëngageerde factie, die een eigen staat nastreeft te midden van Arabieren, Turken en Koerden, de oorsprong van de Suryoye ging herleiden tot het Assyrische Rijk. In een reactie gingen andere georiënteerde Suryoye zich Arameeërs noemen. Deze scheidslijn kan dwars door families lopen. De discussie leeft bij de oudere generatie meer dan bij de jongeren.

## Geschiedenis van de Suryoye in Enschede

Ook de Suryoye in Enschede kwamen vanaf de jaren '60 als vluchtelingen naar de stad. Vanaf 1980 zette de Syrisch Orthodoxe Culturele Vereniging (een voorloper van het huidige Platform Aram) zich in voor vluchtelingenvraagstukken, integratie in de Enschedese samenleving en meer recent de eigen cultuurbeleving. Platform Aram verenigt sinds de jaren '90 zowel de Suryoye als de Arameeërs. Aram is een algemene vereniging met een vrouwencomité, jongerencomité en sportcomité en wil met een mix van socioculturele, educatieve en sportieve activiteiten middenin de Suryoye gemeenschap staan.

De Suryoye hebben in Enschede ook een voetbalclub genaamd FC Suryoye-Mediterraneo. In 1965 als SV Mediterraneo opgericht door Italiaanse immigranten, is de naam van de club in 2011 veranderd in FC Suryoye-Mediterraneo, omdat steeds meer Suryoye lid zijn. Op de website en in het logo heet de voetbalclub kortweg FC Suryoye. In religieus opzicht is het klooster in Glane een samenbindende factor voor de Suryoye gemeenschap.

Het Sint Ephremklooster werd 1981 verworven van textielbedrijf Van Heek-Scholco, dat het gebouw in de jaren '70 had gebruikt voor de huisvesting van Turkse gastarbeiders, nadat het zijn oude functie als seminarie in 1970 had verloren. Oorspronkelijk was het klooster in 1911 gesticht door de Noorse zusters van de congregatie van de Heilige Josef van Chamery als St. Olaf klooster. Tien jaar later was het overgenomen door de Nederlandse provincie van de Societas Mariae (Paters Maristen). In 1984 werd het klooster door de Patriarch gewijd en in 1994 is de 'Kathedraal van de Heilige Maagd Maria, Moeder van God' aan het klooster toegevoegd en in aanwezigheid van 15.000 Suryoye door patriarch Cicek gewijd. Het klooster is vernoemd naar Ephrem de Syriër (ca. 300 – 373), een Christelijk dichter.

De Suryoye in Enschede zijn hoger geschoold, succesvoller op de arbeidsmarkt en beter geïntegreerd dan andere minderheden. Zo'n 90% is genaturaliseerd. De gemeenschap treedt niet op de voorgrond en de mensen hebben vooral veel onderlinge (familie)contacten. In 2000 werd evenwel een expositie over de Suryoye georganiseerd in Museum Jannink. Het St. Ephram klooster werkte mee en patriarch Julius Cicek opende de expositie. Wat bij de samenwerking opviel was de vereenzelviging van cultuur en traditie met geloof en geschiedenis. Ook traden het belang van familiebanden en de patriarchale sekseverhoudingen op de voorgrond. Omdat jongeren het initiatief hadden genomen tot de expositie en zij zowel Assyriërs als Arameeërs benaderden, slaagden zij er in tegenstellingen te overbruggen.

## Tradities

Ten behoeve van de inventarisatie van immaterieel erfgoed kwam het contact met Rima Lahdo tot stand via Ruud Hoemakers, voorzitter van het Multicultureel Platform Enschede. Lahdo had de heer R. Malke bereid gevonden om mee te werken. Tekenend voor de Suryoye als diasporagemeenschap is het feit, dat de heer Malke ten tijde van het interview pas sinds drie weken in Nederland was. Hij heeft wel familie in Enschede. Oorspronkelijk opgeleid en actief als advocaat in het Midden Oosten, was Malke uitgeweken naar de VS, waar hij als autohandelaar had gewerkt. Het gesprek met Malke werd bijgewoond door zijn vrouw en dochters, contactpersoon Lahdo en enkele andere, eveneens via familielijnen gelieerde vrouwen. Het gesprek had betrekking op de hierna opgevoerde tradities, niet op het bovenstaande historische overzicht en evenmin op Platform Aram en andere informatie die volgt op de tradities. De voertalen waren afwisselend Engels, Nederlands en (onderling) Aramees.

## Orale tradities

Ook voor Malke vallen cultuur en identiteit van de Suryoye samen met geschiedenis en geloof. Het verleden van de Suryoye wordt als mondelinge traditie op volgende generaties doorgegeven. Hoewel niet iedereen de details kent, behoren de grote lijnen en cruciale gebeurtenissen tot het collectieve geheugen van de gemeenschap. Op een landkaart toont Malke het grote handelsnetwerk, dat ooit vanuit het huidige Syrië en Zuidoost Turkije werd onderhouden. Eveneens op kaart ingetekend zijn de vele plaatsen waar ooit kloosters stonden, maar die later door islamisering en Arabisering uit het gebied zijn verdwenen. Hierbij zijn veel historische boeken verloren gegaan en is de geletterdheid van de gemeenschap veel schade toegebracht. Om het gesprek over de huidige tradities niet teveel te laten samenvallen met de geschiedenis van de Suryoye, bleef dit deel van het gesprek beknopt.

## Feesten

De Suryoye tradities vallen volgens Malke samen met hun religie en de daaraan verbonden rituele kalender. Hij onderstreept dat de kerk van Antiochië het vroegste Christendom vertegenwoordigt. De belangrijkste periode in de jaarkalender is voor de Suryoye de heilige week voor Paaszondag, waarbij de kerk 24 uur per dag geopend is.

Verder wordt veel aandacht besteed aan de openbaring (Siboro), waarbij een rood (symbool voor de mens) en wit (symbool voor God) koord om de pols en om een stuk deeg gebonden wordt. Het deeg wordt door de priester bereid, thuis door vrouwen vermengd met andere ingrediënten, gebakken en gegeten als de geboorte van Jezus wordt gevierd. Bij Kerst worden zoveel mogelijk huizen van gemeenschapsleden bezocht om mensen te begroeten. Dit is bij Pasen ook het geval. De feesten staan in het teken van de gemeenschapszin.

Eten is ook van belang bij de viering van Hanna. Met bijval van de aanwezige vrouwen verwijst Malke hierbij ook naar Sara, de moe-



der van Isaak, 'die de Filistijnen versloeg'. Bij dit ritueel wordt ook een kleine pop gekleed en ter genezing van ziekten aangewend. SR: Hanna (moeder van profeet Samuël) en Sara (vrouw van aartsvader Abraham en moeder van Isaak) waren beide jaren onvruchtbaar, voor zij door Goddelijke interventie op latere leeftijd alsnog moeder werden. Met 'ziekte' lijkt hier dan ook onvruchtbaarheid bedoeld, maar dit is niet gezegd.

Vijftig dagen na Pasen vindt ter gelegenheid van de verschijning van de Heilige Geest aan Marcus de Rus Rus viering plaats, wat letterlijk nat nat betekent. Gelovigen worden na afloop van de kerkdienst namelijk met water nat gegooid.

Rond Hemelvaart zitten kinderen de hele week op de schommel.

Bij de dodenherdenking (thnahto da mithe - rust van de doden) komen Suryoye vanuit heel Europa naar het Sint Ephramklooster. Iedereen neemt eten (druiven, zoetheid) mee, dat na afloop van de kerkdienst met arme mensen wordt gedeeld. Hoe meer eten je geeft, des te meer rust de doden die je herdenkt zullen vinden.

Malke vertelt ook over een ritueel vuur dat medio augustus wordt ontstoken, liefst op een heuvel. De mensen springen er vervolgens omheen en doen een wens. Dit gebruik gaat terug op het vuur, dat de moeder van de Romeinse Keizer Constantijn ontstak, toen zij in een berg afval restanten van het kruis van Jezus aantrof. Omdat dit kruis doden doet herrijzen, werd er een vuurfeest georganiseerd. Deze vuren brandden oorspronkelijk van Jeruzalem in één lijn door tot aan Constantinopel/Istanbul. Ook noemt Malke in verband met de vuren het Torros gebergte in Tur 'Abdin, het oorsprongsgebied van de Suryoye in Zuidoost Turkije.

Niet religieus, maar wel behorend tot de feestkalender is de nieuwjaarsviering op 1 april. De Suryoye trekken dan de stad uit om te barbecueën. Volgens Malke is dit gebruik duizenden jaren oud. Er zijn ook Suryoye

die nieuwjaar op 1 januari vieren en dan een zaal huren om gezamenlijk feest te vieren. Dit hangt samen met de identificatie van de betrokken Suryoye met de Assyriërs dan wel Arameeërs.

Zoals het eten belangrijk is in de rituele kalender, zo geldt dit ook voor het vasten. Suryoye vasten 25 dagen voor Kerst, 55 dagen voor Pasen, en bij hemelvaart, discipelendag en Jona. Tijdens het vasten wordt afgezien van dierlijke producten en wordt alleen groente gegeten. Het vasten geldt als fysieke en spirituele reiniging. Er mag tijdens het vasten geen ruzie worden gemaakt.

### **Eten**

Bij het eten zijn volgens Malke de natuurlijke smaak en herkomst belangrijk. Al dan niet ingemaakt is groente de basis van de traditionele keuken. Dit wordt aangevuld met druiven, vijgen, olijven, dadels, zonnepitten, noten etc. Malke benadrukt dat bomen en planten liefst van nature al in het landschap aanwezig zijn (geen plantages of kwekerijen) en druiven, vijgen, amandelen, komkommer etc. alleen op juiste moment geplukt worden. Niet alleen komt het eten bij voorkeur van eigen land, het wordt liefst ook door de eigen vrouw bereid. Men hecht aan huisgemaakte producten, die in ruime mate aanwezig zijn en klaar staan om met gasten te worden gedeeld. Een traditioneel gerecht is apreg, druivenbladeren die gevuld met rijst en rauw gehakt tot een pakketje worden gevouwen en in een grote pan worden gebraden. Olijven, tomaten en andere producten worden na de oogst verwerkt tot producten die in de winter genuttigd worden. Eens per jaar wordt ook een koe geslacht en zodanig geconserveerd, dat het vlees zonder koeling de rest van het jaar eetbaar blijft. Kippen worden wel het hele jaar door geslacht en vers gegeten.

Traditioneel bestaat het ontbijt uit thee met melk, brood, kaas en yoghurt. De lunch is een warme maaltijd, doorgaans couscous met kip, ui en knoflook, thee en zelfgemaakte zoetigheden. Het diner is als het ontbijt, maar in de zomer maken groente en fruit in belangrijke mate deel uit van het diner.

### **Sport en spel**

Oorspronkelijk bedreven alle mannen bij de Suyoye de jacht, waarbij de beste jagers een erg donkere huid en een donder paard hadden. Nu wordt in wedstrijdverband op konijn, vis en valken gejaagd, de laatste door een duif als lokvogel in te zetten.

Bij een ander behendigheidsspel dat door alle mannen van de wijk gespeeld wordt, slaat iemand met een grote stok een klein stokje weg, dat dan door de tegenpartij gevangen moet worden.

In een vergelijkbaar spelletje moet een klein stokje boven een gat in de grond worden weggeslagen met een grote stok en in één beurt worden teruggebracht.

Behendigheid wordt ook verlangd bij een vorm van knikkeren, waarbij een muntje op de grond wordt gelegd en het muntje met een opgegooide knikker geraakt moet worden.

Voor een ander spel wordt een vierkant op de grond getekend, waarna tien mannen binnen en tien mannen buiten het vierkant staan. De mannen buiten het vierkant moeten de mannen binnenin op één been achtervolgen en proberen vast te pakken. Lukt dit, dan ligt zo iemand uit het spel.

Meisjes spelen behendigheidsspelletje met dierlijke knieschijven. Die worden opgepakt door er twee vingers onder te steken, ze rond te draaien en zonder te laten vallen neer te leggen in de tijd dat een opgegooide bal in de lucht blijft. De spanning wordt geleidelijk opgevoerd door dit met twee, drie en uiteindelijk vier knieschijven tegelijk te doen.

Ook spelen meisjes met kralen in het zand. Hierbij worden de kralen met beide handen in groepjes verdeeld en moeten omstanders uiteindelijk raden, onder welke hand de kralen liggen.

Meisjes spelen ook met een kruisje van twee stokjes, waar met draden haren en ogen aan bevestigd zijn.

Bij elk spel en bij al het speelgoed werden de benodigdheden zelf gemaakt. Niets werd gekocht. Ook meubeltjes werden door de meisjes gemaakt, uit limonadedoppen die eerst op de treinrails gelegd waren. Sleutelhangers werden vervaardigd uit gesmolten plastic.

Bij het bespreken van de thema's eten en sport & spel ging het gesprek geleidelijk over van R. Malke naar Rima Lahdo. Zij voegde tot slot van het gesprek toe dat kinderen bij voorkeur worden vernoemd naar heiligen uit het Oude Testament.

### **Aantal aanwezigen/ belangstellenden**

Het Platform Aram telt zo'n 600 volwassen leden en een onbekend aantal jeugdleden.

### **Betrokken partijen**

De Suryoye gemeenschap is lokaal verenigd in Platform Aram (Suryoye en Arameeërs Enschede) en heeft ook een eigen voetbalclub FC Suryoye – Mediterraneo. De Suryoye participeren in Enschede ook in het Multicultureel Platform Enschede.

Op nationale schaal zijn de Suryoye verenigd in de Samenwerkende Provinciale Aramese Organisaties (SPA0) en de Suryoye Aramese Federatie Nederland (SAFN), internationaal door het World Council of Arameans (WCA). Daarnaast zijn in Nederland ook de Aramese Beweging voor Mensenrechten (ABM) en de Suryoye Studentenvereniging Edessa actief.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

n.v.t.

## Eigen waardering

Voor de Suryoye zijn geloof, geschiedenis en tradities nauw verbonden met hun cultuur en identiteit.

## Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

Het is de Suryoye in het gebied van herkomst eeuwenlang nagenoeg onmogelijk gemaakt hun eigen cultuur te behouden. Toch zijn zij hierin geslaagd. Bij gebrek aan vrijheid hebben de Suryoye net als hier hun cultuur mondeling moeten overdragen. Opvallend is dat zij bij ontstentenis van een steeds aanwezige vijanden juist als diasporagemeenschap onderling verdeeld raakten. Voor de toekomst is het de vraag welke krachten overwinnen; die van de verdeeldheid of van de gemeenschapszin; die van de eigen cultuur of die van de omringende Nederlandse samenleving. De verdeeldheid is echter meer een probleem van de oudere generatie.

## Publiciteit

De Suryoye gemeenschap treedt niet op de voorgrond en de mensen hebben vooral veel onderlinge (familie)contacten. In 2000 werd evenwel een expositie over de Suryoye georganiseerd in Museum Jannink. Het Sint Ephramklooster werkte hier aan mee en patriarch Julius Çiçek opende de expositie.

# Categorie Rituelen.

## Paasvuur Tweekelo.

### Vereniging Behoud Tweekelo.

#### Naam

*Paasvuur Tweekelo*

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Vereniging Behoud Tweekelo*

*www.tweekelo.nl*

*Marion Roerink, secretaris*

#### Tijdstip en locatie

Eerste Paasdag om 20.30 op de es bij de Johanneskerk aan de Tweekelerweg te Enschede.

#### Beschrijving

Op Eerste Paasdag organiseert de Vereniging Behoud Tweekelo samen met de Buurtkring Tweekelo het jaarlijkse Paasvuur bij de Johanneskerk aan de Tweekelerweg in Enschede.

Dit Paasvuur wordt om 20.30 ontstoken door de oudste inwoner van Tweekelo. De afgelopen 5 jaar werd deze inwoner geassisteerd door de burgemeester van Enschede. Ook de vele aanwezige kinderen helpen met hun fakkels het vuur aan te steken.

In 2013 is het Paasvuur van Tweekelo op zondag 31 maart om 20.30 ontstoken. In het voorafgaande half uur lopen mensen al in groten getale naar de es aan de Tweekelerweg, waar ook tal van auto's geparkeerd staan. De vele aanwezige kinderen rennen bij het vallen van de avond opgetogen rond en spelen riddertje met hun als zwaard dienende fakkel.

De omroeper heet de toegestroomde menigte klokslag 20.30 welkom bij dit traditionele paasvuur, dat is opgebouwd door de lokale gemeenschap van Tweekelo.



Hij meldt dat mevrouw Rikie Roerink als een van de oudste inwoners van Tweekelo de boake zal aansteken, met assistentie van de burgemeester van Enschede, Peter den Oudsten, en van de oud-boakenmeester Bertus Wesseler.

Vanaf de rand van de es komen zij gedrieën met een brandende fakkel aangelopen. De menigte wijkt en er ontstaat een dubbele haag van mensen, waardoor de fakkeldragers zich statig een weg banen naar de hoog opgetaste berg snoeihout. Eenmaal daar aangekomen vat de boake direct vlam. Menig kleine durfal gooit zijn eveneens net ontstoken fakkel tegen de boake, die daarmee op meerdere plaatsen tegelijk ontvlamt. Andere kinderen kijken direct vol ontzag naar het vuur en laten de fakkel graag aan vader of moeder over. Voor de veiligheid houden in lichtgevende hesjes gestoken mannen de kinderen in de directe nabijheid van het vuur goed in de gaten.

De in een halve cirkel opgestelde menigte warmt zich aan het hoog opblaiend vuur, dat in oranjerode tinten prachtig afsteekt tegen de blauwzwarte hemel. Mobieltjes en camera's flitsen onophoudelijk. Hoe warmer het vuur wordt, des te verder gaan de mensen van dit vuur af staan. Even warm worden door een paar stappen binnen de cirkel te zetten is lekker, maar dat kan niemand lang volhouden. De menigte staart gefascineerd in de vlammen. Hun gesprekken worden soms overstemd door het hoog opblaiende vuur, dat met lange tongen naar de hemel reikt als een deel van de boake met luid geweld instort. Ook de achtergrondmuziek, die zacht klinkt vanuit speakers die bij een bouwkeet aan de rand van de es staan opgesteld, is bij het vuur niet hoorbaar. Als de vuurberg geleidelijk roder kleurt, gaat het luide knetteren van brandende takken over in een sfeervol zacht knapperen. Ook de gesprekken lijken te verstommen en er ontstaat een bijna gewijde sfeer, waarin bezoekers nog graag even blijven hangen, voor ze na een uur aanwezig te zijn geweest geleidelijk huiswaarts keren.

Bij het verlaten van de es kijken zij nog even om naar de steeds roder wordende vuurberg en de hoge zwarte pluim, die oplost in de blauwzwarte hemel. Het vuur dooft daarna heel langzaam uit en zal de hele nacht en volgende dag blijven nagloeien.

## Geschiedenis

De Vereniging behoud Tweekelo (VBT) organiseert al bijna 20 jaar het Paasvuur op de Tweekelerweg. In voorgaande jaren organiseerden de diverse noaberschappen elk hun eigen Paasvuur, maar toen de noaberschappen verwaterden, is de vereniging één groot Paasvuur voor de hele gemeenschap van Tweekelo gaan organiseren. Het mobiliseren van gemeenschapszin en daarmee het ontstaan van het Paasvuur maakte deel uit van een streven om Tweekelo te beschermen tegen de oprukkende stad.

## Historische achtergrond

De bewoners van Tweekelo waren traditioneel verenigd in noaberschappen en maakten gezamenlijk ook deel uit van de Buurtkring Tweekelo. "De Buurtkring Tweekelo bestaat al 100 jaar," zegt Marion Roerink. "Net als in Usselo of Boekelo was de Buurtkring een organisatie van boeren, die gezamenlijk landbouwmachines inkocht. De Buurtkring bestaat nog altijd en de betrokkenen zijn (van oorsprong) boeren. Doeners dus en geen denkers. Dit werd een probleem toen de vuilstort Twence in Tweekelo werd aangelegd en mensen van hun land moesten. Toen ontstond er behoefte aan mensen, die met overheden konden overleggen en is vanuit de Buurtkring de Vereniging Behoud Tweekelo opgericht. De Buurtkring met uitsluitend mannelijke leden en de VBT met geschoolde en ook vrouwelijke leden bestaan nu naast elkaar en hebben onderling veel contact."

De buurschap Tweekelo ligt grotendeels in Enschede, maar voor een klein deel ook in Hengelo. De omstreden afvalverwerker Twence ligt bijvoorbeeld aan de Boldershoekweg 51 in Hengelo. “Beide gemeenten onderhielden weinig contacten met elkaar als het om Tweekelo ging. Het is nog steeds zo, dat de buurschap in Enschede meer wordt gewaardeerd, dan in Hengelo. Het Hengelose deel is ook lelijker, meer aangetast door bedrijven en industrie. De vereniging onderhoudt contacten met beide gemeenten en legt waar nodig verbindingen. Als bewoners ervaren we Tweekelo als een fraai voorbeeld van een rustiek Twents coulissenlandschap, maar als steeds een stuk van de taart wordt afgesneden, dan is Tweekelo straks niet meer als zodanig herkenbaar. Er zijn in het agrarisch ogende Tweekelo ook nog maar vijf boeren, al hebben die wel veel land. Het Paasvuur wordt georganiseerd, omdat het de bewoners samenbindt. Het wordt goed bezocht en brengt bewoners van Tweekelo tot samenwerking op meerdere terreinen. Dit alles draagt bij aan het behoud van Tweekelo.”

### Aantal aanwezigen/ belangstellenden

Het Paasvuur van Tweekelo wordt door vele honderden mensen bezocht. Dit zijn lang niet alleen de bewoners van Tweekelo; ook mensen uit aanpalende wijken in Hengelo en Enschede komen op het Paasvuur af. Hoewel iedereen welkom is, hebben de bewoners van Tweekelo zich aangepast aan de populariteit van het Tweekelose Paasvuur bij niet-buurtgenoten. “Bezoekers kwamen hier om gratis te drinken zonder iets in de melkbus te doen. Nu drinken we na afloop bij de houten kraam samen een glas, maar dat doen we onderling, als de bezoekers van buiten vertrokken zijn. We willen geen Bentelo-achtige tafereelen hier, waar het Paasvuur meer op een zomerfeest lijkt,” aldus Roerink.

### Betrokken partijen

De organisatie van het Paasvuur ligt bij de Vereniging, de opbouw bij de mannen van de Buurkring, en de catering na afloop in de bouwkeet wordt verzorgd door de dames van de Vereniging.

“De eigenaar van het familiebedrijf, dat gratis materieel en personeel voor de op- en afbouw van de Paasboake ter beschikking stelt, zit ook bij de vrijwillige brandweer. De brandweer van Enschede ziet er op toe dat watertanks en branddekens bij het Paasvuur aanwezig zijn, maar omdat de brandweer in feite steeds aanwezig is, is dit altijd in orde,” zegt Roerink.

### Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De kosten van het organiseren van het Paasvuur worden opgebracht uit lidmaatschapsgelden, vrije giften en het verkopen van fakkels. Als het Paasvuur brandt, gaat iemand van de organisatie met een melkbus of plastic emmer rond, waar het publiek vrijwillig een donatie in kan doen. Kinderen kunnen op de avond van het Paasvuur tussen 20.15 en 20.30 voor € 1,00 een fakkel kopen bij de keet op het terrein. Uit veiligheidsoverwegingen mogen kinderen tot 8 jaar hun fakkel alleen onder toezicht van een ouder aanschaffen. Met Twence is overeengekomen, dat de vuilverbranding het afval van het Paasvuur gratis verwerkt.

## Eigen waardering

Het Paasvuur was bedoeld om de gemeenschapszin onder de bewoners van Tweekelo te bevorderen en daarmee Tweekelo te wapenen tegen de oprukkende urbanisatie. De concrete aanleiding voor het ontstaan van dit Paasvuur was de komst van vuilverbranding Twence aan de Boldershoek. Dit is goed gelukt waar het de bevordering van de gemeenschapszin betreft. “Voor uitgezwermde familieleden is het Paasvuur aanleiding om terug te keren naar Tweekelo voor een familiereünie”, aldus Roerink. De verstedelijking stakte omdat economie en bevolking stagneren. Als de bevolking gaat krimpen wordt het twijfelachtig of er nog grote punten uit de Tweekelose taart gesneden zullen worden.

## Instandhouding erfgoed

Voor het organiseren van het Paasvuur is een draaiboek opgesteld. In februari is het vooroverleg dat dient om het draaiboek nog eens door te lopen. Enkele weken voor Pasen worden de buurtbewoners uitgenodigd om hun snoeihout aan te leveren, dan wel tegen betaling te laten ophalen. De betaling is een vrije gift. Vrijwilligers van de Buurtkring Tweekelo halen met trekkers en wagens snoeihout op en tasten het met een kraan op tot een forse Paasboake. De Boakemeester coördineert de opbouw van de boake. Het vergt twee zaterdagen om het hout te vergaren en op te tasten, inclusief de dag voor Paaszondag. Ook door de week wordt 's avonds doorgewerkt aan de opbouw van de houtbult. Naast de boakemeester is er vanuit het verenigingsbestuur een toezichthouder aanwezig, die in bezit is van een BHV diploma. Ook het particuliere bedrijf, dat gratis zwaar materieel en personeel beschikbaar stelt om de boake op te bouwen, beschikt over BHV geschoolde krachten. Vooraf wordt toegezien op het goed afzetten van paasvuur- en parkeerterrein, zodat brandweer en ambulance snel ter plaatse kunnen zijn als het misgaat. Waar het de instandhouding van de traditie betreft, is er enige discussie over het gebruik van de geluidsinstallatie. Sommigen willen muziek

bij het Paasvuur, voor anderen is de geluidsinstallatie er alleen om de oudste bewoner en burgemeester aan te kondigen. Voor deze groep is muziek onnodig of zelfs ongewenst, omdat het de sfeer verandert. Nadat de Paasboake is afgebrand, moet de rommel van de grondeigenaar of gebruiker worden verwijderd. Omdat de boake nog lang doorsmeult, duurt het een week voor alles weg is. Dit wordt door hetzelfde bedrijf gedaan, als dat de opbouw verzorgt. De asresten worden verwerkt door Twence.

Erfgoed valt voor de Vereniging Behoud Tweekelo samen met heel landelijk Tweekelo, niet alleen met het Paasvuur. De vereniging organiseert naast het paasvuur ook andere activiteiten. Zo wordt elk jaar samen met de Buurtkring Tweekelo iets ondernomen. Vaak gaat het om een wandeling, maar als er iets nieuws in de omgeving gekomen is, zoals de schaatsbaan in Enschede of een net geopend bedrijf, dan wordt dat bezocht. Ook houdt men elk jaar een nieuwjaarsborrel. Roerink: “Vroeger werd dit ‘nieuwjaar winnen’ of ‘rondgaan’ genoemd. Op nieuwjaarsdag gingen de mannen alle adressen af, waar de vrouwen hen opwachtten. In Tweekelo is dat nu verdwenen, omdat twee gezinnen niet meer meewerkten. Wellicht bestaat het in Usselo nog wel.” De activiteiten van de vereniging worden door de bewoners goed bezocht en dragen net als het jaarlijkse Paasvuur bij aan de gemeenschapszin en aan het streven om Tweekelo zowel te behouden als te ontwikkelen.

De vuilstortplaats van Twence is niet meer actief en is inmiddels een groen gebied met wandelpaden geworden, maar de afvalverwerkende fabriek Twence staat er nog. Toch blijven de bewoners actief om Tweekelo te verfraaien. Via de Stichting Stawel heeft de VBT korte lijnen met de gemeente. Deze stichting behartigt belangen van boeren zoals het gezamenlijk onderhoud van landbouwmachines en ontvangt subsidie van de gemeente Enschede. Omdat de zogenaamde groene en blauwe diensten bij boeren zijn neergelegd en zij daar ook subsidie voor krijgen, kon een

plan opgesteld worden om oude beken te herstellen en nieuwe retentiegebieden voor overtollig water aan te leggen. Ook zijn door de bewoners wandelpaden aangelegd, zodat grote, aaneengesloten landbouwpercelen voor recreanten ontsloten werden. Hiervoor heeft de VBT de Stiewelpadencommissie ingesteld. In de praktijk blijkt het met vrijwilligers goed te doen om wandelpaden aan te leggen, maar het onderhoud is moeilijker. Daarom werd samengewerkt met landbouwleerlingen van het AOC, maar ook dat bleek te lastig. Nu werkt de VBT samen met de Regio Twente, die ook zorgdraagt voor het onderhoud van 't Rutbeek. In Regio Twente heeft Enschede een sterkere positie dan Hengelo. Dat komt de bewoners van Tweekelo goed uit, want in Enschede heeft men meer oog voor het recreatieve en toeristische belang van een fraai buitengebied.

“We moeten als VBT niet alles tegen willen houden, maar we moeten duidelijk maken dat Tweekelo nog maar een beperkt oppervlak heeft. Dat kleine gebied heeft essen, houtwallen en beeklopen, die de ruimte moeten hebben wil Tweekelo als coulissenlandschap herkenbaar blijven. Als het landschap verkruimelt, is Tweekelo weg. In de loop van de jaren is al veel buitengebied bij Enschede en Hengelo verdwenen. Die ontwikkeling willen we zo ombuigen, dat stad en buitengebied er allebei op vooruit gaan. We moeten Tweekelo promoten als een oud cultuurlandschap, dat ook een recreatiegebied is voor de beide steden. Nu geldt Tweekelo planologisch niet als ‘buitengebied’, maar als ‘stadsrand’ en dan mogen gemeenten heel veel. Dat moet veranderen in de bestemmingsplannen,” aldus Roerink.

## Ervaren knelpunten

Volgens Roerink zijn er hooguit praktische problemen, maar geen knelpunten bij het in stand houden van het Paasvuur. De opbouw van de Paasboake vindt bijvoorbeeld vaak op dezelfde zaterdag plaats als de Enschedese Triatlon. Dan worden er wegen voor het loopparcours afgezet, terwijl tegelijk de trekkers met hout voor het Paasvuur rondrijden. Via de evenementenvergunning wordt afgestemd wanneer welke wegen afgesloten zijn. Dit is lastig voor vrijwilligers die niet altijd alle details kennen. Het is vooral een kwestie van afstemmen met de organisatoren van de Triatlon. “Pasen verschuift elk jaar, dus wij moeten ons aanpassen en kunnen geen andere datum kiezen. De organisatoren van de Triatlon hebben het zelf in de hand, welke datum zij kiezen”, meent Roerink.

Ook waar het andere activiteiten van de VBT betreft, wordt met een beroep op de gemeenschapszin altijd wel een oplossing gevonden. “Een oproep voor vrijwilligers lukt hier altijd, want mensen vinden het leuk om samen iets te doen en na afloop een feestje te vieren. Zo sluiten we de werkzaamheden in de zomer graag af met een BBQ,” zegt Roerink. “Het goed invullen van bestuursfuncties is lastiger. Om te voorkomen dat er meer taartpunten van Tweekelo worden afgesneden, moeten bestuurders veel stukken lezen en met twee gemeenten onderhandelen. Dat is niet veel mensen gegeven, zeker niet voor een periode van 8 jaar. Die tijd heb je wel nodig om dossierkennis op te bouwen, te weten hoe de hazen lopen, en continuïteit en kwaliteit in de VBT vast te houden.” Het blijkt extra lastig om door de jaren heen twee besturen met ieder vijf mensen op sterkte te houden. “Dan komen telkens dezelfde namen langs als er nieuwe bestuursleden gezocht moeten worden. Iedereen is wel een keer aan de beurt geweest. Er wordt gesproken over een eventuele fusie van de Buurtkring met de VBT, maar de Buurtkring moet herkenbaar blijven.” Bij het zoeken naar erkenning voor Tweekelo als cultuurlandschap, recreatiegebied en buitengebied in plaats van ‘stadsrand’ blijft



het lastig dat het grondgebied is verdeeld over Enschede en Hengelo. “Hengelo heeft met Oele en Twickel prachtige buitengebieden, maar beweert desondanks dat het geen buitengebied heeft. Hengelo voelt zich opgesloten binnen de eigen grens, terwijl Enschede wel oog voor onze visie heeft. Dit maakt het lastig om met beide gemeenten iets af te stemmen, ook bij praktische zaken als het deels afsluiten van de wegen. We hebben last van sluijverkeer, maar willen het bestemmingsverkeer niet hinderen. Enschede werkt mee om sommige wegen voor vrachtverkeer af te sluiten, maar Hengelo niet. Dat is lastig werken,” betoogt Roerink.

## Publiciteit

De Vereniging Behoud Tweekelo heeft een uitgebreide website, waar behalve het Paasvuur nog veel meer informatie over Tweekelo, de vereniging en de ontwikkelde activiteiten wordt gegeven.

Het Paasvuur van Tweekelo is één van de gemiddeld twaalf vuren, die jaarlijks in Enschede ontstoken worden. De lokale bevolking is op de hoogte en hoeft niet te worden geïnformeerd. Wel wordt in de lokale editie van de Twentsche Courant Tubantia en door RTV Oost steeds melding van de Paasvuren gemaakt. Als de gemeente de vergunning heeft afgegeven, maken de media bekend welk vuur waar en hoe laat wordt ontstoken. Ook websites met tips over het uitgaansleven in Twente vermelden dit.

In 2013 kregen de Paasvuren extra veel aandacht, toen vanwege een aanhoudende droogte ‘Code Oranje’ was afgekondigd en een deel van de Paasvuren in Oost-Nederland moest worden afgelast.

De VBT nodigt elk jaar de raadsleden van Enschede en Hengelo uit om het Paasvuur bij te wonen. De aanwezigheid van burgemeester Den Oudsten levert steeds een fotomoment en veel publiciteit op.

# Categorie Rituelen.

## Palmpasen Lonneker.

### Vereniging Koninginnedag Lonneker.

#### Naam

*Palmpasen Lonneker.*

#### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Vereniging Koninginnedag Lonneker*

*www.vkl-lonneker.nl*

*info@vkl-lonneker.nl*

*Arie de Haan*

#### Tijdstip en locatie

De optocht ter gelegenheid van Palmpasen vindt plaats op de zondag voor Pasen. De stoet vertrekt op Palmzondag om 14.30 vanaf het schoolplein van de St. Liduïnaschool in Lonneker.

#### Beschrijving

Met Palmpasen wordt herdacht dat Jezus op een ezel Jeruzalem binnenreed en door zijn volgelingen werd toegezwaaid met palmtakken. Het feest wordt op de zondag voor Pasen gevierd. Kenmerkend voor Palmpasen is de optocht door het dorp, waarbij kleine kinderen of hun ouders palmpaasstocken dragen. De optocht wordt georganiseerd door de Vereniging Koninginnedag Lonneker. De vereniging bestaat al sinds 1918 en bijna iedereen is lid. De VKL organiseert bijna alle feesten in het dorp en werkt samen met de muziekvereniging Excelsior. Arie de Haan is ruim 80 jaar en woont al zijn hele leven in Lonneker. Hij is voor de bewoners en voor



de Stichting Historische Sociëteit Enschede – Lonneker dé autoriteit op het gebied van Lonneker tradities, Palmpassen en Pasen.

### **Optocht**

De meegedragen palmpaasstokken verwijzen naar de intocht van Jezus, maar lopen in hun symboliek ook vooruit op Pasen. Voorafgaand aan de optocht worden de stokken om 14.00 op het schoolplein van de St. Liduïnaschool beoordeeld door de jury. Een kwartier daarvoor stroomt het plein al vol met kleine kinderen en hun (groot)ouders. Als de kinderen het plein betreden nemen zij de stok even van hun begeleiders over, laten zich trots fotograferen en hun stok beoordelen, rennen naar een vriendje of vriendinnetje en laten de paasstok bij de ouders achter. Om 14.30 uur trekt de stoet kinderen en ouders achter de muziek van Excelsior aan door de straten van Lonneker. Volgens De Haan wordt het liedje 'palm palm poasn' gespeeld, alsook het Twentse volkslied. Zowel kinderen als ouders zingen: 'Palm- palm poasn, Loat de koekoek roaschen, Loat de kievit zingen, Dan krieg wie'j lekkere dingen.' Rekening houdend met de kinderen, die hooguit 6 - 7 jaar zijn, is de afstand van de optocht kort. Ook mogen de palmpaasstokken niet te zwaar zijn. In de praktijk dragen de ouders de stokken. Na afloop van de rondgang vindt de prijsuitreiking plaats.

### **Prijsuitreiking**

De Palmpaasstokken worden gekeurd door een driehoofdige jury onder leiding van De Haan. Met het aantekenboekje in de hand en elke stok nauwkeurig inspecterend, komt de jury tot een oordeel. Het uiterlijk van de palmpaasstok kan in Twente per gemeente verschillen en de stok moet aan specifieke eisen voldoen, om voor een 'echte' Palmpaasstok uit Lonneker door te kunnen gaan. De beoordeling geschiedt op grond van authenticiteit. De Haan relateert dit wel, want oorspronkelijke elementen als Taxus (inmiddels beschermd), echte eitjes (mag niet meer) en suikereitjes (niet meer verkrijgbaar) kunnen geen deel uitmaken van de Lonneker stok. In

2012 was er iemand die een stok met snoep in plaats van eitjes versierd had en hiervoor een prijs voor originaliteit kreeg. "In principe krijgt elk kind een prijsje, vaak een chocolade ei of een sinaasappel," aldus De Haan.

### **Betekenis**

De palmpaasstok wordt speciaal voor Palmpassen gemaakt en bestaat uit twee stokken, die een kruis vormen. Kruis en attributen hebben elk een vaste betekenis, die verwijzen naar de Paasweek:

- Palmtakje (doorgaans een alternatief soort groen): de intocht van Jezus in Jeruzalem (Palmzondag).
- Brood: werd door Jezus gebroken en verdeeld bij het laatste avondmaal (Witte Donderdag).
- Haantje: kraaide drie keer nadat Petrus drie keer zei Jezus niet te kennen (Goede Vrijdag).
- Kruis: het sterven van Jezus (Goede Vrijdag).
- Eieren: teken van nieuw leven (Paaszondag).

### **Kenmerken**

In Twente bestaan verschillende modellen van een palmpaasstok. Volgens Arie de Haan heeft een stok in Lonneker en omgeving de volgende kenmerken:

- Hout: dit moet van de bast ontdaan zijn. Tussen hout en bast zouden immers 'boze geesten' huizen.
- Stok: 80 - 100 cm, met op één derde van boven vier zijtakken en bovenop een punt.
- Groen: vroeger werd Taxus Baccata om de stok gebonden, nu Buxus of het groen van de bosbes.

- Kleuren: het papier voor stok en vlaggetjes heeft liefst de kleuren van Pasen, c.q. die van het altaar.
- Brood: op het groen rust een broodrad van gevlochten deeg. Het brood is liefst zelfgebakken.
- Fruit: een paradijsappel (peties-appel), goudrenet of sinaasappel komt boven het broodrad.
- Haantje: boven de appel zit 'nen kuukelhaans' en op de vier zijtakken kleine haantjes; één voor elke windrichting. De grote haan draagt soms jongen op zijn rug, maar moet als één geheel gebakken zijn.
- Lekkernijen: dit zijn tegenwoordig pinda's, rozijnen, vijgen, ulevellen, ijsbonbons of krakelingen (het symbool van de Heilige Drie-eenheid), die aan touw tot slingers geregen worden.

### **Geschiedenis en historische achtergrond**

Met Palmpasen wordt herdacht dat Jezus op een ezel Jeruzalem binnenreed en door zijn volgelingen werd toegezwaid met palmtakken. Het feest wordt op de zondag voor Pasen gevierd. De specifieke vorm waarin Palmpasen in Lonneker gestalte krijgt, stoelt volgens De Haan op traditie. "Ik heb altijd in Lonneker gewoond en zo is het altijd gegaan." Zijn kennis over Palmpasen ontleent Arie de Haan deels aan zijn ervaring, maar hij verwijst ook naar een 'oud, zeldzaam' boekje van Gerard Vloedveld, 'Palmpasen in Twente - Ne Gapse Geschriften'. In dit boek uit 1980 geeft Vloedveld met tekeningen en beschrijvingen aan, hoe de palmpaasstok er traditioneel uitzag in Almelo, Rijssen, Borne, Hengelo en Enschede. Vloedveld deed eveneens onderzoek in andere gemeenten zoals Tubbergen, maar zelfs de oudste inwoners konden hem niet de gevraagde informatie geven. Er werd vroeger niet veel aan gedaan of men maakte zich er niet druk om, aldus de auteur. Desondanks weet De Haan exact hoe een traditionele palmpaasstok van Lonneker er uit moet zien.

### **Aantal aanwezigen/ belangstellenden**

Ondanks felle kou en afgelastingen elders liepen in Lonneker honderden mensen in de optocht mee.

### **Betrokken partijen**

Als gezegd is bijna iedereen in Lonneker lid van de Vereniging Koninginnedag Lonneker en werkt deze vereniging nauw samen met Excelsior. Bij de optocht zet de politie enkele straten af en rijdt hun auto voor de stoet uit. De Haan: "De relatie met de gemeente is prima. Ze weten wat ze aan ons hebben. We kunnen goed organiseren en het gaat nooit mis. Daarom krijgen we altijd een vergunning, of het nu voor de Palmpaasoptocht is of voor het paasvuur. Er wordt nooit moeilijk over gedaan."

### **Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten**

De Vereniging Koninginnedag Lonneker ontvangt geen subsidie en werft geen sponsoren. Bijna alle inwoners zijn lid en betalen contributie. Dat is voldoende om activiteiten te organiseren en elke kind bij Palmpasen een kleinigheid te geven.

### **Eigen waardering**

Arie de Haan: "Het is traditie hier. De hechte gemeenschapsband en de tradities versterken elkaar."

## **Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten**

De palmpaasoptocht is populair en de Vereniging Koninginnedag Lonneker houdt de gemeenschap bijeen. De Haan: “We doen de dingen hier zoals het altijd ging. Iedereen doet mee en dat gaat goed.”

## **Publiciteit**

De palmpaasoptocht wordt gedragen door de bevolking van Lonneker en iedereen is op de hoogte. De lokale editie van de Tubantia en diverse websites met uitgaanstips maken melding van de optocht. De Vereniging Koninginnedag Lonneker heeft een website: [www.vkl-lonneker.nl](http://www.vkl-lonneker.nl)

# Categorie Sport.

## Batavierenrace.

### Naam evenement

**Batavierenrace**

### Gegevens erfgoedgemeenschap

**Organisatiecommissie Enschede**

**Bastille 334**

**Postbus 217**

**7500 AE Enschede**

**053 – 4893787**

**enschede@batavierenrace.nl**

**Leon Schipper, voorzitter Organisatiecommissie 41e Batavierenrace**

### Tijdstip en locatie

De Batavierenrace vindt elk jaar in het laatste weekend van april plaats, in de nacht van vrijdag op zaterdag. De editie van 2013 werd gelopen op 27 april 2013 en ging van het Sportcentrum van de Radboud Universiteit Nijmegen naar het Campusterrein van de Universiteit Twente in Enschede.

### Beschrijving

De Batavierenrace is een estafetteloop over 175 kilometer, waarbij lopers van een team elkaar over 25 etappes aflossen en de teams

onderling de strijd aangaan. De 'BATA' vindt elk jaar in het laatste weekend van april plaats, in de nacht van vrijdag op zaterdag. Het parcours loopt van de Radboud Universiteit Nijmegen naar de Universiteit Twente in Enschede en duurt zo'n 18 uur. De editie van 2013 startte bij het Sportcentrum van de RUN, waarna de lopers in het donker hun weg vervolgden door Duitsland, de Achterhoek en Twente om bij de campus van de UT te finishen. De Batavierenrace geldt als grootste estafetteloop ter wereld. Na de wedstrijd volgt het Batavierenfeest, dat altijd op de Campus van de UT gevierd wordt. Dit evenement is het grootste studentenfeest van Nederland. De meeste deelnemers alsook een groot deel van de organisatoren zijn studenten van universiteiten en HBO instellingen. Zij komen vooral uit de 12 universiteitssteden die Nederland telt, maar teams uit andere Europese universiteitssteden doen ook mee. Om de competitie tussen de universiteiten aan te wakkeren, is naast het algemene klassement ook een competitie opgezet om de beste teams van universiteiten tegen elkaar te laten lopen. De competitie wordt sinds 2007 door de Studenten Sport Nederland (SSN) erkend



als Nationaal Studenten Kampioenschap. Naast studenten doen ook professionele lopers mee, die de BATA als serieuze training zien en een goede tijd willen neerzetten.

## Geschiedenis

De Batavierenrace wordt gelopen vanaf 1973, dus in 2013 vond de 41 editie plaats. Het evenement geniet steeds meer landelijke en internationale bekendheid. Er staan zelfs meer dan 100 teams (2000 mensen) op de reservelijst. De allereerste Batavierenrace volgde de route van de Batavieren, wat betekende dat de deelnemers van Nijmegen naar Rotterdam liepen. Dit bleek in de praktijk meer een soort hindernisrace te zijn, want de lopers moesten te vaak een pontje pakken om echt goed door te kunnen lopen. Bij de eerstvolgende keer werd Enschede de eindbestemming en sindsdien zijn beide universiteitssteden bij dit evenement blijven samenwerken. De naam Batavierenrace bleef ondanks de veranderde bestemming ongewijzigd. Het vertrekpunt is Nijmegen en het eindpunt is Enschede, waar ook het eindfeest altijd gehouden wordt. Sinds 2007 wordt de Batavierenrace door de SSN als Nationaal Studenten Kampioenschap erkend. Vanaf 2013 wordt onder de noemer BATA 4 Life met het Koningin Wilhelmina Kanterfonds (KWF) samengewerkt.

## Aantal aanwezigen/ belangstellenden

Het evenement telt 8.500 deelnemers ofwel 350 teams en zit daarmee aan de top van zijn logistieke mogelijkheden. Ruim 100 teams ofwel 2.000 hardlopers staan op de reservelijst. Het eindfeest op de UT wordt door 11.000 – 14.000 mensen bijgewoond.

De organisatiecommissie bestaat uit 10 studenten, die een jaar lang full time met de organisatie van de race belast zijn. Naast deze organisatiecommissie (ook wel het bestuur genoemd) zijn er 60 tot 80 vaste medewerkers, die verdeeld over 9 commissies ook het hele jaar full time met voorbereidingen bezig zijn. Tijdens het loopweekend schaaft deze organisatie op naar zo'n 600 mensen.

Ook logistiek is de Batavierenrace een grote operatie, waarvoor 350 busjes, honderden motoren en tientallen vrijwillige artsen ingeschakeld worden. De busjes worden in een wijde kring rond Enschede en Nijmegen ingehuurd, tot aan Amsterdam toe. In grote delen van Nederland zijn dat weekend geen busjes meer te huren.

## Betrokken partijen

De Batavierenrace is een estafette-loop voor en door studenten. Verdeeld naar studierichtingen gaf de editie van 2013 het volgende beeld. 52% van alle lopers volgt een technische studie. Met 27% zijn ook studenten geneeskunde sterk aanwezig, terwijl economiestudenten met 13% de derde plaats innemen. De resterende 8% vertegenwoordigt studenten uit alle andere studierichtingen. Lang niet alle lopers komen uit Nijmegen of Enschede, maar met 1.785, respectievelijk 2.040 mensen leveren die steden wel de meeste deelnemers. Studentensteden die volgen zijn achtereenvolgens Groningen (935), Eindhoven (850), Utrecht (595), Amsterdam en Maastricht (beide 510), Wageningen (340), Rotterdam, Delft en Tilburg (met alle drie 255 deelnemers) en Leiden (170).

Er wordt met veel partijen samengewerkt. Met het KWF is de meerjarige sponsorcampagne BATA 4 Life opgezet. Men werkt ook samen met Enschede Promotie, die onder meer de vergunning regelt.

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

De organisatie van de Batavierenrace werft zelf sponsoren. Met brochures en andere middelen wijst men er op, dat de race uitgelezen mogelijkheden biedt om de naamsbekendheid te vergroten of een specifieke doelgroep te bereiken. De organisatie biedt sponsoren een scala aan mogelijkheden. De voornaamste sponsoren zijn Studenten Uitzendbureau SUSA, relatiebureau E-matching, Eurosport Borne en technische bedrijven als Demcon en VDLetg. Het universiteitsfonds van de UT

int de gelden voor Bata 4 Life. In het jaarlijkse deelnemersboekje wordt een overzicht van alle sponsors gegeven.

#### Eigen waardering

De Batavierenrace is volgens de organisatoren de grootste estafetteloop ter wereld. De BATA leeft in de harten van talloze studenten en oud-studenten. Vele lopers doen meermaals aan het evenement mee. Daarna wordt het een speciale herinnering, die het hele verdere leven gekoesterd wordt. Voor de organisatoren geldt dat het opzetten van een dergelijk evenement bijdraagt aan hun persoonlijke groei. De opgedane ervaring – samenwerken, plannen, contacten leggen, doelgericht werken – kan elders worden toegepast en verhoogt de marktwaarde als men de arbeidsmarkt betreedt. De BATA truien en jacks, die organisatoren van de race dragen, worden als herinnering en kwaliteitskeurmerk gekoesterd en liefst nog jaren gedragen. Hoewel de Batavierenrace in Nijmegen zijn oorsprong heeft, leeft het in Enschede meer. Niet alleen vindt hier het eindfeest plaats, maar ook de organisatie is in Enschede gevestigd en het aantal deelnemers uit Enschede is altijd groter, dan uit Nijmegen.

### Instandhouding erfgoed

De Batavierenrace kent een bestuur (organisatiecommissie) van 10 studenten, die een jaar lang met de organisatie van de race belast zijn. Omdat het een jaar duurt voor iemand de organisatie onder de knie heeft, was het tot 2012 gebruikelijk dat studenten twee jaar achtereen de organisatie van het evenement verzorgden en hun studie daarvoor onderbraken. Met het huidige studieregime kan dat niet meer en is het bestuurswerk (c.q. de studieonderbreking) tot één jaar teruggebracht. Naast dit bestuur zijn er 60 – 80 vaste medewerkers, die verdeeld over 9 commissies ook het hele jaar met de voorbereidingen bezig zijn. Tijdens het loopweekend schaaft de organisatie op naar zo'n 600 mensen.

### Ervaren knelpunten

De organisatie betwijfelde of studenten, die het voorgaande jaar niet bij de BATA betrokken waren, dit evenement in één keer goed zouden kunnen organiseren. Doordat de tientallen vrijwilligers in de subcommissies en het overkoepelende bestuur ervaring meebrengen en de continuïteit waarborgen, bleek deze vrees ongegrond.

Het grootste knelpunt ligt in de populariteit van het evenement, dat met de huidige omvang aan zijn logistieke plafond zit en niet meer kan groeien.

### Publiciteit

In 2013 is de race op 27 april gelopen, wat publicitair nadelig was, omdat alle media vooruitblikten op de aanstaande troonswisseling van 30 april. Zeker omdat met Bata 4 Life voor het eerst met het KWF werd opgetrokken, was dit jammer.





# Categorie Sport.

## Military Boekelo - Enschede

### Naam

*Military Boekelo - Enschede*

### Gegevens erfgoedgemeenschap

*Stichting CCI Boekelo*

*Postbus 535*

*7500 AM Enschede*

*053 – 4282831*

*www.military-boekelo.nl*

*r.zandstra@military-boekelo.nl*

*Robert Zandstra, bestuursvoorzitter*

### Tijdstip en locatie

De Military Boekelo-Enschede vindt jaarlijks plaats in het tweede weekend van oktober. In 2014 zal dat zijn van 9 – 12 oktober. Het hoofdterrein van de Military is de Broekmaatweg in Usselo.

### Beschrijving

Kernvoorden voor de Military Boekelo-Enschede zijn topsport, business en pleasure. De Military is één van de grootste hippische topsportevenementen van Nederland en geldt tevens als één van de beste Military's ter wereld. Uit de hele wereld komen topruiters in het tweede weekend van oktober naar Boekelo om aan de wedstrijd deel te nemen. Ook bezoekers komen uit binnen- en buitenland. Naast sportliefhebbers zijn dit ook zakenlieden, politici en bestuurders. De sponsors van de Military ontvangen gezamenlijk meer dan 20.000 relaties. Voorafgaande aan de Military wordt de Business Week gehouden, die 4.000 congresgangers en 30 bijeenkomsten en symposia telt. Om de Military tot een succes te maken, zijn ruim 1.400 vrijwilligers en medewerkers bij dit evenement actief.



### **Topsport**

Met een keur aan internationale topruiters en een technisch hoogstaand parcours dwars door het Twentse landschap behoort de Military Boekelo–Enschede tot de wereldtop. De Military is een samengestelde wedstrijd, waarbij ruiters op diverse onderdelen de strijd met elkaar aangaan. Het bekendste onderdeel is de cross-country. Dit is een uithoudingsproef, waarbij de paarden zo snel mogelijk over een open terrein draven waarin kunstmatige hindernissen als boomstammen, sloten en waterbakken zijn opgeworpen. De ruiters hebben de Military Boekelo herhaaldelijk uitgeroepen tot beste ter wereld.

### **Business**

De Military geldt als één van de grootste evenementen van Nederland om zakenpartners, politici en bestuurders van onderwijs- en onderzoeksinstellingen te ontmoeten. Naast een informele en heel gemoedelijke ambiance beschikt het evenement in de week voorafgaand aan de wedstrijd over ruim 10.000 vierkante meter congresruimte. De organisatoren van de Military Boekelo–Enschede werken samen met vele onderwijsinstellingen, (overkoepelende) sportorganisaties en bedrijven in Twente.

### **Pleasure**

Niet alleen de wedstrijd is een grote trekpleister. Er zijn prachtige wandeltochten mogelijk en op de Herfst Fair kunnen de nieuwste fashion- en lifestyle-trends worden ontdekt. Onder het genot van drank, spijsen en muziek verleiden ruim 100 standhouders de bezoekers met exclusieve sieraden, auto's, kunst, mode en wellness.

“Mensen blijven hier niet de hele dag naar ruitersport kijken of aan een tafeltje zitten. Je kunt hier met je gezin heerlijk rondlopen in het mooiste deel van Twente, dwars door 55 hectare natuurgebied en landschappen waar je normaal niet mag komen. Bezoekers komen voor de bijzondere sfeer die de Military biedt en niet voor de paardensport alleen. Deze sport doordringt wel alles, want als dat

niet het geval zou zijn, dan zouden we onszelf kannibaliseren. De sport moet door alles heen herkenbaar blijven,” meent bestuursvoorzitter Robert Zandstra.

### **Geschiedenis en historische achtergrond**

Veertig jaar geleden organiseerden enkele lokale paardensportliefhebbers hun eerste samengestelde wedstrijd in het Twentse landschap. Het werd een gemoedelijk, gezellig en spannend evenement. Dit karakter bleef behouden toen de Military van Boekelo uitgroeide tot een internationaal festijn, dat jaarlijks meer dan 60.000 bezoekers trekt. Behalve voor de wedstrijd komen zij om te netwerken, te handelen, te wandelen, en om in een feestelijke ambiance inkopen te doen, te eten en te drinken.

### **Aantal aanwezigen/ belangstellenden**

De Military trok volgens steeds herhaalde berichten jaarlijks 80.000 bezoekers. Zandstra plaatste hier bij zijn aantreden als bestuursvoorzitter vraagtekens bij, liet de bezoekers precies tellen en kwam op 60.000 uit. “Dan roept de krant direct, dat de Military last heeft van de crisis, maar dat is niet zo. Veel organisaties en organisatoren van evenementen hebben de neiging om hun eigen enthousiasme te vertalen naar torenhoge bezoekersaantallen, maar daarmee houden ze zichzelf een worst voor. Om succesvol te opereren en bij te sturen, moeten metingen nauwkeuriger zijn dan nu vaak het geval is.”

### **Betrokken partijen**

Het is ondoenlijk alle bij de Military betrokken partijen in kort bestek op te sommen. Het evenement heeft om te beginnen de medewerking nodig van overheden en grondeigenaren. Voorts zijn er alleen al zo'n 1.400 medewerkers, die een pasje dragen. Hiervan zijn ruim 900 mensen direct bij de Military betrokken. Onder hen bevinden zich honderden vrijwilligers, variërend van voetbalsupporters tot het Hoofd Beveiliging, en van studenten

tot mensen van de Kamer van Koophandel of raadsleden van de gemeente Enschede. Verder zijn er ca. 500 mensen die zorgdragen voor onder meer het transport en de catering, om nog maar te zwijgen over de mensen die sportieve truien, laarzen en andere zaken verkopen, die met het buitenleven worden geassocieerd. Het uitzendbureau In Person vangt al deze mensen op en er verschijnt jaarlijks een speciaal medewerkersboekje met namen, telefoonnummers en standplaatsen, zodat iedereen zelfstandig zijn weg kan vinden op het terrein en in de organisatie.

Zandstra noemt voorts de zeer constructieve relatie met de dierenbescherming. “We krijgen elk jaar de best mogelijke rapporten. We hebben hier de beste ruiters van de wereld met de duurste paarden rondlopen. Wie in onze stallen gaat kijken, zal daar ontspannen paarden aantreffen, die volkomen op hun gemak zijn. We kunnen niet anders dan deze paarden de best denkbare verzorging geven.” “De Military biedt een podium aan de speerpunten van het in Twente c.q. Enschede gevoerde beleid: economie, kennis, innovatie, onderwijs, cultuur, recreatie, toerisme. Vertegenwoordigers van deze terreinen ontmoeten elkaar bij de Military, die de ontwikkelingen op deze beleidsgebieden daarmee stimuleert en kruisbestuivingen mogelijk maakt. Zo heeft het Nederlands Symfonieorkest hier zo’n 25 optredens voor een groot publiek verzorgd. Dit soort kruisbestuivingen verrijkt de Military, terwijl dit evenement de ontwikkelingen in Twente stimuleert,” aldus Zandstra. “Met alleen al op zaterdag zo’n 20.000 uitgenodigde relaties behoort de Military in Boekelo tot de allergrootste relatie-evenementen in Nederland. Wij zijn groter dan het tennistoernooi van ABN-AMRO. Voorts vinden er 30 congressen en symposia plaats, die 3.000 tot 4.000 mensen trekken. Hiertoe behoren ook congressen van de UT. Iedereen die je wil zien, krijg je hier te zien, want iedereen die er toe doet, wil hier gezien worden.”

## Verhouding subsidie- en sponsorgelden versus eigen inkomsten

“Topsport en cultuur kunnen zichzelf niet bedruipen. Zeker de paardensport niet, die hiervoor echt te weinig populariteit geniet. Daarom kiest de Military voor een mix van topsport, business en pleasure. Business en pleasure zijn door hun ‘funding’ de levenslijnen van dit sportevenement,” aldus Zandstra.

## Eigen waardering

“We moeten ons in Twente niet zelf een pluim op de hoed steken, maar vooral zorgen dat we buiten Twente een goede naam hebben. Dat de beste ruiters ter wereld ons in de afgelopen 10 jaar vijf keer tot beste Military ter wereld hebben uitgeroepen, is iets wat in Twente telt. De bevestiging moet van buiten komen, je moet ambassadeurs hebben, dan wordt je in Twente serieus genomen. Het feit dat elke internationale topruiter de Military van Boekelo een keer gereden wil hebben en er 80 ruiters op de wachtlijst staan, zegt veel over onze kwaliteit. Veelzeggend is ook dat de parcourontwerper van de Military dezelfde is, als die van de Olympische Spelen,” meent Zandstra.

## Instandhouding erfgoed en ervaren knelpunten

“Er zijn veel evenementen en er komen er steeds meer bij. De Military moet niet in de rij staan, maar voortdurend in beweging blijven om voorop te lopen. Dit betekent dat we kwaliteit moeten bieden en die kwaliteit voortdurend moeten verbeteren. Hierbij is cruciaal dat de Military financieel gezond is. Dat is het geval door de mix van topsport met business en pleasure. Alleen door financieel gezond te zijn kunnen we doorgaan met het voortdurend verbeteren van de kwaliteit. Als je moet overleven, ook al is het crisis, dan heb je geen tijd voor vernieuwing en verduurzaming.

De Military heeft daar nu juist wel ruimte voor. We kiezen daarbij niet voor verdere groei; qua omvang heeft de Military zijn grens bereikt. Bij verdere groei zouden er teveel toeters en bellen bij komen en dan zou de topsport ondersneeuwen in de business en pleasure. Dat staat haaks op ons streven om de kwaliteit nog meer te verhogen. Voor het publiek komt die kwaliteit vooral tot uiting in de sfeer van het evenement. Die is ongedwongen, gemoeidelijk, gastvrij en flexibel. Dat bereik je niet door een quasi ontspannen 'laat maar waaien' mentaliteit, want dan gaat het beslist mis. Je bereikt het wel door het evenement goed te organiseren. Bij een goede organisatie hou je tijd over om zelf ook te genieten. Dat straalt je uit op de gasten, want die worden dan plezierig ontvangen. Wij promoten Twente met onze gastvrijheid, maar die is het resultaat van een goede organisatie."

## Publiciteit

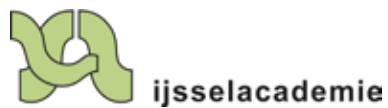
De Military geniet veel media aandacht, regionaal, landelijk en internationaal. De publiciteitswaarde van het evenement wordt door de organisatie goed in de gaten gehouden en momenteel ingeschat op € 800.000,= tot € 1.000.000,=. Er wordt dan ook een serieus personeelsbeleid op gezet; alleen al voor het bedienen van de social media zijn 6 mensen fulltime in dienst.





▼ Colofon

Immaterieel Erfgoed in Enschede  
Cement van een hybride stad



Teksten  
Siebe Rossel



Enschede, december 2014